

L1140

H. KREICERS
DZĪVES
MĀCĪBA
LATVJU JAUNATNEI

H. Kreicers
DZĪVES MĀCĪBA
latvju jaunatnei

B, R, L.

90-3

1140

dukt. /

H. KREICERS

DZĪVES MĀCĪBA

LATVJU JAUNATNEI

1949

NEDEĻAS APSKATA APGĀDS

GAREZERA BIBLIOTEKA

155

S A T U R S

	Lpp.
1. Dzīves mācības uzdevums	5
2. Tavs augums	8
3. Tavs daiļums	17
4. Apģērbs	21
5. Tavas spējas un aroda izvēle	25
6. Tavs raksturs	37
7. Laba stāja	49
8. Atpūta un izpriecas	55
9. Tava māja	65
10. Ģimene	72
11. Tava tauta	81
12. Valstu iekārtas	89
13. Latvijas valsts	100
14. Ticības nozīme	111
15. Laime	120

LATVIJAS VALSTIS
BIBLIOTĒKA

4.640

0304078894

1. DZĪVES MĀCĪBAS UZDEVUMS

Ai dzīvīte, ai dzīvīte!

Pie dzīvītes vajadzēja:

Vieglu roku, vieglu kāju,

Laba, gudra padomiņa.

(T. dz.)

Jaunietis skatās uz priekšu, uz nākotni. Dzīve viņu vilina kā ceļojums uz kādu teiksmainu, nezināmu zemi. Kaut ātrāk, drīzāk tur nokļūtu! Dzīve viņam šķiet kā vēl nelasīta grāmata, un tas būs brīnišķīgs stāsts, ko viņš tur izlasīs. Ak, vienā rāvienā to izlasīt! Jaunietis ir nepacietīgs.

Ap pusmūža gadiem cilvēks sāk skatīties atpakaļ, vērot un vērtēt nostaigāto ceļu. Izrādās, tas nebūt nav bijis tik rožains kā jaunības jūsmā likās — diezgan grumbuļains un likumains. Šīs tas liekas aplam darīts. „Kaut, Dieviņ, varētu iesākt no jauna!” kādā dzejolī saka R. Blaumanis. Tad daudz ko veidotu pavisam citādi. „Kāpēc ar neizdevušos dzīvi nevar darīt tāpat kā ar neizdevušos cimdus — izārdīt un adīt no jauna?” vaicā Krustiņš „Pazudušajā dēlā”. Par vēl! Izlietu ūdeni nevar sasmelt, nodzīvoto mūža daļu vairs nevar atsākt no jauna, un agrāko gadu maldi bieži vairs nav labojami. No tiem jāvairās laikus, lai vēlāk ar nožēlu nav jāatzīst — par vēl!

Tāpēc jau bērni tiek mācīti. Tāpēc jāiet skolā, jālaužās grāmatās. Balti lauki, melni lopi, gudram ganam jāgana. Nemaz tik viegla tā ganišana nebija. Bet nu jau tu esi grāmatu un skolas gudrībā diezgan tālu un varbūt ar pārākuma apziņu noraugies uz mazajiem „bebišiem”, kas skolas gaitas tikko sāk.

Diezgan daudz no tā, ko skolā māca, vēlāk var aizmirsties. Vai tad bija vērts to mācīties? Tomēr. Jo no atsevišķiem faktiem un notikumiem izlobām secinājumus un nemainīgus likumus, kam pakļauti visi vienveidīgie atsevišķie gadījumi. Tā visi trejskaitļu uzdevumi atrisināmi pēc vienas atslēgas. Tāpēc ir svarīgi zināt šos atsevišķos faktus un gadījumus, bet vēl svarīgāk ir tos izprast. Ja arī vēlāk sīkumi aizmirstos, izpratnei jāpaliek. Tā, ja ar aizmirstos, cik ziedlapiņu vai putekļnīcu ābeles vai kādam citam ziedam, jāizprot zieda uzbūve visumā

un tā atsevišķo daļu mozīme. Vēsturē var aizmirsties gadu skaitļi, bet jāgūst vēstures izpratne — kā no atsevišķām ciltīm veidojušās tautas un valstis, kā veidojušās dažādas valsts formas, kā ceļas kari un revolūcijas un tml. Tas palīdz izprast arī sarežģītos tagadnes notikumus un zināmā mērā paredzēt nākotni. Ja aizmirstas rakstnieka biogrāfijas sīkumi, jāpaliek tomēr tam, kas šim rakstniekam zīmīgs. Rakstnieka darbus, iztīrējot, jāgūst ievirze un prasme pareizi iztīrāt sacerējumus patstāvīgi.

Tā tad nepietiek zināt, vajaga arī izprast. Tāpēc mūzikas prof. Jāzeps Vītols dažreiz „izgāzīs” tos, kas gan kaut ko zinājuši, bet nelzpratuši, un izlaidīs tos, kas nav bijuši stipri zināšanās, bet labi izpratuši.

No skolas grāmatām arvienu vairāk jāpāriet uz citu — dzīves grāmatu. To daudz grūtāk lasīt un izprast. Viss, ko līdz šim esi skolā mācījies un guvis, vajadzīgs, lai to atvieglotu. Dzīves mācība nu grib ievadīt dzīves grāmatas pareizā lasīšanā un izpratnē, izmantojot piedzīvojušu cilvēku pieredzi un atzinumus. Tas ir tas labais, gudrais padomiņš, kas vajadzīgs pie dzīvītes. Tam jāved pāri dzīves mūklājiem, netīrumiem un maldiņiem.

Jau tagad tu neesi atrauts no apkārtējās dzīves. Tu vēro, redzi un dzirdi, kas apkārt notiek. Tev pašā notiek pārmaiņas: tu pieņemies augumā un svarā, briesi un veidojies par pieaugušu vīrieti vai sievieti, lai ieņemtu savu vietu lielajā dzīvē. Sakarā ar to tev mostas jautājumi par ģimeni, plašāku sabiedrību, valsti un tās iekārtojumiem, dažādām valsts formām, reliģiju, pretējo dzimumu u. tml. Top tavs dzīves skatījums, tavs pasaules uzskaits. Jaunietis te var lēti apmaldīties, nokļūt maldos, kas var ļauni ietekmēt visu mūžu. Līdz šim skola šais jautājumos devusi maz norādījumu. Maz tādu bijis arī no vecākiem. Varbūt tavi padomdevēji bijuši dažus gadus vecāki pusaudži. Vai tie tev varēja dot labus padomus? Bieži viņi tev mācīja aplamības.

Tagad atbildes uz šiem jautājumiem dos dzīves mācība. Tur ir gan praktiski padomi un norādījumi par ģērbšanos, veselības kopšanu, uzvešanos dažādos apstākļos un gadījumos u. t. t., gan visai sarežģīti jautājumi par vēstures gaitu, dažādām valsts formām, reliģiju, laimi. Pēdējos mēdz saukt par mūžīgiem jautājumiem. Tie nodarbina arī pieaugušos cilvēkus, pat nopietnus zinātniekus. Tos nevar „iekalt”, iemācīties reizi par visām reizēm. Arī dzīves mācība tikai ievada šo jautājumu pareizā izpratnē, jāatrisina tie ikvienam pašam. Tāpēc nekad neuzskati sevi „gatavu”, bet arvien pārdomā un pārbaudi, vai tavi uzskati pareizi, vai neesi maldījies.

Dabas mācībās tu mācījies par cilvēka ķermeni, par dažādu organu darbību un uzdevumiem. Rakstnieku darbi rādīja cilvēku

pieredzējumus, pārdzīvojumus un nostāju dažādos apstākļos un gadījumos. Esi iepazinis arī dažādu vēstures varoņu cīņas un darbību. Bet tie visi bija nedzīvi, tāli, teorētiski cilvēki. Dzīves mācība nu griežas pie tevis paša: vēro, iepazīsti un vērtē pats sevi — savu ķermeni, spējas un nespējas, raksturu, pārdzīvojumus, nostāju. Tad apzinīgi audzini un veido pats sevi miesā un garā veselū, krietnū, stiprū! Jo tu nebūsi tikai dzīves grāmatas lasītājs, pasīvs dzīves vērotājs no malas un teorētisks izpratējs, bet arī aktīvs līdzdalībnieks.

Tā tad dzīves mācība grib:

- a) veicināt skolas mācību izpratni, mācot no atsevišķiem gadījumiem secināt likumus un saistot tos ar dzīvo dzīvi;
- b) dot atbildes uz jautājumiem, kas katram apzinīgam cilvēkam dzīvē atrisināmi gan teorētiski, gan praktiski;
- c) pievērst uzmanību tev pašam, lai tu pats apzinīgi veidotu sevi un savu dzīvi.

Anšlava Egliša romānā „Homo Novus” minēts skolotājs, kas, gribēdams nomierināt klasi, sīt dūri galdā un sauc: „Kapsētu es te gribu, ne klasi!” Dzīves mācībā skolotājs grib ne kapsētu, ne kādus mūkus, pat ne parasto klasi, bet dzīvus cilvēkus, pie tam jaunus. Te viņš nav atzīmju licējs, neuzdod un neprasa iemācīšanos. Viņš nāk kā māmiņa vai tētis, vai īsts draugs, sniedzams labāko, kas viņam ir. Tāpēc no savas puses esi arī paties un valstirdīgs. Uzticies viņam. Pārrunās izsaki savas domas, arī tad, ja tās nesaskan ar skolotāja vai līdzbiedru vairuma domām. Vaicā viņam visu, ko nesaproti un kas tevi nodarbina. Abpusīga valstirdība un uzticība līdzēs sekmīgi veikt dzīves mācības uzdevumus.

Dzīves mācība ir apspriesta gan skolotāju konferencēs, gan skolu vadītāju šaurākās sanāsmēs. Tā ir daudz vētīta, sijāta, pārdomāta. Visiem, kas te līdzī darbojušies un rūpējušies, sevišķi tautskolu inspektoram Mārtiņam Celmam, teiksim sirsnīgu paldies. Visus viņus ir vadījusi viena doma un vēlēšanās: lai dzīves mācība nestu bagātu svētību latvju jaunatnei.

2. TAVS AUGUMS

Ekur vīri, kam bij vara,
Kas varēja lielities!
Ar krūtīm kalnus gāza,
Rīgu nesa saujiņā;
Jelgaviņu, lielu pili,
To pasita padusē.

Es uzaugu diža meita
No tās sīkas māmuliņas;
Gāju mežus šķirstīdama,
Koku galus glāstīdama.
(T. dz.)

Vēro un vērtē pats sevi. Pazīsti pats sevi, ir mācījis jau seno grieķu prātnieks Sokrats.

Iepazīstot sevi, cilvēks vispirms apstājas pie redzamā, mērījamā, sveramā — pie sava ķermeņa. Dažāds klimats un dzīves apstākļi ir veidojuši balto, dzelteno, sarkano un melno cilvēku. Bet pat vienā tautā ir liela augumu, locekļu samēru, ādas, matu un acu krāsu dažādība.

Krietns mašīnists labi iepazīst savu mašīnu. Vai cilvēkam vēl vairāk nav jāpazīst sava ķermeņa mašīnērija? Taču! Tikai tā iespējams laikā novērst dažādas kļūmes un traucējumus šai visai sarežģītajā aparātā. Tāpēc iepazīsti labi to. Kāds ir tavs augums un svars? Un kāds ir tavs svars samērā ar augumu — normāls, virs vai zem normas? Kāda tava redze un dzirde? Kāda muskulatūra, zobu un pārējie gremošanas organi, sirds, plaušas? Un tā kā organismā iespējamās dažādas pārmaiņas, tad pārbaudi to sistematiski, liekoties sevi vispusīgi izmeklēties vismaz reizi gadā. Tas jo sevišķi nepieciešams tavos gados, kad augums vēl veidojas. Varbūtējos defektus nekavējies tūlīt labot, lai nav jānāk pie jau dzirdētā atzinuma — par vēlu! Tieši skolas gados var iegūt defektus, kas vēlāk vairs nav labojami. Tā no likas un šķības sēdēšanas var izveidoties lika mugura, šķībi pleci un šaurs krūšu kurvis. Turot grāmatu par tuvu acīm, pamazām var tapt tuvredzīgs.

Varbūt tev ir nenovēršami trūkumi, kā: klibošana, kuprītis,

valodas traucējumi, šķielēšana. Varbūt tev netik tavs garais vai mazais augums. Varbūt tu esi dzirdējis pieaugušos tevi nožēlojam un neapzinīgus klases biedrus par tevi smejamies. Tas tevi ir sāpinājis, un tu esi atvilcies no citiem malīnā. Ar laiku tas var radīt tā saucamo mazvērtības sajūtu: sak, es jau nekā nevaru, es neesmu līdzvērtīgs citiem. Var rasties pat īgnums pret citiem, kam tādu defektu nav un kas dažkārt tev nodara pārestību. Tad dzirdi, ko šinī lietā saka dzīves mācība: tāda pieeja ir āplama. Galvu augšā, drošu skatu! Līdzīgi ir ar kaŗa invalīdiem, miljoniem jaunu cilvēku, kam trūkst locekļu, neredzīgu, kurlu, kam raustās sejas muskuļi, dreb rokas. Tikai nelga atļausies par tiem zoboties. Otrādi — vienalga, kādas tautības tie būtu, mēs sajūtam pret viņiem godbijību, jo viņi nesuši smagu upuri lielajā tautu tragēdijā. Bez tam, ja vienā ziņā ir trūkums, citās tas var būt bagātīgi atsvērts. Tā, piemēram, neredzīgiem mēdz būt tik labi jutekļi, viņi tik labi orientējas, noteic vietu un laiku, pazīst cilvēkus pēc soļiem, tikko jauzamas balss noskaņas un citām pavisam sīkām pazīmēm, ka par to varam tikai brīnīties. Tā tad tavs trūkums lai tevi neskumdina, nedara īgnu un nedrošu! Pasaule arī tev ir vaļā, ej tanī kā pilntiesīgs loceklis.

Kārtīgs darbinieks tura vienmēr labā stāvoklī savus darbarikus. Vēl jo vairāk ikvienam cilvēkam jāgādā, lai organisms būtu labā stāvoklī, t. i. jā rūpējas par savu veselību. Daudz labāk taču ir izvairīties no slimībām, nekā tās iegūt un tad ārstēt. To panāk ar kārtīgu, veselīgu dzīves veidu. Pie tā pieder: darbs un kustības svaigā gaisā, pietiekams uzturs, mērenība ēšanā un dzeršanā, laba atpūta, pietiekams miegs, tīrība, svaigs gaiss, saule un — moŗs gars. Lielākā daļa no visa tā nemaksā lielu naudu un normālos apstākļos pieejama katram cilvēkam pietiekamā daudzumā.

Dīkdienība, laiskums grauj cilvēku miesīgi un garīgi. Organisms nodarbināms, vingrināms. Ja tas nenotiek, organisms panīkst, top gļēvs, neīsturīgs un daudz vieglāk padodas slimībām. Katrs to var novērot pats pie sevis, sevišķi pie muskuļiem: nevingrināti, tie top jūtami vājāki. Garīgais darbs, arī skolas darbs, ir vienpusīgs. Stundas klasē gan attīsta garu, bet organisma attīstībai par labu nenāk. Tāpēc garīgs darbs līdzsvarojams ar fizisko darbu. Tāda arī netrūkst nevienā mājā: malkas sagāde, telpu aptīrīšana un uzpoŗana, ēdiena gatavoŗana u. c. ikdienas darbi. Labs ir arī sapratīgs sports, kaut gan pirmā vietā neapŗaubāmi liekams darbs. Vecie sitas vai nost aiz darba, kamēr jaunie spārda bumbu, — tā ir dzirdēts, un to daŗreiz var vērot. Tāds stāvoklis ir noteikti greīzs, un neviens apzinīgs jaunietis tā nedara. Sports nav mērķis, bet tikai līdzeklis. Ja cilvēks dzīvo tikai sportam, kā profe-

sionālie sportisti, tad tas jau ir nedabīgi un nepareizi. Tāpēc pret tā saucamo rekordu sportu, kur cilvēks ar mežonīgu piepūli cenšas pēc rekordi, pamatoti ir ļoti daudz iebildumu. Skolu jaunatnei tas noteikti kaitīgs, jo jauno, nenobriedušo organismu tas var sāpēt. Totiesu saprātīgs sports veicina disciplīnu, labu stāju un ķermeņa attīstību. Peldēšana, airēšana, slēpēšana, braukšana ar velosipēdu jāprot katram, jo tam arī praktiska nozīme dzīvē. Mūsu laikos ļoti vēlama arī prasme vadīt auto un motociklu. Cilvēkiem, kas spiesti daudz uzturēties telpās, auguma vingrumam un lokanībai ieteicama vingrošana istabā. To var darīt rītos un vakaros pie atvērta loga, kad kuņģis nav pilns, nometot lieko apģērbu.

Pietiekama barība nepieciešama. Jāpasvīturo pietiekama, bet ne par daudz. Normālos laikos daudz cilvēku pārēdās, uzņemdami pārāk daudz treknas barības. Bija jānopūlās pat ar attaukošanos. Varbūt tas ir smieklīgi, bet tā bija, un lielā mērā tas nāca no pārēšanās. Japānis un ķīniešu kūlijs (strādnieks) pārtiek ar dažām saujām rīsa dienā un strādā smagu darbu. Mums, eiropiešiem, gan tā par maz, taču tas nepārprotami rāda, ka mēs bieži uzņemam barības vielu vairāk kā vajadzīgs, uzklādami kuņģim lieku darbu un ievadīdami ķermenī liekas vielas. Vispārī, tā saucamā modernā virtuve, kas dara ēdienu ļoti garšīgu, ir cēlonis vairākām kaitēm, piemēram, vājiem zobiem. Ir pazīstama lieta, ka pirmatnējām tautām, kas ēd dabīgāku barību, ir ļoti stipri zobi. Tā eskimosiem ir tikai 0,09% bojātu zobu, 76 indiāņiem nebija neviena bojāta zoba. Lai barība tiktu labāk izmantota un lai atvieglotu darbu kuņģim un zarnām, tā mutē pamatīgi sasmalcināma un sajaucama siekalām. Tāpēc neder „ierīt” steigā, kā to dažkārt darām. Apzinies, ko tu ēd un kā tu ēd, nesteidzies.

Miegā nogurušais organisms gūst jaunus spēkus. Ja cilvēks dzīvo dabīgu, veselīgu dzīvi, ja krietni strādā, tad arī viņa miegs ir ciets un veselīgs. Bezdarbība, viesībās, ballēs un uzdzīvē negulētas nakts rada traucējumus miegā, pat bezmiegu.

Tad nu nevajag ķerties pie dažādām „miega zālēm”, bet gan atjaunot kārtīgu dzīves veidu. Fiziska piepūle svaigā gaisā dod labu miegu. Nepieēdies pirms gulēšanas: tad kuņģim jāstrādā, kamēr tu guli, un tas traucēs tavu miegu. Guli vēsā telpā pie atvērta loga. Nemeklējies pārāk mīkstas gultas. Paklausies:

Kundziņš guļ spilvenos,
Ir tad saka: vai, vai, vai!
Es uz sava cieta sola —
Tralla la, tralla, la! (T. dz.)

Laikā gulēt un laikā celties — tas arī pieder pie kārtīgas dzīves. Visa daba, visa radība tā dara. Pārvērst nakti dienā

un dienu nakti, kā to dažkārt pilsētnieki dara, ir nedabīgi un neveselīgi. Varbūt tu esi mācījies

Early to bed and early to rise
Makes a man healthy, wealthy and wise.

(Agri gultā un agri celties — Dara vīru veselu, bagātu un gudru.)
Tā tas tiešām ir.

Dažā labā ziņā pirmatnējās tautas dzīvo dabīgāku un veselīgāku dzīvi par moderno kultūras cilvēku. Bet vienā ziņā gan tās ļoti grēko pret veselību, proti, ar netīrību. Lipīgas slimības un nāve no šīm slimībām tur ir parasta lieta, ar ko viņi samierinās kā ar nenovēršamu launumu. Viņi nezina kaitīgās sīkbūtnes, dažādas baktērijas, bacilus un tārpu oļiņas, kas ir cēlonis daudzām niknām slimībām — dilonim, masalām, difterijai, šarlakam, tifam, sifilisam, kašķim, cērmēm u. c. Bet tu to zini. Zini arī, cik liela nozīme ir ādas elpošanai. Ja miesa netīra, ādas elpošana ir traucēta. Tāpēc miesas un dzīvokļa tīrība, roku mazgāšana pirms ēšanas, zobu tīrīšana, cīņa ar utīm, blusām, blaktīm, mušām un tarakāniem ir nepieciešama.

Apzinīgs cilvēks nevien sargās no lipīgām slimībām pats, bet uzmanās arī, lai tās neizplatītu. Tāpēc nedrīkst splaut, kur un kā pagādās, klepot un šķaudīt otram virsū. Ja ir aizdomas, ka pats vai kāds no dzīvokļa līdzietniekiem saslimis ar lipīgu slimību, jāizvairās saskarties ar citiem cilvēkiem.

Šai sakarībā jāliek pie sirds — žēlo savas kājas! Tās dara lielu un smagu darbu: tura visu auguma smagumu un pārvieto to ejot un skrienot. Pie tam kultūras cilvēkam tā visu mūžu, atskaitot Iso nakts melnumu, iesprostota šaurā cietumā — apavā. Tiešām šaurā, jo dzenoties pēc mazas kājas, mēdzam valkāt mazus apavus. Dāmu modernās kurpes ar augstiem papēžiem dara vēl to, ka auguma svars negulst vienmērīgi uz visu kājas pēdu, bet tiek uzlikts tikai tās priekšējai daļai, kāju pirkstiem. Ja nu pēda nemazgāta, nosvidusi, gariem nagiem, tad nav brīnums, ka vakarā tā neganti piesmirdina visu dzīvokli. Protams, tāds kājas stāvoklis kaitīgs veselībai. Vispirms cieš pati kājas pēda: pirksti top līki, rodas varžacis. Šaurais apavs traucē asins cirkulāciju, jācieš varžacu sāpes, un otrā dienā pēc balles dāma ir nervoza. Ja tas atkārtojas, tiek veicināta nervozitāte. No visa tā atbrīvosies, turēdams kājas tīras, nevalkādams mazus un nepiemērotus apavus. Mazgā kājas pēc vajadzības, bet ne mazāk kā 2 reizes nedēļā. Pārnācis no darba, uzturēdamies istabā, valkā viēglas, ērtas rīta kurpes. Lai pēdas apakša netaptu pārāk maiga, lai to drusku norūdītu, lai kāja paelpotu svaigu gaisu, ieteicams dažreiz pastaigāt arī basām kājām, protams, pēc tam tās nomazgājam. Daži sūdzas par aukstām kājām un naktīs silda tās ar termoforu vai citiem apsildīšanas līdzekļiem. Ietei-

cams tās nomazgāt aukstā ūdenī un tad pamatīgi norīvēt ar dvieli, kamēr tās top sārtas un karstas. Būs līdzēts!

Bez gaisa cilvēks nosmok dažās minūtēs. Tas rāda, cik tas organismam nepieciešams. Ja tā, tad jā rūpējas, lai ap mums vienmēr būtu labs, sveigs gaiss. Tāpēc jāvēdina telpas, jāiztira piepelējušie kakti, pagultes, lādes, atvilknes, jāizvāc viss, kas bojā gaisu — piesmakušas lupatas, netīri trauki, netīras drānas, viss, kas pūst, skābst, rūgst un pelē. Pat šaurajos trimdas apstākļos te daudz ko var un vajag darīt. Bet tas vēl nav viss. Vairums cilvēku elpo pavirši, sekli. Tādā kārtā plaušas elpošanā nodarbinātas tikai daļēji, un gaisa apmaiņa nenotiek tik pilnīgi, kā vajadzīgs. Elpot dziļi lai tev top par ieradumu! Tam nolūkam der elpošanas vingrinājumi, kādus praktizē vingrošanas stundās. Ir pat sevišķi elpošanas paņēmieni, ko piekopj dziedoņi, aktieři, runātāji, lai darītu elpošanu dziļāku un elastīgu. Elpošanas vingrinājumi neprasa daudz laika, tos var piekopt ejot, skrienot, gulot, tikai nevajaga piemirst to darīt.

Vispāri vēlams, lai organismu apskalo sveigs gaiss. To panākam kustoties un darbojoties ārā, iespējami viegli ģērbti. Padomā, cik viegli ģērbts vari slēpēt, un nemaz nav auksti. Otrādi — ķermenis norūdās un tik viegli nesaaukstējas. Labu dara arī saulīte. Ļauj, lai tā iedarbojas. Nevajaga nemaz speciāli gulēt un gozēties saulē. To pašu panāk, apvienojot patikamo ar derīgo: strādājot saulē piemērotā vieglā tērpā. Dzīties pēc pārmērīga iedeguma ar dažādām ziedēm ir jau pārmērība, kas var būt pat kaitīga. Tāpat uzsākot saulošanos pavasarī, nedrīkst pārspīlēt: jāsāk ar īsu laiciņu, pakāpeniski pārejot uz ilgāku.

Ķermenis ir kā mūzikas instruments, gars — kā mākslinieks, kas šo instrumentu spēlē. Noteicējam, vadītājam tā tad jābūt garam un ne otrādi. Tāpēc svarīgs veselības priekšnoteikums ir arī možs, veselīgs, saulains noskaņojums. Idzība, sapīkums, dusmas, bailes un skaudība mazina organisma spējas pretoties panīkšanai un slimībām. Atbrīvojies no visa tā. Meklē dzīvē un cilvēkos jauko, gaišo, priecāties par to. Dzīves ēnas un nevēlamās parādības, tāpat cilvēku vājības, uzņem ar labsirdīgu humoru. Tas labvēlīgi ietekmēs arī ķermeni, darīs to spraigāku, izturīgāku. Uz tādu gara vadību pār miesu balstās franču ārsta Dr. Kué metode. Viņš ieteic ikvienam iedvest pašam sev — man nekas nekait, man iet arvien labāk, — un tiešām, daudzi slimnieki tādā veidā tikuši vaļā no savām slimībām. Jo — mazāk dziedina zāles, bet vairāk — ticība to spēkam.

Nepieciešami ir zināt, kas darāms dažādos nelaimes gadījumos. Tas var noderēt gan pašam, gan citiem. Tāpēc pamatīgi iepazīsti pirmo palīdzību, lai droši zinātu, ko darīt asiņošanas, saindēšanās, apdedzināšanās, applaucēšanās, sliksšanas, ģīboņa, izmežģījumu un kaulu lūzumu gadījumos. Tā-

pat jāzina, kā sargāties no izplatītām slimībām un kā ar tām cīnīties.

Sevišķi izplatīta kaite tagad ir nervozitāte, ko vēl pirms 1. Pasaules kara gandrīz nepazina. Kuņš gan tagad nav nervozs? Runā pat par nervoziem bērniem, un tādi tiešām arī ir. Kāpināta nervozitāte tuvojas tā saucamām garā slimībām — vājprātam, kamēr parasti tā ir tikai kaite, ar ko nopietni nerēķinās, kaut tā nodara daudz ļauna gan pašam, gan citiem. Tā izpaužas bezmieģā, ēstgribas trūkumā, ķermeņa novājināšanā, nepacietībā, neiecietībā, ķildīgumā, kaprizēs, pārspīlētās iedomās, nesavaldībā, bēdās, dusmās un bailēs, kas var noieta līdz lēkmēm (afektiem). Ar nervozu cilvēku grūti sadzīvot un sastrādāt, cieš arī viņš pats, ja vien viņam ir pietiekami paškritikas. Nervozī bērni bieži čīkst un gražojas. Katra slimība, katra sāpe vairāk vai mazāk atsaucas uz nervu sistēmu, tāpēc nervozitāte var būt kādas slimības (kuņģa, sirds, kaisu, vielu maiņas traucējumu, audzēju u. c.) blakus parādība. Tad ārstējama šī slimība, un reizē mazināsies arī nervozitāte. Pēdējo gadu ciešanas, bēgļu dzīves grūtumi, vājā pārtika, bez šaubām, ir padarījuši daudzus trimdinieku nervozus. Bet tie vēl nav visi nervozitātes cēloņi. Nervozitāte bija diezgan parasta arī labajos Latvijas apstākļos. Pie tam ir zināma lieta, ka pilsētnieki ir nervozāki par zemniekiem, skolotie ļaudis un turīgās aprindas nervozākas par vienkāršo tautu. Cilvēkus dara nervozus arī modernās dzīves apstākļi. Modernais cilvēks dzīvo nemitīgā steigā, troksnī un raibu iespaidu ūdzeklī, kādā laucinieks mēdz būt tikai dažas reizes gadā — piemēram, gada tirgū. Katru dienu viņš sastop desmitiem un simtiem cilvēku, bet nevienā nepagūst dziļāk ieskatīties un to iepazīt, kamēr laucinieks labi zina nevien sava pagasta cilvēkus, bet pat zirgus. Modernais cilvēks ļoti daudz redz un dzird, bet nekas nepagūst nogulties dziļāk viņa apziņā. Viņš ātri „izskrien” cauri grāmatai, ķer nākošo un diezgan bieži sūdzas, ka neesot ko lasīt, kaut gan nevienā grāmatā viņš nav pamatīgāk iedziļinājies. Senajā latvju sētā katrs laikraksta numurs, katra grāmata tika rūpīgi lasīta, pārrunāta un pārdomāta. Pieradis troksņos un nemitīgā garāmskrejošu iespaidu ūdzeklī, viņš nevar panest klusumu un vientulību. Tā esot garlaicīga, vienmuļa, pelēka, neinteresanta. Viņš ir kļuvis nervozs. Nervozitāti vairo jau pieminētās negulētās nakts, aizkavēts miegs. Ļoti labi tas vērojams pie bērniem. Pēc trokšņainām viesībām un sarīkojumiem, kas ievilkas dziļi naktī, nākamā dienā tie ir neparasti kaprizi, gražīgi — nervozī. Skolnieki un studenti, kas nav sistēmātiski strādājuši, uz pārbaudījumiem mēdz „raut” cauras nakts. Lai aizdzītu miegu, tiek lietota stipra kafija, daudz smēķēts un lietoti citi līdzekļi. Tā ir īsta nervozitātes veicināšana. Vajaga kādas nedēļas, lai pēc tam atkal ieietu normālās

slīdēs. Šie līdzekļi jau paši par sevi ir nenoliedzami nervu bendētāji, kaut arī tos mēdz lietot satraukto nervu nomierināšanai.

Veselīgais, dabīgais, mierīgais dzīves veids ārstē un sargā arī no modernās kaites — nervozitātes. Kā redzējām, nervozitāte sliecas uz gara slimībām, tai sakars ar gara dzīvi. Tāpēc otrs noteikums — arī jau minētais možais, ligsmi noskaņotais gars. Tad var iet caur dzīvi smaidīdams, bez nervozitātes pārvarēt nedienas. Beidzot — nervozitāte dažreiz nav nekas vairāk, kā vienkārša sevis nesavaldīšana, kaprizes un iedomas. Tad tā pārvarama ar noteiktu gribu un pašdisciplīnu, turot sevi grožos un neļaujot nerviem vaļu.

Ļoti ļauna slimība ir dilonis jeb tuberkuloze, saīsināti tbc. Dilonis ir līpīga slimība, kļ izplata slimo cilvēku un dzīvnieku (sevišķi govju) bacīļi. Tie nokļūst ķermenī ar inficētu putekļu ieelpošanu (90%) vai inficētu barību. Cilvēka ķermenis cīnās pret visām slimībām. Tuberkulozes gadījumā bacīļi tiek iesprostiti — iekļūst limfas dziedzeros un netiek tālāk. Ja augums spēcīgs, labi barots, tad cilvēks var nodzīvot mūžu, pats neziņādams, ka bijis dilona apdraudēts. Ja augums nonīcis un cilvēks dzīvo sliktos apstākļos (nepietiekams uzturs, slikti dzīvokļi), tad bacīļi var izlauzties, nokļūt dažādās ķermeņa daļās un radīt rīkles, plaušu, kaulu, ādas, nieru, zarnu vai smadzeņu plēves tuberkulozi. Sevišķi uzņēmīgi pret diloni ir bērni un jaunieši pirmos divi gadu desmitos. Lai pasargātos no tuberkulozes, vispirms jāvairās aplīšanas, ievērojot nepieciešamo tīrību un uzmanoties publiskās vietās. Tuberkuloze parasti saistās ar aizdomīgu temperatūru. Ja tāda ir, jāgriežas pie ārsta. Rentgena uzņēmums u. c. izmeklēšanas paņēmieni tad puslīdz droši noteiks, vai slimība sākusies, vai nē. Tuberkulozi ārstē ar labu pārtiku, tīru gaisu, mieru un dažiem speciāliem paņēmieniem. Slimniekam noteikti jāatsakās no smēķēšanas un alkohola lietošanas.

Ķermeņa augšanai, mirušo audu atjaunošanai un tā apsildīšanai nepieciešama barība. Cilvēka diendienas darbs lielā mērā veltīts uztura sagādāšanai. Sagremošanas orgāniem nu jāpārstrādā barība tādā veidā, lai organisms to varētu labi izmantot pieminētiem nolūkiem. Sagremošanas organos ietelp: mute ar zobiem, siekalu dziedzeriem un rīkles mandelēm, barības vads, kuņģis ar zemu kuņģa dziedzeri un aknām, tievās un resnās zarnas. Ja kāda vieta šai garajā aparātā pietiekami nedarbojas, sagremošanas procesā rodas traucējumi, kas ļauni ietekmē visu augumu. Par ēšanu jau bija runa. Tālākā barības ceļā sevišķi jāatzīmē kuņģis, akla un divpadsmit pirkstu zarnas, kur bieži attīstās nopietnas slimības — iekaisumi, katari, jēlumi, brūces, jau pieminētais dilonis un vēzis.

„Civīlīzētā cilvēka kuņģis veic grūti aptveramu darbu, ja

iedomājam, ko visu tur salej iekšā un kādos apmēros tas notiek! Baudu vielu pārmerība visjaunāk ietekmē kuņģa veselību. Starp tām pirmā vietā ir tabaka. Pierādīties, ka nikotīns paralizē kuņģa nervu sistēmu, tam sekas ir nepareiza asins riņķošana kuņģa sienā un kuņģa sasilšana ar iekaisumiem, jēlumiem un audzējiem. Arī alkoholam un citām nervu indēm ir līdzīgs iespaids, lai gan pierādīties, ka ar jēlumu attīstību tam mazāks sakars." Tā lasām Dr. A. Dargevica „Rokas grāmatā veselības kopšanai". Tā tad atturēšanās no indēm un mērenība ēšanā un dzeršanā ir pirmie noteikumi kuņģa un zarnu veselības uzturēšanai. Ja sagremošanas procesā rodas kādi traucējumi — caureja, aizcietējumi, sāpes vai spiedieni, ieteicams pāris dienas neēst nemaz, vai ēst maz un tikai vieglu barību. Protams, pēc tam nevar uzreiz pāriet uz pamatīgu ēšanu, tam jānotiek pamazām, lai novājinātām kuņģim un zarnām neuzliktu uzreiz pārāk smagu darbu. Tas būtu tas pats, kā kad slimības novārdzinātu cilvēku uzreiz noliktu smagā darbā. Ja slimīgās parādības nepāriet vai atkārtojas, jāgriežas pie ārsta. Tad gan gadās, ka slimība ir jau iesakņojusies, ka atliek tikai radikāli līdzekļi, piem., smaga operācija. Lielaļs vairums tik tālu nenonāktu, ja būtu ieturējuši ieteikto mērenību.

Acis ir īsts Radītāja brīnumdarbs — trausls, smalks, asprātīgi konstruēts. Logs, caur kuŗu uztveram pasaules daudzveidīgo krāšņumu. Ja to zaudējam — cik daudz ir zaudēts no visas pasaules!

Šo brīnišķīgo organu diezgan bieži ar nevērīgu izturēšanos sagandē jau skolas laikā. Tā, turot grāmatu pārāk tuvu acīm, veicinām tuvredzības attīstīšanos. Berzējot acis netīriem pirkstiem, varam tur ievadīt dažādus bacīļus un baktērijas, kas rada iekaisumus un pat nopietnas acu slimības. Jāvairās arī piepūlēt acis nepietiekamā vai pārāk spilgtā gaismā, tāpat lasīt guļot. Sie var likties diezgan nenozīmīgi aizrādījumi, taču no to ievērošanas vai neievērošanas atkarīgs, cik labi un cik ilgi acs mums „rādīs". Dažreiz vērojams, ka jaunieši pat tīko acēnu: acenēs cilvēks izskatoties cienīgāks, mācītāks, gudrāks. Aplama uztvere! Acēnes rāda vienīgi to, ka tam cilvēkam acis labi nekalpo.

Ir tādi cilvēki, kas dzīvo vienās bailēs no slimībām un cieš — no slimošanas ieraduma. Tie mūžam staigā pie ārstiem, mūžam liekas izmeklēties, allaž viņiem šķiet, ka viņi ir slimi vai tūlīt, tūlīt saslims. Termometru, termoforu un citus daiktus viņi lieto vai ikdienas. Nedod Dievs, ja termometrs rāda kādu svītriņu virs 37°. Nekavējoties gultā! Un kad nu temperatūra vairs nekā draudīga nerāda, tad, drošības labad, kādas dienas vēl jānoguļ. Ka tik man „nevelk", ka tik nesaaukstējos, ka nesasvīstu, ka nepārpūlos, ka tik man kas nepielip! Viņi patērē milzumu dažādu zāļu. Par šiem ļaudīm varētu pasmaidīt,

bet bieži viņi kļūst tiešām nožēlojami, jo aprādītās pārmērības ar laiku dara ķermeni glēvu, viegli pievaramu slimībām, un viņi, kas nepārtraukti baidījās un ārstēja iedomātas slimības, sāk slimot īstenībā.

Tas nav attaisnojums pretējai pārmērībai un vienpusībai. Tā sākas tur, kur rūpes par veselību uzskata par mietpilsonisku sīkmanīgu tantiņu un onkulišu nodarbošanos. Veselība esot dārgākā manta; ar veselību nevarot spēlēties? — Nieki! Es varu staigāt apkārt ar augstu temperatūru, uzturēties caurvējā, dzert sakarsis aukstu ūdeni, vispāri nevērot tos diezgan daudzus un dažādos veselības kopšanas norādījumus un ieteikumus. Tiešām, jaunībā var tīri vai izaicināt slimības, un nelaime nerauj, sevišķi, ja organisms ir pietiekami spēcīgs. Bet mūža otrā pusē veselība sāk šķobīties: pieteicas reimatisms, sāk „streikot” sirds, strauji pasliktinās redze, nāk astma, aizdusa un vesela buķete citu klizmu. Nu gan cilvēks atskārst, ka daudzas kļūmes nepiemeklētu, ja ne tā bravūrīgā nevērība un pat nevižība pret savu veselību jaunībā. Bet nu atkal tas pats netīkamais konstatējums — par vēlū!

Sasniegt burtiski to varu, par kādu runā tautas dziesma šīs nodaļas sākumā, to jau nu gan nevar. Bet izveidot spēcīgu augumu un saglabāt labu veselību līdz dziļam vecumam — to var un to vajaga panākt. Pie tā jāstrādā jau tagad, agrā jaunībā.

3. TAVS DAIĻUMS

Es mutīti nomazgāju
Āboliņa rasiņā,
Lai viz mani vaigu gali
Kā sarkanis ābolīšs.

Mans mazais augumiņš
Ne par vienu nebēdāja —
Ne par kungu, ne par nakti,
Ne par ļaužu valodām.

(T. dz.)

Zēni mazāk, bet meitenes diezgan bieži mēdz kavēties spoguļa priekšā; pētīt sevi, vaibstīties, grozīties, dažādi kārtot matus. Tas nav nekas sevišķs: cilvēkam gribas būt daiļam, patikt pašam sev un citiem. Arī citiem? Jā, arī citiem, un dažreiz vairāk citiem, nekā sev. Paseko tikai, kad cilvēki rūpīgāk mazgājas, sukājas, iesmaržojas, uzpošas. — Kad iet ļaudis vai gaida ciemiņus mājā. Tā tad grib patikt arī citiem. Tāpēc tā daiļošanās.

Tieksme pēc daiļuma vērojama visos laikos un pie visām tautām. Jau senajā Ēģiptē piekopti dažādi skaistuma kopšanas paņēmieni un līdzekļi. Tikai gaume, daiļuma uztvere dažādos laikos, tautās un pat vienas tautas šķirās dažāda. Nosītis misionāra suni, mežonīgu jauneklis apliekas sev ap kaklu tā spožo kakla siksnu, un nevienam citam tas neliekas smieklīgi. Viņš dižojas pret jaunavām, un citi jaunekļi apskauž viņa reto rotu. Izskaistināšanās nolūkā primitīvās tautās izkrāso spilgti raibas sejas, muguras un zobus. Visai izplatīts izdaiļošanās paņēmieni ir tetovējumi, kas labi patik arī mūsu zēniem. Vēl skaistumu pirmatnējo tautu uztverē vairo rētas uz muguras, sevišķi garī nagi, mākslīgi panākta gara apakšlūpa, mākslīgi izstieptas garas ausu lipiņas, mākslīgi veidots plakans deguns, izkrāsoti mati un bārdas. Lai to visu panāktu, dažkārt tiek paciestas lielas sāpes un neērtības. Pirmatnējo tautu rotas: auskari, gredzeni, aproces, krelles, riņķi degunā, lūpās un ap kājām.

Mums viņu gaumē daudz kas liekas smieklīgs. Bet kā tad

tas ir pie kultūrtautām? Pašķirstīsim vecas grāmatas, pavērosim vecus attēlus.

Tur ir poļu un kazaku vīri vareni garām ūsām, kas noka-rājas uz leju. To turpināšanai ņemta palīgā arī bārda. Tur ir ūsas à la Wilhelm — uz augšu. Lai tās stāvētu uz augšu, tika lietotas dažādas nostiprinātājas ziedes un naktis apsēji. Tur ķīļa, lāpstas, vaigu un divās starās šķirtas bārdas, tur visdažādākie matu sukājumi gan vīriešiem, gan sievietēm. Bija laiks, kad modē bija parūkas, un pat vīriešiem pakausī bija bizītes. Ne visai sen atpakaļ ļaudīm patika „interesants bālums”, kā toreiz mēdza teikt. Tikai laucinieki un melnstrādnieki bija vēju ap-pūsti un saulē iedeguši, smalki ļaudis bija bāli. Lai sargātos no iedeguma, dāmas lietoja saules sargus. Lauku jaunavas mazgāja sejas skābās piena sūkalās, lai dabūtu nost iedegumu, un dažs vieglprātīgāks jaunietis dzēra etiķi, jo tas darot bālu. Etiķis nav barības, bet tikai garžas līdzeklis; ķermenim tas nekā laba nedod, un, vairumā lietots, ir noteikti kaitīgs. Tā, dzenoties pēc daiļuma tā laika uztverē, tie cilvēki bojāja pat savu veselību. Bet tā tas notiek arī tagad, piemēram, valkājot mazu apavu. Tagad cenšas pēc iespējami stipra iedeguma, tam nolūkam lietojot dažādas ziedes, kas to veicina. Jā, uzskati par daiļumu, gaume mainās. Agrāko laiku „smukums” mums tagad bieži liekas komisks. Mēs skatām vectēva un vecmāmuļas foto attēlus un smaidām par tā laika bārdām, ūsām un frizūrām. Bet paies daži gadu desmiti, un nākamām audzēm mēs varbūt liksimies tikpat smieklīgi.

Un tomēr daiļuma uztverē ir arī kas nemainīgs: stalts augums, laba veselība un jaunības svaigums vienmēr un visur ir bijuši daiļuma noteicēji. Censties pēc tā, nozīmē veicināt arī savu skaistumu. Šai virzienā iet pareizā skaistuma kopšana.

Taču tas arī vēl nav viss.

Smuks puisītis, melnu muti,
Guļ celiņa maliņā;
Dod, Dieviņ, siltu sauli —
Būs mušām barība. (T. dz.)

Tiešām, netīrība dara netikamu un neglītu arī daiļu cil-vēku. Netīras miesas izgarojumu, netīrītu zobu smaku nespēj dzēst arī bagātīgi lietots parfims. Netīrs kakls un ausis dara neglītu arī citādi daiļu galvu un seju. Vai nav skandāls, ja pat vecāko klašu skolēnu galvās vēl dzīvo kukaiņi? Tur par daiļumu vairs nevaram runāt, tas jau ir kauns un neglītums. Avizēs lasījām, ka dažiem latvju jaunekļiem Anglijā policija jutusies spiesta aizrādīt, ka viņiem vajadzētu nogriezt īsākus matus. Daži cilvēki gan domā, ka garī mati esot mākslinieku pazīme. Ja māksliniekiem vajadzētu tikai garu matu, tad jau gan par māks-liniekiem viegli tiktu pat cilvēki, kam nevien maz jēgas mākslās,

bet kam sveša arī elementārā daiļuma izjūta. Jo daiļi tie puisi nekādā ziņā nebija, kaut gan tādi laikam gribēja būt. Sakarā ar gašiem matiem atzīmēsim arī tā sauc. vienaldzīgos — gašmatainos jaunekļus īpatos gašos svārkos, biezām pazolēm un īpatu stāju. Viņi nepārprotami pūlās būt oriģināli un interesanti. Patiesībā viņi ir āksti, kas laužās un niekojas, tā atklājot savu iekšējo tukšumu.

Ir vispāratzīts uzskats, ka cilvēka ārienē izpaužas viņa iekšējais saturs. Cilvēka vaibsti, manieres, stāja, viņa valoda un viņa klusēšana, arī tas, kā viņš sevi kopj un izdaiļo, rāda viņa dabu, raksturu. Par raksturu runāsim tālāk. Še tikai atzīmējams, ka raksturs vislielākā mērā noteic arī cilvēka daiļumu vai nedaiļumu. Tiešām, arī skaists un pat tīrīgs cilvēks kļūst netikams un neglīts, ja viņam nelādzīgs raksturs, ja viņš, piemēram, negaumīgi izskaistinās, ja viņš grib izrādīties, lielīties. Un otrādi.

Paldies saku māmiņai
Par to gašo deguntiņu:
Kad es kritu no kumeļa,
Uz deguna atspiedos. (T. dz.)

Laikam tas puisis ar lielo degunu nebija sevišķi izskatīgs. Viņš pats arī to zina. Bet viņš mums patīk. Patīk viņa omulīgais humors par sevi pašu.

Tāpat tā sīkā auguma jaunava, ko tautas dziesma min šīs nodaļas sākumā, tik ar savu drošo, izdarīgo, enerģisko dabu, kaut ar varbūt nav „smuka”.

Krietns raksturs dara jauku un tīkamu arī ārēji diezgan neglītu cilvēku. Un te nu jāsaprot, ka ja kāds pārāk lielu vērību piegriež savai ārienei, tad „iekšā” viņam sevišķi daudz nav, iekšējo cilvēku viņš pametis nekoptu, neizdaiļotu. Tas nenozīmē, ka attaisnojama otra pārmērība — galīga nevērība un nevižība pret savu ārieni. Gadās arī tādi cilvēki, kas nekoptu, pat netīru ārieni domā par progresīvu, bezaizspriedumu uzskatu pazīmi. Isto ceļu te rāda pareiza pieeja cilvēka daiļuma vērtēšanā.

Kāda tad šī pareizā pieeja ir? Tā, kas atzīst dabīgo daiļumu, ko iezīmē vienkāršība, tīrība, veselīgs svaigums. Daba vislabāk zina un vispareizāk noteic, kādai jābūt tavu acu un matu krāsai, kādām uzacīm, degunam u. t. t. Tas viss ir saskaņots, un kopā sastāda tavu miesas un gara īpatu, vienreizīgo uzbūvi, tavu personību. Pilnīgi tādas otras nekad nav bijis un nebūs. Izbalīni matus, pārveido uzacis vai degunu, un tu būsi nonīcinājis pats sevi, atteicies pats no sevis. Mākslinieki zina, ka nevar „pārtaisīt” gleznu, ja negrib to sabojāt. Bet tu esi nesalīdzināmi vairāk un nesalīdzināmi vērtīgāks par gleznu. Ja nu tu pats sevi centies pārtaisīt, pielaižot pašreizējai modei, tad tev trūkst

istas, pareizas gaumes, kas vērtē personību, īpato, savdabīgo. Tumšos matus izbalinot blondus, bagātīgi piekūpjot krāsošanos, dāma gūst neizteiksmīgu lelles seju, par kuru grūti teikt, vai tās īpašniecei ir 30 vai 60 gadu. Bet katrā ziņā tur saskatāms kas novītis, nodzīvots, vecīgs, neīsts un viltots, kāda nožēlojama bēgšana un slēpšanās pašam no sevis. Vai tie cilvēki, kas cenšas noslēpt savu sirmumu, nav ievērojuši, cik skaista ir sirma un balta galva? Viltota nauda un vispāri viltota manta neder, vai viltota seja tiešām būtu daiļāka un vērtīgāka par īstu un dabīgu? Taču nē!

Tāpēc noraidāmas kosmētikas un skaistuma kopšanas pārmērības, ultrā modernās frizūras, nagu un lūpu krāsošana. Pavisam lieki tas jaunībā, kad āda ir svaiga, maīga un tīra. Nevien lieki, bet pat kaitīgi. Un kā gan nē? — Naktī seja noziesta ar eļļu, dienu to klāj krāsās „štukatūra”; ādas poras vienmēr aizziestas, ādas elpošana aizkavēta. Āda vīst, grumbojas, noveco. Kad kādreiz noņem visas ziedes, tās īpašniece par to var pārlicināties.

Novērtē sevi šai ziņā. Turi sevi vienkāršu, tīru un — daiļu!

4. APĢĒRBS

Savu laiku dubļus bridu,
Savu laiku greznojos.
Kāda kuŗa diena bija,
Tādu sedzu villainīti.

Es tos savus bāleļņus
Baltus vien darināju;
Kā gulbiši grozījās
Gaŗa vāla galiņā.

(T. dz.)

Glābdamies no saules svelmes dienā un no dzestruma naktī, no lietūs un moskītiem, pirmatnējais cilvēks sāka lietāt pirmos primitīvos apģērba gabalus. Tie bija neveikli ādu, stādu lapu un lūku savārstījumi.

Līdzīgi visiem pārējiem kultūras un civilizācijas ieguvumiem, arī cilvēka apģērbs laiku tecējumā ir daudz mainījies un veidojies. Mainījies un veidojies atkarībā no klimata un pārējiem apstākļiem, kādos cilvēks dzīvoja un strādāja. Un tā šodien ir visdažādākie ādas, vilnas, līnu, kokvilnas un zīda apģērbi, pieskaņoti un piemēroti dažādām vajadzībām un gadījumiem. Tā tas arī vajadzīgs, lai cilvēkam būtu viŗa darbam un dažādiem gadījumiem piemēroti apģērbi. Normālos apstākļos kultūras zemēs tas katram kārtīgam cilvēkam iespējams, un tā arī mēdz būt.

Kā laukos, tā pilsētās lielais iedzīvotāju vairums pelna maizi melnā darbā. Ir gauŗam nepraktiski šai darbā noplēst apvalkātas vilnas vai citas dārgas drānas uzvalkus, kā tas Latvijā ar nelieliem izņēmumiem vēl tika darīts. To vietā darbā valkājami speciāli darba tērpi — virsvalķi, vai vismaz priekšauti. Tas vienlīdz zīmējas kā uz vīrieŗiem, tā sievietēm. Tie ir ļoti praktiski: tos var šūdināt pat no visvienkāršākā maiŗu auduma un var mazgāt. Pēc darba tie apmaināmi pret tīrām drānām un novietojami atsevišķā telpā vai telpas nodalījumā. Tad dzīvojamās istabas nav piekārstītas netīrām drānām, kas izplata kūts un citas netīru darba vietu smakas. Tas nav nekāds kundziskums, tā ir lētāk, ērtāk, tīrāk, higiēniskāk un daiļāk.

Ļoti vēlams arī, lai jāšanai, braukšanai ar velosipedu, pat braukšanai parastajos lauku ratos būtu speciāli tērpi, viriešiem vismaz speciālas golfa vai galifē bikses, kas tam nolūkam daudz praktiskākas. Arī sievietēm te vēlami piemēroti brunči.

Ārpus šiem visvairāk tiek valkāti t. sauc. ielas jeb dienas tērpi. Viriešiem tie ir: garās bikses, veste (vasaru arī bez tās) vai adīts kamzolis (svīters) un svārki jeb žakete; sievietēm — brunči, jaka, kamzolis vai vieglāka blūze. Ierēdņi un citi ļaudis, kas nestrādā melno darbu, šais uzvalkos iet arī darbā. Arī te ieteicami virsvalki, kā to jau praktizē ārsti un pārējais slimnīcu personāls, pārdevēji, aptiekari u. c. Ziemu valkā tumšākas, vasaru gaišākas krāsas uzvalkus: gaišā krāsa „nepieņem” tik stipri saules starus, tāpēc mazāk silda.

Dienas jeb ielas tērpos viss lielais ļaužu vairums iet arī ciemos, godos, sanāksmēs, sarīkojumos. Starptautiskās diplomātu viesībās un sarīkojumos pieturas pie noteiktiem tērpiem; tur ir fraka, ketovēja, smokings un dāmām tā sauc. pēcpusdienas un vakara tērpi. Ar savu krāšņumu goda vietu pelnīti ir iekarojis mūsu tautas tērps: tanī var iet arī tais vietās, kur jāģērbjas pēc etiķetes. Katram var tikai ieteikt iegādāties tautas tērpu. Noteikti gan jāraugās uz to, lai tas būtu pareizs un lai to pareizi valkātu. Tā vainagu bieži vēl valkā nepareizi.

Īpati ir formas tērpi — skautu un gaidu, mazpulku, aizsargu, ugunsdzēsēju un kaņavīru. Tie ir standartizēti, stingri noteikti, un nepieļauj nekādu novēršanos. Tos nekādi nedrīkst jaukt ar civiltērpiem, piemēram, pie formas tērpa civilā platmale vai naga cepure. Tie paredz arī noteiktu izturēšanos, piemēram, noteiktu sveicināšanas veidu.

Virsdrēbes valkājamas arī virs parastajām. Kažoki un puskažoki, mēteļi un pusmēteļi sargā no aukstuma, bet brezenta, imprignētie un gumijas mēteļi — no lietus. Pie āra garderobes pieder arī cepures: siltās „ausaines” un „jērenes” domātas galvenokārt pret aukstumu, tūka un salmu platmales (hūtes), tāpat dažādās naga cepures — arī pret spiedīgo sauli un lietu. Sievietēm cepures daudzkārt aizstāj dažādi galvas apsegi un lakatiņi. Atskaitot adītās un šūtās tā saucamās kapuces, dāmu cepures lielāko tiesu tagad kalpo rotāšanās nolūkiem. Tur ir vislielākā krāsu un veidu dažādība, ar visiem modes untumiem un aušībām. Āra uzvalkam pieder arī cimdī: adītie un no ādas un dažādas drānas šūtie pirkstaiņi un kūlāiņi jeb dūraiņi. Līdzīgi darba tērpiem ļoti praktiski ir arī darba cimdī no ādas, brezenta vai vienkārša audekla. Tāpat šķirojama dienas un nakts veļa. Darbā piesvīdušā un savalkātā dienas veļa vakarā apmaiņama ar nakts veļu. Virskrekliem vajadzības gadījumā var atpgāt kakla pogas un tā atbrīvot kaklu, tāpat uzlocīt piedurk-

nes, tāpēc tie praktiski arī darbā. Krāsu dažādība ļauj tos pieskaņot uzvalkam un tā glīti un gaumīgi ģērbties. Virskreklam un uzvalkam pieskaņojama arī kakla saite (kravate). Ja tā galīgi novālkāta, netīra un saburzīta, tad gan labāk iztikt bez kravates. Praktiskas un daiļas ir tautiskās prievītes.

Apģērbs kopjams. Tad tas ilgāk kalpo, ir higiēniskāks un daiļāks. Ja arī tavs uzvalks ir stipri apvalkāts, kārtīgi kopts, tas tomēr ir glīts. Kleider machen Leute — drēbes dara cilvēku, saka vācu sakāmvārds. Tas nozīmē, ka pēc apģērba spriež par tā valkātāju. Un pilnīgi pamatoti, jo nekārtīgs, netīrs apģērbs taču nepārprotami rāda vismaz to, ka tīrība, kārtība un laba gaume nav tā cilvēka stiprā puse. Pēc ģērbšanās spriež pat par veselām tautām. Tā par angļiem saka, ka pēc darba stundām, „vikendos” un svētdienās tur nevarot atšķirt lordu no melnstrādnieka, jo visi esot labi ģērbusies. Laba liecība! Ir turpretim zemes, kur arī svētdienās redz daudz netīru skrandaiņu. To nevar attaisnot un izskaidrot ar nabadzību. Lielāko tiesu tas nāk no to cilvēku nevīžības, nekārtības, varbūt arī dzeršanas.

Sītā savus zābacīpus
No kājām nodzersim,

zīmīgi saka dziesma.

Tāpēc aizlāpi izirumus un pušumus, piešuj iztrūkušās pogas, iztīri traipus, izgludini savu uzvalku. Negaidi to no mammas, jo tu pats to vari labi veikt. Sezonas uzvalkus, kad tos vairs nevalkā, neatstāj karājoties priekšīnā, lai perinātu baktērijas, bet iznes saulē izvēdināt, izdauzi putekļus un kārtīgi novieto piemērotā vietā. Gultas un nakts veļu vēdini un izpurini ik rītus. Tad tu nenēsāsi apkārt sviedru smaku, būsi glīti ģērbies un tīkams arī citiem cilvēkiem.

Mazliet pakavēsimies arī pie apaviem.

Garie un auklu zābaki ir īsti lauka apavi, staigāšanai pa dubļiem, grambām. Sausam laikam, gludam ceļam der ādas un drānas kurpes. Uzturēties telpās, noteikti vajag aut ērtas, vieglas istabas kurpes, čības, ko var pagatavot pat no mazvērtīgiem drānu atgriezumiem. Ir taču pavisam nepraktiski telpās valkāt dārgos, smagos un nepiemērotos garos zābakus, kā dažkārt bija vērojams Latvijas lauku skolās. Speciāli dubļiem un slapjumam ir galošas un gumijas zābaki. Aplami ir valkāt galošas istabas kurpju vietā, jo tās ir diezgan dārgas un, kavēdamas gaisa piekļūšanu kājai, nav arī veselīgas. Ieteicami pasmagi, bet ērti darba apavi — rupjas ādas auklu zābaki vai pat tupeles koka zolēm. Pēc darba tie viegli nometami un atstājami turpat, kur darba drēbes.

Arī apavi kopjami. Tad tie daudz ilgāk valkājami. Notīri un nospodriņi tos katru rītu. Sabristus slapjus apavus nenomet

kaktā pelēšanai, bet nomazgā, izžāvē un nospodriņi vai ieeļļo. Nežāvē ādu pārāk lielā siltumā.

Apģērbs ir arī cilvēka daiļuma izcēlājs un vairotājs. Tāpēc cilvēks apzināti cenšas nevien pēc apģērba praktiskuma un izturības, bet arī glītuma; vēro un rūpējas, lai tas būtu labi pašūts, lai krāsa labi „piestāvētu“, izdaiļo to rotājumiem (uzšuvumi) un rotām. Lepnie dāmu kažoki, kam vilna uz ārpusi, mazāk grib sildīt, bet vairāk priecināt īpašnieces ar savu krāšņumu. Ir diezgan daudz tērpa piederumu, kam agrāk bija praktiska nozīme, bet kas tagad kalpo tikai izdaiļošanai. Kad vēl nepazīna pogu, kreklu pie kakla aizsēja ar aukliņu vai lēntu. Tieksme pēc daiļuma lika rūpēties, lai tās būtu glītas un sasetas daiļā mezglā. Ar laiku no šīm aukliņām un lēntām izveidojās tagadējās prievītes un kravates, kas vairs kalpo tikai daiļumam. Tāpat no primitīviem lakatu saspraužamiem izveidojušās mūsu krāšņās tautiskās saktas. No kādreizējām kaņavīru plecu bruņām palikušas spožas epoletes, kādas redzam vecos ķeizaru un virsnieku attēlos, un tagadējo kaņavīru uzpleči. Pieši ir jātnieka piederums, bet kāpēc tad kaņavīrs ierodas arī ballē piešots, pie gaŗām biksēm un kurpēm? Tāpēc, ka tie it kā izceļ viņa brāšumu un, sasitot papēžus, pieši skan. Tāpat dažādām rotām — auskariem, gredzeniem, aprocēm, krellēm, lakatiņiem krūšu kabatā u. t. t. nav nekādas praktiskas nozīmes. Tas viss tikai izdaiļošanai.

Ja nu cilvēkam nav labas gaumes un mēra izjūtas, tad viņš šinī virzienā nonāk pārmērībā. Viņš akli seko modes pārspīlējumam un, gribēdams skaisti ģērbties un izrotāties, iztaisās par tādu ākstu, ka laucinieku zirgi gandrīz bēg no ceļa, tādu sastopot. Mode bieži tiecas uz pārspīlējumiem: pārāk īsa kleita (sevišķi nepiemērota vecākiem gadu gājumiem), pārāk gaŗa kleita, kas slauka zemi, ar milzīgu kakla un muguras izgriezumu; izbužināti mati un aušīga cepure, pamatīgs krāsojums un rotu pārmēriba. Tas gan, varbūt, ir visai moderni, bet vai arī daiļi, par to ļoti jāšaubās. Katrā ziņā ar veselīgu, dabīgu gaumi nūgan tas nesaskan. Daudz rotu un uzbāzīga izskaistināšanās raksturo sliktu gaumi. Tā saucamo džimī jaunkungu un modes dāmiņu pamatoti uzskata par Švauksa gara radiniekiem. Tiem parasti nav savu patstāvīgu domu, tie arī domā pēc modes, t. i. akli seko „modē nākušiem“, kaut arī aplamiem uzskatiem. Jo vairāk cilvēks ir izteikta personība, patstāvīgs domātājs, sava ceļa gājējs, ar labu gaumi, jo vairāk viņam vērtīga pašlepnuma, jo mazāk viņš pakļaujas modes ākstībām. Tāds ģērbjas tīri, glīti, gaumīgi, bet nenonāk aprādītās pārmērībās.

Kā tas ir ar tevi?

5. TAVAS SPEJAS UN ARODA IZVELE

Vēro, ko vari,
Tādu darbu dari;
Vēro, kas esi,
Tādu labu nesi. (J. Rainis)

Jaunieši tiecas uz neikdienišķo, izcilo. Viņi cer būt ievērojami cilvēki un darīt lielus darbus. Viņu paraugi mēdz būt vēstures un literatūras varoņi. Tas ir labi, ja cilvēks nesamierinās ar sīku, pelēku dzīvīti, bet stāda sev lielākus un tālākus mērķus. Taču jāzina arī tas, ka viss lielais cilvēku vairums pēc savām spējām ir vidusmērā cilvēki. Virs vidusmēra paceļas samērā neliels % izcilņu — sevišķi apdāvinātu cilvēku, un zem vidusmēra tāpat neliels % padibeņu — stipri neapdāvinātu, aprobežotu un pat noziedzīgu cilvēku. Šis %, protams, nav stingri nosakāms, dažādās tautās tas nedaudz svārstās, bet tā nu ir un paliek, ka ģenerāļu ir krietni mazāk kā kareivju. Tāpēc neskumsti, ja dzīvē uzreiz netiec ģenerāļos, bet tevi iedala vienkāršos ierindniekos: arī to dažkārt noniecināto „seklo pelēko ikdienu” var un vajaga darīt pievilcīgu, interesantu un daiļu.

Arvienu vairāk tev būs jāuzņemas dažādi ikdienas dzīves pienākumi. Nevairies! Tie ir neatņemama dzīves sastāvdaļa, pildi tos pēc labākās apziņas.

Jau tagad tu stāvi izšķiršanās priekšā: tev jāizrauga piemērots arods, nodarbošanās, ar ko tu pelnīsi maizi sev un savai ģimenei. Jāpasvītro — piemērots. Nepareiza aroda izvēle var sagandēt visu mūžu: cilvēkam nepadodas viņa darbs. Tas ir neveiksmīgs, neapmierināts, varbūt pat nelaimīgs cilvēks. Cieš viņš pats, cieš viņa ģimene, un cieš arī sabiedrība, jo sabiedrībai ir ļoti svarīgi, lai katrā darbā, amatā un postenī būtu apznīgs un veiksmīgs darbinieks, kas savu lietu labi prot. Ja kuģim būtu nederīgs kapteinis un komanda, nebūtu vis patīkami laisties ar tādu lielos ūdeņos. Dzīvi, tāpat valsti, arī mēdz pielīdzināt kuģim, un tur ir gluži tāpat: jo vairāk labu darbinieku, jo sekmīgāk tiek pārvarētas visas iespējamās kļūmes un nedienas arī sabiedriskā un valsts dzīvē.

Tu gribi būt krietns darbinieks, tāpēc izraudzīsi sev piemērotu arodu. Tam nolūkam pareizi jānoteic un jānovērtē savas spējas un nespējas, — ko tu vari, kas tev padodas, kur tu esi veiksmīgs un kur nē. Uz ko tev sirds vairāk silst, kas vairāk interesē — kāda tehniska nozare, valodas, matēmatika, māksla, lauksaimniecība, tirdzniecība? Noteicot savas spējas, vairies divi kļūdu — sevis pārvērtēšanas un sevis nenovērtēšanas. Uz pirmo ir ievirzīti tie jaunieši, kas no mazotnes daudz slavēti, pat apbrīnoti, kas tādā kārtā iedomājas sevi ļoti spējīgus, kam maz paškritikas. Tie tad piedomā sev spējas, kādu tiem īstenībā nav, sevi pārvērtē. Turpretim tie, kas dzirdējuši daudz paļu un nonicināšanas, tie bieži kļuvuši nedroši, neuzticas saviem spēkiem un spējām, un sevi pietiekami nenovērtē. Tā tad pareizu, nosvērtu savu spēju vērtējumu!

Protams, tu gribēsi izraudzīt labu darbu vai amatu. Kuŗš tad tāds ir? Ienesīgākais, kas labi tiek atalgots? Ir dabīgi, ka ikviens darbinieks vēlas, lai viņa pūles tiktu labi atmaksātas materiāli. Tāpēc apzinīgs darbinieks meklē racionālus darba paņēmienus un metodes, lai ar mazāku piepūli un mazākiem izdevumiem panāktu lielākus rezultātus, ienesīgumu. Tā tas ir visās darba nozarēs — lauksaimniecībā, amatos, rūpnīcās, tirdzniecībā. Te nu jāsaka, ka katrā darbā, arī šķietami nenozīmīgā, var gūt izcilus panākumus. Daudz cilvēku ir sākuši ar neko un ar savām spējām un centību sasnieguši ļoti daudz. Bet tas tomēr nav svarīgākais. Kas strādā tikai peļņai, nav īsti labs darbinieks. Darbam vispirmā kārtā jāapmierina cilvēka tieksmes rosīties, darboties, piepildīt savu sūtību. Darbs jāmīl, tad tas nes svētību miesai, garam un arī — dienišķīgo maizi un materiālo labklājību.

Tā tad nav labu un sliktu darbu, visi darbi ir labi, bijuši tikai labi darbinieki!

Dažkārt jaunietim liekas, ka šodienas darbi ir sīki, nenozīmīgi, neinteresanti. Kad nāks tie lielie, svarīgie uzdevumi, gan tad viņš sevi parādīs! Nemaldini sevi! Lielās celtnes saliktas no atsevišķiem ķieģeļiem. Ja tie slikti iestrādāti, viss nams iznāk neizdevies. Visi lielie darbi veidojas no daudziem sīkiem un šķietami mazvērtīgiem darbiņiem. Napoleonam uzvaras nekrita rokās kā akla, necerēta laime: tās nāca tikai pēc paša kara vadoņa ilgas tapšanas un veidošanās un pēc rūpīgiem apsvērumiem un sagatavošanās pirms katras kaujas. Lielie mākslas darbi nav radušies viegli laimīgā iedvesmes brīdī: tie ir iznēsāti un pārdomāti gadiem un pat gadu desmitiem ilgi. Līdzīgi ir ar visiem lieliem darbiem un panākumiem, vienalga, kuŗā nozarē: radītāja ģenijs tur apvienots ar milzīgu centību, neatlaidību un sīkstām pūlēm, veicot sīkos atsevišķos darbus. Arī sīkie darbi ir ļoti svarīgi un nozīmīgi. Pieņemsim,

ka kādā iestādē vai uzņēmumā ir atbrīvojušies vieta, kas tev ļoti piemērota un pašķir tev lielas iespējas avansēt. Tu iesniedz lūgumrakstu. Dabīgi, ka iestādes vadītājs no vairākiem desmitiem lūgumrakstu izraudzīs tos, kas glīti, kārtīgi uzrakstīti, un pārējos atmetīs. Ja nu starp pēdējiem ir arī tavējais, tad tāds nieka raksts ir izšķīris tev tik nozīmīgu lietu. Lai tā nenotiktu, jau tagad skolā, starp eitu, jāmacās tāds „sikums”, kā kārtīgi un glīti rakstīt. Tas var likties mazsvarīgi, bet tam tomēr var būt lielas sekas. Un vispāri — pareizi dara tas, kas apzinīgi un rūpīgi veic arī mazos darbus.

Neatliec darbu! Nemierini sevi, ka nokavēto veiksi vēlāk. Šī diena ir vienīgā tavā mūžā, tā nekad vairs neatgriezīsies, izmanto to! Nepareizi dara tas skolnieks, kas domā saņemties jaunnedēļ vai nākošā trimestrī. Atceries Blaumaņa dzējoli „Negaidīts vakars”:

Cik ilgi vēl, kad bij pirmdienas rīts,
Un — vai Dieviņ, cik maz ir padarīts!

Nākotne nāk ar jauniem darbiem, un nokavēto būs grūti panākt.

Pārmērīgi arī nesteidzies, nestrādā aizgūtnēm, jo sasteigts darbs parasti ir arī paviršs. Tāpat neuzsāc reizē pārāk daudz darbu, nesvaidies, nemētājies. Zini: deviņi amati — desmitais bads. Izdomā labi, izplāno, kā savu darbu veiksi, un tad neatlaidies. Bieži līdz panākumiem trūkst vairs ļoti maz. Iespējams, ka būs arī neveiksmes, šīs tas tūlīt neizdosies. Tas lai tevi neatbaida. Darbs nes svētību arī tad, ja neizdodas tā, kā sākumā iecerēts un gaidīts: tas rāda, kas nepareizi darīts un kādu kļūdu jāvairās, lai turpmāk gūtu panākumus.

Spējas attīstās darbā un panīkst dīkdienībā. Ja pianists, vijolnieks vai sportists nevingrinās, viņu veiksmē jūkami mazinās. Tāpat ir arī ar visām mūsu auguma un gara spējām un spēkiem. Piepūle tās vairo un asina.

Diezgan bieži dzird cilvēkus žēlojamiem: viņi būtu daudz ko veikuši, daudz sasnieguši, bet viņus kavējuši slikti apstākļi. Cilvēks nav beidzis skolu — vainīgi apstākļi, zaudējis vietu, nodzēris naudu, neizpircis vekseli — visās kļūmēs pie rokas viens attaisnojums — apstākļi. Tagad bieži mēdz atsaukties uz ļaunajiem trimdas apstākļiem. Tiesa, apstākļi var būt cilvēkam labvēlīgāki vai nelabvēlīgāki, var viņa nodomus veicināt vai kavēt, bet lielāko tiesu tā aizbildināšanās ar apstākļiem ir nepamatota slēpšanās no īstenības. Kāpēc tad savus veikumus un panākumus arī neizskaidrojam ar apstākļiem? Tos mēs labprāt pierakstām savai gudrībai, gaišajai galvai un čaklajām rokām, tos uzskatām par mūsu pašu nopelni, nevis kādu apstākļu sagādāšanos, kas tos panākumus iemētuši mums rokās. Tā nu ir, ka

no visiem apstākļiem vissvarīgākais ir — cilvēks pats. Ja cilvēkam tiešām netrūkst tās gaišās galvas un čakluma, tad viņš negaužas par grūtiem apstākļiem, nepadodas tiem, bet cinās ar tiem un uzvar. Lielu vīru, personību dzīves stāsti vienā ziņā ir ļoti līdzīgi: tie rāda viņu cīņu ar apstākļiem.

Tagad svešās zemēs piedzīvojam, ka mūsu juristi, tautsaimnieki, filozofi, teologi un citi gara darbinieki te nav vajadzīgi. Tiem jāpelna maize melnā darbā. Sūrā dzīves īstenība māca — ikvienam jābūt spējīgam vajadzības gadījumā nopelnīt nepieciešamo iztiku melnā darbā. Tāpēc ikvienam vīrietim jāprot rīkoties ar cirvi, zāģi, lāpstu un citiem vienkāršākiem melnstrādnieka darba rīkiem, katrai sievietei — ar slotu, lupatu, suku un vienkāršā mājturībā.

Sāksim te ar pašapkopšanos — sava apgērba, apavu un gultas turēšanu kārtībā. Sāc to jau tagad, neļauj, ka tevi aptekā māmīņa vai kalpone. Skautu vadītājs Beden-Pauls par sevi lepnī saka: „Man nevajag kalpu.” Tik tiešām — vai pašam sevi apkopt nav katra vesela cilvēka goda pienākums?

Latvijā iedzīvotāju vairums dzīvo laukos un nodarbināti lauksaimniecībā. Mēs gandrīz visi esam zemnieku dēli un meitas; ja ne tieši, tad vectēvs un vecmāte ir laucinieki. Lauciniekus uzskata par miesīgi un garīgi veselīgāko, pamatīgāko, dzīvotspējīgāko tautas slāni. Tam savi iemesli. Jau redzējām, ka pilsētnieki nervozāki par lauciniekiem, ka tie drīzāk novēršas no dabīgā, veselīgā dzīves veida. Apgalvo pat, ka pilsētas iznīktu jau trešā paaudzē, ja no laukiem neieplūstu svaigas asinis, t. i. neienāktu jauni iedzīvotāji. Statistika apstiprina, ka šis apgalvojums ja ne pilnīgi, tad vismaz ļoti pamatots.

Sāksim te ar pašapkopšanos — sava apgērba, apavu un ciba, ka tās mazāk atkarīgas no starptautiskā tirgus svārstībām un satricinājumiem. Cilvēka pirmās nepieciešamības priekšmetus — maizi, gaļu, piena produktus, cukuru, vilnu, linus — tās ražo pašas. Uzturs un apģērbs tā tad ir pašu zemē. No ārienes vajag mašīnu, benzīnu, sāls. Tas nav visai daudz, un, kaut gan ar grūtībām un ierobežojumiem, saimnieciskos sastrēgumus (krīzes) lauksaimniecības zemes var vieglāk pārvarēt.

Arājs ar kalniņā
Avots tek lejiņā;
Netrūkst maizes arājam,
Ne ūdens avotam. (T. dz.)

Tā ir. Ja jau ražotājam — arājam pašam trūks maizes, kas tad būs pilsētās? — Tās jau sen būs lielā trūkumā, pat badā. Sliktāks stāvoklis ir rūpniecības zemēm: ja kara vai citu iemeslu dēļ tās zaudē savas rūpniecības ražojumu pircējus ārzemēs, fabrikas jāslēdz, strādnieki top bezdarbnieki, un zemei draud posts.

Pilsētai ir savas ērtības un vērtības: noteikts un parasti arī sāks darba laiks, lielākas iespējas pēc darba pārvērsties tirā cilvēkā, labāk iekārtoti dzīvokļi, elektrība, gāze un kultūras vērtības — teātris, kino, opera, koncerti, bibliotēkas. Bet viss tas lielā mērā iespējams arī laukos un jācenšas to panākt.

Dažādo darba nozaļu apskatu tad arī sāksim ar lauksaimniecību. Lauksaimnieka darbs ir ciešā sakarā ar dabu un tās norisēm, ar dzīvnieku un stādu valsti. Tas ir tik daudzpusīgs, kā neviens cits: pavasaris, vasara, rudens un ziema — katrs nāk ar saviem īpatiem darbiem. Zemes sagatavošana, sēšana, siena un labības novākšana, mājlopu kopšana ir tikai lauku darba vispārējie meti. Katrs no tiem prasa daudz zināšanu un dažādu praktisku paņēmienu. Tie saskaras ar meteoroloģiju (laika novērošana), ķīmiju (dažādas augsnes un to mēslošana), botaniku (augu pazīšana), zooloģiju un veterinārmedicīnu (mājkuoņu kopšana un ārstēšana), tautsaimniecību (ražošanas izmaksas un ienesības aplēšana), pat tehniku un mācīšanu (lauksaimniecības mašīnu apkalpošana, vēja, ūdens un elektriskā dzinējspēka izmantošana, mājas amatniecība, ēku celšana, kopšana un remontēšana, ceļu iekārtošana un uzturēšana labā stāvoklī). Te ir nebeidzamas iespējas pētīšanai, vērošanai, izmēģināšanai, lai lauku dzīvi un darbu darītu vienmēr interesantāku, tīkamāku un ienesīgāku. Domātājs un pētītājs cilvēks gan nevarēs sūdzēties, ka lauku dzīve ir vienmuļa un neinteresanta.

Mūsu lauksaimniecības pamatnozares ir graudkopība un lopkopība. Pēdējai cieši piesienas piensaimniecība ar koppienotavām un siernīcām, kur darbs jau speciālistiem. Kā lauksaimniecības blakus nozares minamas dārzkopība, sakņkopība, biškopība, putnkopība, zivju audzēšana un ārstniecības augu (ķīmenes, balderians, apiņi, saules puķes, kumelītes un daudz citu) audzēšana. Te vēl ļoti daudz neizmantotu iespēju, kas sevišķi ieteicamas saimniecībām ar nelielām zemes platībām un pilsētu tuvumā. Protams, kā visur, arī te ļoti noder kā teorētiskas, tā praktiskas zināšanas, mākas un paņēmieni. Ja tās ir, tad katra no šīm nozarēm bez sevišķi liela kapitāla un darba ieguldījuma nodrošina pārtikušu dzīvi.

Lauksaimniecības teorētiskās zināšanas un praksi Latvijā mācīja zemākās un vidējās lauksaimniecības skolās. Vairāk speciālās zināšanas un praksi varēja gūt dārzkopības, biškopības un piensaimniecības skolās. Ar lauksaimniecību saistās arī kultūrtechnika un mērnieka darbs, ko mācījās teknikumos un arodskolās. Augstāko izglītību lauksaimniecībā sniedza Lauksaimniecības akadēmija, kas sagatavoja agronomus.

Ir cilvēki, kas ieskatījuši un iemilējuši koku un meža daļumu:

Man no senām dienām jau
Mīļa viena audze —

Baltu bērzu radu pulks,
Zaļo egļu draudze. (A. Saulietis)

Ļaudis bija ļaudīm rada,
Es, nabags, kokiem rada:
Oši, kļavi, ozoliņi —
Tie bij mani bālēliņi. (T. dz.)

Un bāra bērns, iztvīcis mīlestības un nesaņēmis to no cilvēkiem, pieglaulās ābelei:

Pie ābeles piespiedos
Kā pie savas māmuliņas. (T. dz.)

Tā cilvēks var sadraudzēties ar kokiem un mežu. Bet milzīga ir arī meža saimnieciskā nozīme. Ne jau velti mežu sauc par zaļo zeltu. Jau pati mežkopība var dot darbu un maizi mežzinim un mežsargam. Vēl jo vairāk koka apstrādāšana: saplākšņu (finiera), papīra, terpentīna u. c. koka fabrikātu ražošana gan prasa speciālu iekārtojumu un zināšanu, bet nodrošina arī eksistenci. Mēbeles, kastes, rati, ragavas, baļļas, vannas, spaiņi un visdažādākie koka saimniecības un mājturības piededumi un darba rīki piekrītas galdniekam. Tik daudz derīgu lietu, tik daudz meistars tē var rādīt savu gaumi un amata prasmi!

Daudz koka izlieto ēku celšanai. Bet pat koka celtnēm ir jau mūra daļas — pamats un krāsnis. Tā celtniecība vairāk vai mazāk saskarās ar ķieģeļu, kaļķu, cementa un stikla rūpniecību. Tās ir nozares, kas jau katra par sevi var modināt interesi un dot darbu daudzām rokām un galvām. Vispārī celtniecībā iespējams daudz pētījumu un izmēģinājumu, kas dod jaunus materiālus un to pielietošanas veidus, piemēram, zāģa skaidu maisījumus ar dažādām saistvielām, dažādas jumtu segšanas iespējas. Celtniecības nozarojumi dod darbu atsevišķiem amatiem — mūrnieka, krāsotāja, stiklinieka, atslēdznieka, jumīka, virpotāja, elektromontiera, apkures un kanalizācijas speciālista un citiem. Pats celtnieks, būvuzņēmējs, kā to bieži sauc, ir gan parastais namdaris vai mūrnieks, kas amatu iemācījies pie meistara vai teknikumā, vai arī studējis arhitekts. Protams, pēdējais ir lielāks lietpratējs un pārzina visādas sarežģītas celtniecības jautājumus, piem., daudzstāvu ēku celšanu.

Celtnieks ir arī mākslinieks. No milzīgām materiālu kaudzēm viņš veido celtnes nevien stipras un praktiskas, bet arī daiļas. Daudzas baznīcas un pilis ir kā krāšņas himnas, kā varena akmeņu un ķieģeļu dzeja, kas gadu simteņus valdzina katru, kam vien acis redzēt un bauda izjust to daiļumu. Tāpēc, piemēram, Jelgavas un Rundāles pils cēlājs, itālis Rastrelli, ir slavens visā Eiropā. Tāpat no latviešu celtniekiem godam minams arhitekts Baumanis.

Katram kokam — eglei, priedei, ozolam, bērzam vai dienvidnieci palmam — ir savs veids, raksturīgas kontūras. Līdzīgi daļa celtnie ieturēta raksturīgās, saskaņotās līnijās, kas veido tās stilu. Ar stilu pamatveidiem der iepazīties arī tev. To elementi piemīt arī daļām mēbelēm. Pazīdams stilus, tu gūsi labu aci un gaumi arī šo lietu pārzināšanā un novērtēšanā.

Gotu stilu raksturo asas smailes: gaŗi, slaidi torņi, šauri logi un durvis; to apmalas augšā veido atkal asas smailes; tāpat griestu velves, bieži kolonņu balstiņas, ir līdzīga veidojuma. Visas līnijas te tiecas uz augšu, debesu dziļumā. Tās pauz cilvēka tieksmi atrasties no zemes smaguma, niecības un nīcības debesu skaidrībā. Tāpēc dabīgi, ka savu pilnīgāko izteiksmi gotika sasniegusi dievnamos. Vairums luterāņu baznīcu celtas gotiskā stilā. Gotikas pretstats ir bicances (bizantijas) stils, kādā veidotas pareizticīgo baznīcas. To raksturo apaļas līnijas: torņi apaļiem, šīpolveidīgiem kupoliem, logu un durvju augšas apaļas.

Gan ne tik izteikti kā bicances stilā, apaļās līnijas raksturīgas arī renesanses, baroka un rokoko stilam. Šie ir radniecīgi stili, kas pakāpeniski var pāriet cits citā. Te atzīmējami sienu un griestu gleznojumi un rotājumi (freskas), kas sevišķi grezni rokoko stilā. Tur ir telpas, kur katra siena klāta gleznojumiem, kas ietverti graciozos zeltītos vai citu krāsu ielokos. Logu un sevišķi durvju apmales bieži nesimetriskas, bet rotaļīgas, graciozas. Šais stilos darināts arī daudz greznu mēbeļu.

Kā cilvēkus, kam tuva savas tautas kultūra un kas to grib kopt un veidot, mūs interesē, vai ir arī latvisks stils. Izveidota stila nav, tas vēl jārada, bet ir gan stila elementi — jumtu čokuru rotājumos, veco klētiņu stabos u. t. t. Tos izmantojot, var dot ēkai daļu latvisku raksturu. Telpu iekšieni ar latviskiem traukiem, svečturiem, audumiem var izveidot īsti latvisku.

Kas te par stiliem teikts, ir gaužam maz. Par tiem rakstītas biežas grāmatas, tie pētami daudzās krāšņās paraugceltnēs un to attēlos. Katrā ziņā te daudz daļuma.

Vai nav jauki būt celtniekam un celt daļas celtnes?

Tos pašus izejmateriālus — mālu un akmeni — kas tik daudz tiek izlietoti celtniecībā, izmanto arī citi amatnieki. Podnieks no māla veido traukus, vāzes un figūras; akmens kalis apstrādā akmeni. No bezveidīgā māla top daļas un praktiskās lietas. Aukstais, smagais akmens — vai tam arī kāds daļums? Tomēr, pie tam liels. Vajag tikai vērīgi ieskatīties. Vispirms, jau dažādas krāsas: no pilnīgi baltas līdz pilnīgi melnai, visādās noskaņās un toņos. Un tad to savienojumi kristallos, dzīslās! Blaumaņa draugs skolotājs Greste, kas ar tiem pamatīgi iepazīties, jūsmot jūsmo par to daļumu. Bet nevien tas. Mūsu laukakmeņi der visām praktiskām vajadzībām: ēku un tiltu celšanai, ceļu šosēšanai, plāksnēm un visdažādāko tēlu un figūru veidošanai. Nebūt

nav akmens jāieved no Somijas, Zviedrijas vai Itālijas, kā tas arī ir darīts.

Technika un mēchanika sazaroti ļoti daudzās nozarēs, kur darbu rod visdažādāki speciālisti: dažādu nozaļu inženieri, tehniķi, mēchanikā, mašīnisti, kalēji, atslēdznieki, skārdnieki, šoferi, dzelzceļnieki, elektrotehniķi, radiomēchanikā. Kas lai uzskaita visdažādākās mašīnas un iekārtojumus, kas te tiek nodarbinātas dažādu darbu veikšanai, jaunu mašīnu un iekārtojumu un to daļu ražošanai, sākot ar vienkāršākām, beidzot ar neapņemami smalkām un precīzām? Lauksaimniecības mašīnas, modernie satiksmes līdzekļi (auto, kuģi, lidmašīnas), ieroči, spiestuves, sarežģītas fabriku iekārtas, optiskie un ārstniecības instrumenti liecina, cik vareni tagad cilvēkam kalpo tehnika. Tur ir mašīnas gandrīz vai kā dzīvas un saprātīgas būtnes, tik smalka un sarežģīta to uzbūve un darbība. Ja mēs apstājamies godbijībā un apbrīnām celtnu daļumu, tad tāpat var valdzināt un aizraut arī tehnikas dzeja. Tā nevien saista ar savu daļumu, bet darbiniekam dod maizi un dara cilvēka dzīvi ērtu, pārtikušu, daļu.

Dažādas drānas apgērbam gādā tekstilrūpniecība. Tās sākumi ir lauku sētā, kur no lauku un ikdienas mājās darbiem brīvajā laikā, sevišķi ziemas vakaros, sievietes cītīgi nodevās vērpšanai, šķeterēšanai, krāsošanai, aušanai, adīšanai un izšūšanai.

Trīcēt trīc, skanēt skan	Kādi raksti neziedēja
Jaunu meitu istabiņa:	Mana pūra dībenā:
Auž jostiņas, apaudiņas,	Zied krustiņi, likumiņi,
Auž baltās villainītes.	Sīļā spārni, vanadziņi. (T. dz.)

Arī ganos meitenes piekopa rokdarbus, un tas bija kauns, ja

Liela, gaļa ganu meita
Bez darbiņa ganos gāja. (T. dz.)

Tā radās tautu meitas lepnums un atbalsts vēlākā dzīvē, kad ģimenes apkopšana vairs neatstāja tik daudz laika šim darbam kā jaunībā — viņas smagais pūrs. Tur bija palagi, gultas segas, dvieļi, cimdi, zeķes, vadmalas baķi un arī krāšņie tautas tērpi. Šai nozarē to laiku latvju sieviete uzrāda tādu uzcītību un gaumi, kā laikam nevienā citā tautā. Tagad senos tautas rakstus mūsu daiļamatnieki atveido audumos, kokā, ādā, metālā, mālā un porcelānā, darinādami tautiskos tērpus, saktas, krelles, grāmatu vākus, aproces, gredzenus, traukus un daudzas daļas latviskas lietas, ko apbrīno un labprāt pērk arī cittautieši. Audumu ražošanu tagad lielā mērā pārņēmusi tekstilrūpniecība, kur ratiņa un vienkāršo auzamo stāvu vietā strādā komplicētas mašīnas. Apgērbu nozarē vēl darbojas drēbnieks, šuvēja, adītāja (gan ar rokām, gan mašīnām), vīriešu un sieviešu cepurnieki. Te arī rod darbu diezgan daudz cilvēku, pat badīgos kara un saim-

niecisko križu laikos. Netrūkst darba arī drēbju krāsotājiem un ķīmiskiem tīrītājiem.

Ādas apstrādāšana dod darbu un maizi ādmiņiem, segleniekiem, kurpniekiem, ādas cimdū, jostu un somu darinātājiem. Te arī ir gan roku, gan mašīnu darbs.

Uztura vielas gādā lauksaimniecība un tās nozares, bet šo vielu tālāka pārstrādāšana arī nodarbina daudz cilvēku. Tur ir melderis, maiznieks, miesnieks, desinieks, pavārs un saimniece, konditieris, aldaris, darbinieki cukura, stērķeles fabrikās.

Nerauksim degunus par dažādiem netīriem darbiem — miesnieka, dūmeņu tīrītāja, ādmiņa un citiem. Tie ir vajadzīgi, tāpēc to darītāji cienījami tāpat, kā visi citi krietni darbinieki. Minēsim kaut vai miesnieku. Atskaitot nedaudzos veģetāriešus, visi ēdam gaļu un tās izstrādājumus, un ir labi, ka netrūkst darbinieku, kas mums tos sagādā. Pārspilēts smalkums un jutlība te līdzinās liekulībai.

Arvien plašāka vērsas ķīmiskā rūpniecība, kas ražo ziepes u. c. kosmetiskos līdzekļus, spirtu, vīnu, raugu, mākslīgos mēslus, dažādus medikamentus u. t. t. Šai nozarei var pieskaitīt arī farmaceitus, kas parasti strādā aptiekās.

Diezgan patstāvīgi, no citiem neatkarīgi, amati ir optiķa, juveliera, pulksteņu meistara un fotografa.

Jūrmalas apdzīvotāji dabīgi pievēršas zvejai. No viņiem nāk arī samērā daudz jūrnieru. Tas ir īpats darbs un dzīves veids, kur cilvēks maz ir mājās, bet daudz uz vareniem ūdeņiem un dažādu zemju ostas pilsētās. Mēdz aizrādīt, ka šis darbs ir riskants, jo samērā daudz jūrnieru rodot nāvi vilņos. Paši jūrnieri uz to mēdz atbildēt, ka visbīstamākā vieta esot gulta, jo gultā mirstot visvairāk cilvēku. Vai viņiem nav taisnība?

Veselības kopšana arī kultūrtautās nodarbina daudz cilvēku — ārstus, zobārstus, zobu tehniķus, māsas, sanitārus, kopējas, masierus. Zināmā mērā šai nozarē var ietilpināt arī frizierus.

Preču apmaiņu starp ražotājiem un patērētājiem, tāpat starp atsevišķām darbinieku grupām veic tirdzniecība. Ir iekšējā un ārējā, vairuma un mazuma, privātā un kooperatīvā tirdzniecība, tāpat ar daudzām precēm (universālveikali) un tikai atsevišķām precēm (cepuru, tabakas, saldumu, grāmatu, zivju, apavu u. c. veikali). Nesauksim godīgu tirdzniecību par spekulāciju: ar to nodarbojas trūkuma laikos cilvēki, kas grib pārmērīgi daudz pelnīt. Valda uzskats, ka tirdzniecība esot ļoti ienesīga, bet laikam nekur gan nav tik daudz bankrotu kā tirdzniecībā. Parasti gan tie mēdz būt tur, kur cilvēki, dzīdamies pārāk lielas peļņas, laižas dažādos avantūristiskos darījumos. Liekas, tirdzniecībā vairāk kā citos arodos der laba apstākļu (konjunktūras) izpratne

un tās atjautīga izmantošana. Taču pamats ir un paliek godīga tirdzniecība, kas tirgonim nodrošina vismaz pieklājīgu peļņas tiesu.

Tirdzniecība saskaras ar bankām un finanču darījumiem. Tie ir tautsaimnieku (ekonomistu) speciālitate. Rēķinvedību kā bankās, tā vispārī uzņēmumos kārto grāmatveži. Līdz ar to pieskaņamies kultūrvalstīs diezgan plašajai valsts un pašvaldības iestāžu ierēdņu saimei, tik plašai, ka to dažreiz dēvē pat par armiju („ierēdņu armija”). Tur ir jau pieminētie grāmatveži, kasieři, sekretāri, darbveži, daļu (administratīvās, saimniecības un daudz citu) vadītāji, archīva darbinieki, mašīnrakstītāji un daudz citu ar visdažādākiem uzdevumiem. Latvijā to vairums komplektējās no vidusskolu beigušiem ļaudīm, kam ārpus vidusskolas nebija nekādas speciālītātes. Tiem ir raidīts diezgan daudz pārmetumu, gan pelnītu, bet vēl vairāk nepelnītu. Tiesa, gadījās tur uzpūtīgi cilvēki, kas uzskatīja, ka nevis viņi ir publikas dēļ, bet publika viņu dēļ, kas publikai lika gaidīt, kamēr tie savā starpā izplāpāsies, apkops naziņus vai izskatīs laikrakstu. Tie daudz kaitējuši visai ierēdņu saimei, kas vairumā bija krietni darbinieki. Katrā ziņā viņi ir arī ļoti nozīmīgi darbinieki, jo viņi ir starpnieki starp vadītājām valsts un pašvaldību iestādēm un tautu. Ja nu šais iestādēs sēd uzpūtīgi, neapzinīgi ierēdņi, tad iedzīvotāji to dabū nepatīkami izjust: lietas kārtojas gausi un slikti, un tautā krājas īgnums un rūgtums pret valsts iestādēm.

Ar to esam nonākuši pie iestādījumiem, darbiem un amatiem, kas veido un kārto kultūras dzīvi.

Sāksim ar grāmatu un laikrakstu. To iespīēšanas tehnika mūsdienās jau pieder rūpniecībai, kur sarežģītas rotācijas mašīnas to veic ātri un milzīgos vaīrumos. Te darbs burtličiem, iespīedējiem, litografiem, sējējiem. Tā rakstnieku, zinātnieku un žurnālistu manuskripti nokļūst grāmatās, lai ietu pie lasītājiem. Top cilvēka gara maize.

Cilvēku savstarpējās tiesiskās attiecības, mantojumu lietas, strīdu kārtošana tiesās mūslaikos ir diezgan sarežģīta. Tās kārto tiesībnieki jeb juristi — tiesneši, advokāti, notāri. Tiesneši izšķīr strīdus lietas dažādu pakāpju un dažāda rakstura tiesās, advokāti noskaidro dažādu tiesiskus jautājumus, apsūdz (prokurors), vai aizstāv apsūdzētos tiesās; notāri slēdz un apstiprina dažādus līgumus un aplīecinājumus. Tiesībnieka uzdevums ir — būt likuma, tiesību un taisnības sargam. Tāpēc viņam vispirmā kārtā jābūt godīgam un taisnīgam. Ja viņš tāds nav, viņš savas tieslietu zināšanas var izlietot netaisnības un nelikumības segšanai, kā tas, par nožēlošanu, dzīvē dažreiz gadās. Tad viņš par naudu ņemas aizstāvēt netaisnību un lietas ar nolūku sarežģī, kļūstot par veikļu punktinieku, kā tautā mēdz teikt. Godīgs tiesībnieks, turpretīm, var kalpot taisnībai un cilvēka tiesībām daudz un dažādos gadījumos.

Augošā cilvēka miesas un gara attīstīšanai, viņa ievadišanai krietnā dzīvē un darbā, kalpo bērnu dārznieces un skolotāji. Šie darbinieki tev labi pazīstami un varbūt dažreiz pat apnikuši. Varbūt arī tu, kā tas mēdz būt, esi skolotājus iedalījis labos un sliktos. Tāds dalījums ir stipri nepareizs, jo patiesībā skolotāji, tāpat kā pārējie cilvēki, ir vispirmā kārtā dažādi — nopietni, lietišķi un atkal vairāk pieejami jokiem, stingrāki un „mīkstāki“, mazrunīgi un valodīgi. Tavi spriedumi par skolotājiem bieži ir aplami, jo tev vēl nav vajadzīgās pieredzes. Viens kas gan skaidrs: viņi ir tavi patiesi draugi, kas mīl bērnus un jaunatni un dod tiem labāko, kas viņiem ir. Ja katrā darbā vajadzīga mīlestība, tad skolotāja darbā tā ir pirmais noteikums. Ja tā ir, tad skolotāja darbs ir jauks un interesants. Topi pats skolotājs, nodzīvo skolotāja darbā gadu desmitus un tad tu pilnīgi tam piekritīsi. Tu negribi būt skolotājs? Padomā labi, kāpēc gan nē, un tu būsi pareizi uztvēris skolotāja darba ēnas puses: tā plēšanās ar bērniem, kā tautā mēdz teikt, prasa daudz nervu un pacietības. Sevišķi ienesīgs arī skolotāja darbs nekad un nekur nav bijis.

Kultūras dzīve nav domājama bez mākslas. Te minami skatuves mākslinieki (aktieři, dziedoņi, mūziķi, dejojāji), komponisti, rakstnieki, gleznotāji, tēlnieki, grafiķi, ķeramīķi. Var likties, ka tie ir apskaužami cilvēki: viņi gūst ziedus un aplausus, slavu, arī diezgan labu materiālu stāvokli. Viņu attēlus redz laikrakstos, žurnālos un grāmatās, par viņiem runā un raksta, par viņiem māca skolās (piemēram, par rakstniekiem). Bet tā ir viņu dzīves ārējā, redzamā puse. Zini, ka mākslinieka dāvanas ir balva, ko Laima ielikusi jau šūpulī. Ir jau viņiem ar savas skolas — mūzikas skolas, konservātorija, mākslas akadēmija, baleta skolas, bet bez pieminētām dāvanām liels radošs mākslinieks nevar iznākt. Nekāda skola nevar izmācīt, piemēram, par lielu rakstnieku. Bet arī ar talantu vien nepietiek. Tas jāizkopj neatlaidīgā darbā un pūlīņos; bez tā nerodas darbi, kas dzīvo gadu simteņus un iet no tautas tautā. Ģētes Fausts, Servantesa Don Kichots un tamlīdzīgi darbi ir veidojušies desmitiem gadu.

Filozofi tiecas ieskatīties pasaules un dzīves norišu pašos pamatos, rast atbildes tā saucamiem mūžības un pēdīgiem jautājumiem! Kas ir pasaules pamatā — gars vai viela? Vai cilvēks var brīvi noteikt un izlemt savu dzīvi un rīcību — tā saucamā gribas brīvība. Kas ir labs, kas ļauns, un kāpēc — tikumības jeb morāles jautājumi. Šie un līdzīgi jautājumi nodarbina filozofus. Praksē filozofi parasti ir vidusskolu skolotāji, profesori augstskolās, raksta arī grāmatas par filozofijas jautājumiem.

Teologi visus šos jautājumus ved sakarā ar Dievu. Radītājs, lēmējs un noteicējs ir mūžīgais, visuvarenais Dievs, un cilvēka uzdevums ir pildīt Viņa svēto prātu. Praksē teologi ir dažādu

konfesiju mācītāji. Kas te sevišķi nepieciešams, ir patiesa pārlicība un ticība tam, ko sludina un māca. Liekulība vispāri ir liels netikums, bet sevišķi atbaidīgs pie mācītāja. Labs aktieris tā iedziļinās un iedzīvojas tēlojamā lomā, ka pilnīgi aizmirst sevi, smejas īstus smieklus un raud īstas asaras. Bet mācītājam jābūt vairāk nekā labam aktierim.

Filologus jeb valodniekus valdzina valodas — brīnišķīgais cilvēku izteiksmes un sazināšanās līdzeklis. Viņus interesē valodu likumi, to radniecība, kā no jau esošiem (celma) vārdiem atvasina jaunus, kā vārdi gūst jaunu nozīmi. Viņi zina, ka valoda ir kā dzīvs organisms, kas nemītīgi mainās un veidojas. Praksē daudz valodnieku strādā par skolotājiem un tulkiem.

Visās dzīves un darba nozarēs, kā teknikā, tā gara kultūrā noris nepārtraukta veidošanās un papildināšanās. To veic zinātnieki. Apguvuši to, kas viņu nozarē jau zināms un izveidots, viņi nesamierinās ar to, bet nododas mēģinājumiem, salīdzinājumiem, pārdomām, pētījumiem. Arvien nāk klāt jauni atzinumi, labojumi un atklājumi. Tā zinātne progresē. Zinātnieki ir dažādu nozaļu docenti un profesori, parasti tie savās zināšanās dalās ar augstskolu studentiem. Cienījami cilvēki, cienījams darbs! Bet pirms pie tā tiek, pamatīgi jāpiesaivinās, kas attiecīgā zinātnes nozarē jau priekšā, tikai tad var to virzīt tālāk.

Redzi, cik kupli ir sazarojis cilvēka dzīves un darba koks, cik daudz tur zaru, atzarojumu un nozarojumu. Cik daudz tur iespēju! Dažādie darbi un amati te tikai uzskaitīti. Lai tos visus tuvāk apskatītu, vajadzētu atsevišķas grāmatas. Tāda Latvijā arī bija, kā vīriešu, tā sieviešu arodiem. Katrs ir interesants. Katrā var gūt lielus panākumus, ja vien ir piemērotas spējas, uzcītība un neatlaidība. Katrā var nodrošināt sev un ģimenei pieklājīgu iztiku un piepildīt savu dzīves uzdevumu, nesot svētību arī plašākai sabiedrībai. Jo tā nu ir, ka krietna darba augļus bauda nevien pats darītājs, bet arī plašāka sabiedrība, tauta, pat visa cilvēce.

Tavā priekšā milzīga izvēle. Novēro un novērtē savas spējas, izraugi sev piemērotu darba lauku, neatlaidīgi ej uz to, centies, un tev būs raženi panākumi!

6. TAVS RAKSTURS

Kas no rudzu garumiņa,
Ja nav laba birumiņa?
Kas no smuidra tautu dēla,
Ja nav laba tikumiņa? (T. dz.)

Kas gan pie cilvēka ir vissvarīgākais, kas viņu visvairāk dara vērtīgu vai nevērtīgu? Augums, veselība vai spējas? Bez šaubām, tie ir ļoti nozīmīgi, bet visnozīmīgākais gan ir cilvēka raksturs. Tu vari būt ļoti noaudzis, stipru veselību, skaists un tomēr sagandēt pats savu dzīvi, būt slikts savā ģimenē un nederīgs sabiedrības loceklis, ja tev ir nelāga raksturs. Un otrādi, ar auguma defektiem, vāju veselību, necilām spējām tu tomēr vari dzīvot skaistu dzīvi un nest laimi arī citiem cilvēkiem, ja tev ir krietns raksturs. Cilvēka vērtības noteicējs ir un paliek raksturs.

Rakstura ziņā cilvēku var pielīdzināt daudzstāvu celtni ar daudzām telpām. Torņi tiecas debesīs (krietnas dziņas, cēlas domas), bet drēgnos, tumšos pagrabos, tā saucamā zemapziņā, var būt pilns netīrumu un rāpuļu — ļauno, tumšo dziņu. Var būt gaišas, saulainas, tīras telpas un citas — piesmakušas, piepelējušas, netīras — dažādi netikumi un rakstura trūkums. Nama īpašnieks pats bieži to nemaz nezina un ir pārliecināts, ka tur viss labākā kārtībā.

Izstaigā lāgu lāgiem savas telpas, lai redzētu, kādas tās ir, un tad iztīri un izkārto tās spodras un daiļas. Iepazīsti ļoti savu raksturu, savas dziņas un tieksmes un tad veido to pilnvērtīgu. Atkal rūpīgi, uzmanīgi vēro un bezpartējiski vērtē. Dažreiz pats būsi pārsteigts — vai tas maz biju es, kas tik aplam varēja domāt, runāt un darīt?

Es nezinu, no kādas pekles cēlos:
Es jutos gurdens, tomēr kaņot vēlos,
Es savu prātu manu aptumšotu,
Un tomēr citus mocīt protu.
Es jaunas sirdis nosodu un rāju,

Un tomēr pats daudz ļauna pastrādāju.
 Par netikļiem es zobojos un smeju,
 Un tomēr dažreiz viņu ceļus eju.
 Man riebjas liekuļu un lišķu bari,
 Un tomēr pats es liekuļoju arī.
 Es nīstu tos, kas apkrāpj savus biedrus,
 Un tomēr reizēm dzeru citu sviedrus.
 Man prātā tīk, lai ļaudis dzīvotu kā brāļi,
 Un tomēr pats no tā es — tāļi, tāļi...
 Es nezinu, no kādas pekles cēlos,
 Ka citādi es daru, nekā vēlos.

(Ed. Treimanis)

To norāda jau Bībele: labo, ko es gribu, to es nedaru, bet ļauno, ko es negribu — to es daru. Tā bieži cilvēkam jāatzīst, ja viņš sevi pazīst, nemāna pats sevi un citus, bet novērtē sevi ar pietiekamu paškritiku. Nav nemaz tik viegli un pavisam jau ne patikami atklāt pašam savas vainas un vājības. Otrā — jā, tas ir pavisam kas cits: uz viņa trūkumu fona mani iedomātie, šķietamie tikumi un labumi jo spilgtāk izceļas. Tāpēc bieži pareizāk novērojam un novērtējam otra raksturu, nekā savu.

Augumu var izmērīt, nosvērt, izskatīt rentgenā; var izdarīt dažādas izmeklēšanas un analīzes, un iznākumā būs diezgan nemaldīga aina par cilvēka veselības stāvokli. Ar dažādiem testiem un citiem pārbaudes paņēmieniem diezgan nekļūdīgi var noteikt arī spējas un nespējas. Jau skolnieka liecība daļēji tās atklāj. Te iespējama diezgan tieša novērošana un noteikšana. Raksturs, turpretī, pieejams tikai netiešai novērošanai, un tāpēc grūtāk noteicams. Un tomēr, pie labas gribas tas iespējams, jo valodā, visā rīcībā, darbības veidos, pat mēmos žestos un kustībās izpaužas cilvēka raksturs. Kā redzējam, tas katrā ziņā arī jādara.

Nemsim, piemēram, gribu. Nav šaubu, tā ir ļoti svarīga rakstura sastāvdaļa. Jo ko nozīmē cēlas domas un labie nodomi, ja tie netiek īstenoti? Tad cilvēks ir kā skaida straumē, ko ūdeņi var nonest nezin kur, bet tikai reti tur, kurpu viņš pats vēlējies un gribējis; vai kā tā dadžu lapa dambī, kam Indrānu tēvs pielīdzina Noliņu, un kas „peld un peld uz ratu kambārī”, kur tiks samalta. Vājas gribas cilvēki jau parasti ir tie, kas savas neveiksmes mēdz izskaidrot un attaisnot ar ļauniem apstākļiem; ja ne tie, tad gan viņiem būtu daudz, daudz labu veikumu. Sevis un citu mānīšana!

Parasti ar gribas stiprumu vai vājumu saistās tādas rakstura īpašības, kā: rūpība un čaklums vai ar nevižība un nolaidība darbā, un vispāri savu pienākumu pildīšanā. Kurš

skolnieks gan negrib būt čakls, kuŗš cilvēks apzināti negrib pildīt savus pienākumus? Mazs vai liels, katrs taču grib būt uzticīgs savam pienākumam. Tiesa, ir gan truli, nesmalkjūtīgi un savtīgi patmiļi, kam pienākuma apziņa vāji attīstīta. Tie labprāt saņem no citiem cilvēkiem laipnību, mīlestību, visāda veida palīdzību, bet paši neko nedod pretī. Liekas tomēr, ka vairāk par pienākumu apziņas trūkumu vāja griba ir tā, kas kavē krietnu pienākumu pildīšanu. Vājas gribas cilvēkus parasti viegli ietekmē dažādi blakus apstākļi. Noteiktas, cietas gribas cilvēks iet reiz paša nosprausto ceļu, dara paša izlemto darbu un neļaujas novirzīties sānis. Lai dara citi, ko darīdami, lai saka, ko grib, viņš apzinās savu mērķi, iet uz to neatlaidīgi, un nav ietekmējams.

Kāda tad ir tava griba? Kā to noteikt? Izdomā, kā tu pavadīsi rītdienu un kā nākamo nedēļu, ko tanī veiksi. Tad paseko, vai esi savus nodomus arī pildījis, vai, varbūt, pametis, atlicis vai grozījis. Un kādi īemesli pavedinājuši to darīt — draugu sabiedrība, kādas izpriecas un izklaidēšanās, vienkārši slinkums, nepiespiešanās vai kas cits? Tā iepazīsi arī tos apstākļus, kas tevi novirza no taviem nodomiem. Kādu laiku sev tā sekojis, redzēsi savas gribas neatlaidību vai vājumu. Kas zīmējas uz pieminēto rūpību vai arī paviršību darbā, tad pietiek uzmanīgāk ieskatīties kaut vai tavās burtnīcās, lai redzētu, kāds ir tavs raksturs šai ziņā. Varbūt, darbu sākums ir kārtīgs, bet beigas sasteigtas un paviršas. Zīmīgi! Laikam piekritīsi, ka tas nepārprotami rāda izturības trūkumu.

Līdzīgā kārtā vari noteikt arī citas sava rakstura īpašības. Vajaga tikai uzmanīgi vērot un sekot pašam sev.

Ir tādi cilvēki, arī skolnieki, kam mūžīgi iznāk nesaprašanās ar citiem. Tādām cilvēkam allaž aizķeras, allaž viņam kāds ko nodarījis, allaž par kādu jāžēlojas. Tie ir nesaticīgi, kašķīgi cilvēki. Citam, turpretim, tādas saķeršanās negadās, jo tas ir saticīgs cilvēks. Gadās vēl tā, ka cilvēks gan ātri noskaistas, bet tas viņam ātri „pārskrien“, kamēr cits ilgi neaizmirst nevienu nieku, kas viņam tiešām vai tikai šķietami nodarīts. Ja viņš cenšas savam dažkārt tikai iedomātam pretiniekam atkostas, atdarīt, tad mums ir darīšana ar atriebīgu cilvēku. Tā ir zema un jauna rakstura īpašība.

Ir arī cilvēki, kas sevišķi jūtīgi un uzpūtīgi sargā savu godu. Ka tik viņu neapvaino! Vai tik viņu diezgan augstu novērtē? Varbūt neizrāda pietiekamu cienību? Ja nu viņam šķiet, ka tā nav, tad viņš ir apvainots. Aplama uztvere! Gods taču nav tikai kāda ārēja izkārtne, gods ir cilvēkā patiesā vērtība — viņa taisnīgums, krietnā sirds, veselais saprāts. To neviens cits nevar mazināt, kā tikai cilvēks pats. Protams, nav patīkami, ja kāds tevi nepatiesi apvaino, taču tavu īto vērtību, tavu godu viņš nav mazinājis, savu gan. Ja cilvēkam ir tādas

patiesas goda jūtas un pašlepnums, nevien uzpūtība un iedomība, tad viņam ir šai ziņā arī pavisam cita uztvere. Viņam netiek klausīties pie durvīm, vai bez ziņas lasīt otra vēstuli. Viņa pašlepnums liedz viņam piesavināties ko svešu. Viņam netiek, piemēram, tā saucamā špikošana vai rotāšanās ar cita uzvalku. Viņš ir pats savs, negrib sevi noliegt, atnest vai izrādīties citāds, kā patiesībā ir. Viņš arī nelišķē un necenšas iztapt priekšniekiem un augstu stāvošām personām, lai iegūtu to labvēlību un atbalstu. Lišana, lišķēšana, iztapšana ir verdziska rakstura pazīmes, un cilvēks, kas lepns vārda labākā un nevis ārējā nozīmē, ar tām nevar samierināties. Bet par to viņš ir laipns, korekts un smalkjūtīgs arī pret neievērojamiem cilvēkiem un saviem apakšniekiem.

Paklausies, kādi ir mūsu tautas atzinumi par dusmām, ķīvēšanos, apvainošanos. Ko sēsi, to pļausi. Kā sauc, tā atskan. Dots devējam atdodas.

Es savos bālīnos,	Visi man labi bija,
Ilgi dusmu neturēju;	Ja es pati laba biju;
Vienu vārdu ļaunu teicu,	Visi man naidinieki,
Otru labu atsacīju.	Kad es naida cēlējiņa. (T. dz.)

Tātad padomā vispirms, vai pats neesi naida cēlējs. Kā tu dari, tā tev atdara. Neturi ilgas dusmas un ļaunu prātu. Sadēri mieru, izlīdzini nesaskaņas.

Jauki ir kopā dzīvot un strādāt ar satīcīgu cilvēku. No stridoņas un iedomīga „goda sargātāja” — labāk tālāk. Visumā tomēr mēs, latvieši, esam nesatīcīga tauta. Mūsu presē, sanāksmēs un visā sabiedriskajā dzīvē ir daudz nevajadzīgas, pat mulķīgas ķīvēšanās. Nevar gribēt, lai visi domātu taisni tā, kā es, un korekta domu izmaiņa bieži pat vēlama. Var apstrīdēt otra domas un uzskatus, bet tikai pieklājīgi, iecietīgi, neaizskarot un neapvainojot viņu personīgi. Par nožēlošanu, tā tomēr mēdz būt: cenšamies pretiniekam labi „sadot”, un tad mūsu polemika pāriet nesmalkjūtīgās savstarpējās ķengās. Latviešu jaunaudzei no tā jāatbrīvojas!

Ķildu, pārmērīgas apvainošanās un neiecietības pamatā dažreiz ir mazvērtības apziņa: cilvēks dvēseles dziļumos jūtas sīks, nevarīgs, nepratējs. Tas viņu nospiež, un viņš cenšas no šīs zem-apziņas sajūtas atbrīvoties, sev un citiem tēlojot lielu, gudru, varenu, taisnu. Sargi Dievs, ja kāds uzdrīkstas to apšaubīt!

Ģadās arī tā, ka cilvēks skaidri apzinās savu vainu vai maldīšanos, bet negrib to atklāti atzīt. Sevišķi tā mēdz būt pie cilvēkiem, kas ieņem vadītāju posteņus, augstu stāvokli: viņi baidās, ka, atzīdami savu kļūdišanos, zaudēs apakšniekos savu prestižu, autoritāti. Tā „Andriksonā” sarunas beigās barons izprot Klaučānu salmnieka viedokli un labprāt neuzliktu viņam nekādu sodu, bet negrib atkāpties no tā, ko reiz noteicis. Tāda nostāja

nepareiza. Krietna rakstura cilvēks atzīst savas kļūdas un maldus, un allaž cenšas tos labot.

Kā ir ar tevi šai ziņā? Un kāds tu gribi būt?

Nelāga rakstura īpašība ir skaudība. Skaugim netik, ja otram ir kas labs. Otram laba vieta, apģērbs, dzīvoklis, vai kas labi paveicies — skaugim, nabagam, sāp, itkā viņam tas būtu atņemts! Ja, turpretim, otram gadījies kas ļauns, skaugis izjūt apmierinājumu. Dīvaini! Vai tad viņam no tā tiek kāds labums? Taču nē. Kāpēc tad viņam tik otra nelaime? Te izpaužas cilvēka savtīgums, egoisms, patība. Visu labo dodiet man, otram neko! To mēdz apzīmēt par indivīda cīņu pret visiem. Tas visus uzskata it kā savus sāncenšus, konkurentus, tāpēc patīkami redzēt tos vājus, nelaimīgus, neveiksmīgus, mazvērtīgus. Arī skolā var vērot skaudību. Ja kāds klasē saņem sliktu atzīmi vai sodu, tad dažās sejās vērojama nepārprotama labpatika. Pretējā gadījumā, kad klases biedrs dabū uzslavu, dažiem tas sagādā nepatiku. Aplam! Lai taču papūlas arī skaugis dabūt labu atzīmi. Skauga pretstats ir vēlīgais, labsirdīgais cilvēks, kas priecājas un bēdājas ar savu līdzcilvēku. Tā ir tāda kopības izjūta ar citiem, kur cilvēks citu priekus un bēdas izjūt it kā savējās. Atceries Kukažiņu. Kā saulains svētītājs gars viņa visiem vēlē tikai labu. „No Silmačiem līdz Tiltā krogam nav akmens ceļmalā, uz kuņa Kukažiņa nav sēdējusi; nav pasaulē mīļu vārdu, ko Kukažiņa nav teikusi.”

Ieskaties atkal sevī!

No skaudības nav tālu līdz varmācībai. Skaudība ir pasīva nelabvēlība, varmācība jau aktīva. Varmāka moka, sāpina citus. Viņš labprāt uzspiež citiem savu gribu un uzskatus. Pie bērniem un jauniešiem varmācības tieksmes izpaužas mazāku bērnu un dzīvnieku mocīšanā un spīdzināšanā (pieaugušos mocīt viņiem vēl nav pa spēkam). Tāds bērns rauj mušai un vabulei kājas un spārnus, veļ Dundurus uz smilgas, moca supus un kaķus, posta putnu ligzdas, skudru pūļus, dauza, trenkā un lamā savu ganāmpulku. Pamanījis tuvumā vāverīti vai kādu putnu, tāds varmāka tūdaļ ķer koku sišanai vai akmeni sviešanai. „Romas atjaunotāju” ievadā Poruks tēlo tos zēnus, kam rokā allaž akmens vai koks.

Kāpēc viņi tā dara? Kas viņiem no tā tiek? Atceries, vai tu arī kādreiz esi ko tādu darījis. Ja esi, tad padomā, kāpēc tā darīji.

Parasti šie mazie varmākas paši tiešām nezina, kāpēc viņi tā dara. Viņi klausā kādai tumšai, ļaunai dziņai — tam pašam savtīgumam un patībai, kas izpaudās jau skaudībā. Bet pie bērniem un pusaudžiem te izteicas arī kas cits. Viņi apzinās sevi vēl mazus, nevarīgus, un tāpēc ir patīkami izjust savu spēku un varu. To viņi izbauda, mocot dzīvniekus. Ka Dundura

mocišanai, putna ligzdas vai skudru pūžņa izpostīšanai nevajag nekāda miesas, vai gara spēka, to viņi vēl neapjēdz. Tā apskatītā dzīvnieku mocišana rāda, ka bērns vēl ir stipri neattīstījies.

Bet no mazā varmākas var izaugt liels.

Kurš puisītis zirgu dauza —
Dauza savu ligaviņu;
Kurš puisītis zirgu glauda —
Glauda savu ligaviņu. (T. dz.)

Netrūkst arī pieaugušu cilvēku, kuru varmācīgās tiesmes izpaužas dzīvnieku mocišanā. Tāpēc visās kultūrālās valstīs likums aizsargā arī dzīvniekus. Tam talkā nāk arī dzīvnieku aizsardzības biedrības. Šai sakarībā ir dzirdētas rūgtas piezīmes — ko nu sargāt no varmācības dzīvniekus, labi, ja varētu pasargāt cilvēkus. Bet jau tautas dziesma saka, ka viena varmācība no otras nav šķirama, jo abas izaug no vienas un tās pašas saknes. Sākdama ar dzīvniekiem, varmācība iet tālāk pie cilvēkiem un beidzas ar cilvēces lielāko kaunu — asiņainajiem vēstures varmākām — Neronu, Čingis-hanu, Jāni Briesmīgo un mūslaiku varmākām.

Pretstats — laipnība, saudzība, un iespējamais atbalsts visai dzīvai radībai un, protams, arī cilvēkam. Sāksim atkal ar bērniem. Viens gans, kliež, lamā, dauza un trenkā savus lopus, bet Krišjānim Baronam cūkas nemaz nebija jāpūlās dzenāt: ar laipnu apiešanos viņš bija panācis to, ka tās pašas staigāja viņam pakāļ. Tepat ietilpst arī putnu būrišu izlikšana, putnu un meža dzīvnieku barošana ziemā, ko piekopj labsirdīgi bērni un pieauguši cilvēki. Protams, tie izturas laipni un saudzīgi pret dzīvniekiem, pat sadraudzējas ar tiem.

Gotiņ, mana raibaliņa,
Nāc man līdzī tautiņās:
Ja būs barga sveša māte,
Es pie tevis remdēšos. (T. dz.)

Kad „Salnā pavasarī” Liene atstāj Vanagu Andri, viņš savās skumjās pieglaužas zirdziņam. Ja viņš būtu varmācīgas dabas cilvēks, viņš, varbūt, dusmas un īgnumu izgāztu uz zirdziņu, to lamādams un daudzīdams. Saudzīga izturēšanās pret dzīvniekiem atmaksājas tīri praktiski.

Uz Laimīti raudājos,
Kam telītes man neaug.
Man Laimīte atbildēja —
Kam telītes kājām sper? (T. dz.)

Dabīgi, ka saudzīgam saimniekam ir labāk kopti lopi un labāk „padodas”, nekā nežēlīgam. Bet par visām lietām — varmāka ir tas pats varmāka arī ģimenē, un vispāri pret citiem cilvēkiem.

Tā redzam, cik tālu aizved dzīvnieku mocīšana — līdz tumšākam, drūmākam, asiņainākām lapām cilvēces vēsturē. Pārbaudi sevi arī šinī ziņā!

Kā ir ar bailēm? Daži cilvēki dzīvo vienās bailēs — baidās no vientulības, no kapsētām, no spokiem, no slimībām, no aprunāšanas, no tā, ka citi varētu par viņiem slukti domāt, no zagļiem un laupītājiem, no vecuma. Diezgan nelaimīgi cilvēki! Citi, turpretim, visam tam iet smaidīdami pāri, un viņus pieminētās likstas neķer vairāk, bet, varbūt, pat mazāk kā tos mazdūšīgos. Būtībā bailes brīdina no iespējamām kļūmēm un nelaimēm, un liek uzmanīties, lai no tām izvairītos. Pilnīgi brīvs no bailēm nav neviens. Bet tā piesardzība darāma bez mocošām bailēm, ņemot talkā mierīgu, skaidru saprātu. Bailes taisni kavē mierīgu apsvēršanu, un tā tad jau pašas par sevi stāvokli vēl pasliktina. Tā bailīgam skolniekam pārbaudījumos tik labi neveicas kā drošam. Ja tā mierīgi padomājam, nākam pie slēdziena, ka mūsu bailes lielāko tiesu ir nepamatotas, pat vienkārši muļķīgas. Vai tumšā istabā draud lielākas briesmas kā apgaismotā? Tumšā naktī taču no uzbrucēja vieglāk izvairīties kā dienā. Kara laukā tumsā daudz drošāk kā gaismā, kad kāds apslēpts postenis var labi izsekot un notēmēt. Bet ļaudis baidās pašas tumsas. Tās ir pirmatnējas bailes, jo tumsā varētu slēpties kādas nezināmas, neredzamas briesmas. Ir dzirdēts, ka spoki esot redzēti un dzirdēti, bet nav dzirdēts, ka spoks būtu kādam ko atņēmis vai citādi ko ļaunu nodarījis. Vienīgi nobaidījis. Laikam tie spoki meklē taisni bailīgākus cilvēkus, jo drošiem tie nemēdz rādīties. Arī bailīgs cilvēks iet droši savu ceļu, ja nezina, ka turpat ceļmalā ir kapsēta, bet ja zina — svīst baiļu sviedrus. Vispāri baiļu cēlonis nav tik daudz ārpusē, kā mūsos pašos. Un ja nu beigu beigās kāda nelaime nav novēršama, tad jau labāk saņemt to drosmīgi. Katra dzīvība beidzas ar nāvi, tā stāv mums blakus dienu un nakti neatlaidīgāk kā ēna; mēs nezinām, kad tā mūs paņems — varbūt, pēc gadu desmitiem, bet, varbūt, jau šodien vai rīt. Vai tāpēc lai dzīvojam mūžīgās bailēs? Vienmēr jābūt gatavam saņemt nevien laimi, bet arī lielākas vai mazākas sāpes.

No dievu veltēm vērtīgākā

Ir visās vietās viegla sirds. (K. Krūza)

Tavs skaidrais prāts un vieglā sirds var pārvarēt nedibinātas bailes.

Mazs bērniņš iet atklāti, brīvi un droši pasaulē. Bailes viņš mācās no citiem. Neapzinīgi pieaugušie dažreiz baida viņu ar dažādiem bubuļiem un ubagiem, kas iebāzīs maisā vai nodarīs kādu citu ļaunumu. Bērni krēslā un tumsā mēdz baidīt viens otru. Tā neilgā laikā mazais ir tā iebaidīts, ka pat naktī trūkstas no miega. Tāda baidīšana nodara daudz ļauna, tāpēc noteikti

atmetama un apkarojama. Bailēm vairāk pakļauti slimīgi, nervozi cilvēki. Tāpēc kopjot veselību un sevišķi nervu sistēmu, netieši apkarojam arī bailes.

Vai tu esi bailīgs vai drošsirdis?

Varbūt tev ir bijusi krājkasīte. No sākuma tu laikam centīgi krāji, bet tad, varbūt atsali, un pēdīgi kasīti likvidēji. Ar to tava krāšana, varbūt, beidzās. Bet ir tādi zēni un meitenes, kam bez kādas kasītes krājas šokolāde un konfektes, nauda, pastmarkas, pastkartes. Tiem ir taupīga, krājīga daba. Ja tā nemainīsies, no tiem izaugs cilvēki, kas, kaut ar varbūt ne sevišķi bagāti, taču nekad nenonāks galīgā trūkumā. Izšķērdētājiem bieži daudz kā trūkst, bieži viņi spiesti aizņemties no citiem. Un ne tāpēc vien, ka viņi ir izšķērdīgi, bet bieži vien viņi nejēdz savu naudu un citas mantas vienmērīgi sadalīt tā, lai iznāktu līdz nākamam ienākumam. Pat ar laiku tā var būt un bieži arī ir. Tādi cilvēki ir vienmēr nevaļīgi, steidzīgi, nekad viņiem nav laika, un tomēr savus darbus viņi nepadara laikā, visur viņi nokavējas. Vai viņiem mazāk dots naudas un laika kā citiem? Nebūt, tikai viņi neprot saimniekot — taupīt un iedalīties.

Kā viss, arī taupība var tikt pārspīlēta līdz sīkstulībai, skopumam. Kā bagātais Ansis pasakā par vērdu, tāds cilvēks kalpo naudai un mantai. Nekā viņš nedrīkst sev atļauties, citam ko novēlēt jau nu pavisam nē: viņam jākrāj, jātaupa. Viņš tiešām sasniedz lielu turību, bet īsti dzīvojis nav pats un nav ļāvis arī citiem dzīvot.

Vēro un vērtē sevi atkal!

Ir skolnieki, kas vienmēr grozās citu skolnieku pulciņā, un atkal tādi, kas turas savrup. Arī dzīvē ir pūļa, bara cilvēki un savrupnieki. Pirmie mēdz atdarināt citus un atsaucas uz citiem. Kara laikā kāds sāk skatīties gaisā, it kā meklēdams vai sekodams kādai lidmašīnai. Drīz salasās vesels bars, un visi blenž gaisā. Nostājas daži joku Pēteri rindā pie kādām durvīm vai vārtiem, un drīz izveidojas gara rinda gaidītāju, kas paši nezina, ko gaida. Bet ja jau citi gaida, tad tak laikam te ko izsniegs. Ka savstarpējās sarunās neviens nezina teikt, ko tad te īsti dos, to uztver un izskaidro nevis ar nezināšanu, bet nevēlēšanos to atklāt citiem. Daži zēni steidzas lejā pa kāpnēm. Tur laikam kas notiek vai notiks! Un lielāks pulks dodas viņiem pakal. Izceļas knāda. Iejaucas skolotājs — kas par traci, kāpēc skrēji? Parastā atbilde — citi ar skrēja. Pūli cilvēks itkā zaudē savu gribu, personību un atbildības sajūtu, peld līdzī straumei. Barā cilvēki dažkārt dara to, ko katrs atsevišķi nedarītu. Sevišķi viegli pūļa noskaņojumam pakļaujas bara cilvēki. Viņi jau tā cenšas izturēties, runāt, domāt, gērbties un vispārī pieskaņot savu dzīves veidu vairuma gaumei. Savrupnieki ir patstāvīgāki, spīgtāk izteiktas personības.

Ko tad barā cilvēki dara? Bieži plāpā, kulsta tenkas. Ir cilvēki, kam plāpas ir tīri vai dieniskā maize, tik kāri viņi tās uzlasa un laiž tālāk. Viņiem jāzina, kas precēsies, kas šķirsies, kas un kā saplēsušies, kas šūdina jaunu uzvalku un kādu, kas un par ko nopēris bērnu, ko kuņķis vāra pusdienā, kam piededzis piens, kam šodien iesnas, cikos kuņķis vakarā aizgājis gulēt, ko sapņojis u. t. t. Lai stāsts iznāktu spilgtāks un iespaidīgāks, tenkotājs bieži laiž darbā savu fantāziju, sabiezinošot krāsas, pieliekot skaitļiem pa nullei klāt un visādi izpušķojot. Tā iznākumā no mušas top zilonis. Citiem, turpretim, tenkas neinteresē, pat derdzas. Tiem ir citas intereses, cita gaume, cita notikumu uztvere. Kuņķus vērtēsim vairāk — bara cilvēkus vai patstāvīgos savrūpniekus? Laikam savrūpniekus. Taču kāpināta, pārspilēta savrūpība var noiet tik tālu, ka cilvēks vairās pat netiešas saskares ar citiem cilvēkiem. Tāds savrūpnieks necieš, piemēram, ka ceļnieks iet caur viņa māju, vai nodzēras no viņa akas. Te jau spīd nelabvēlība pret līdzcilvēkiem, kādu redzējām pie skauģa un varmākas.

Kāds esi tu?

Nevienam neiet tik gludi un labi, ka nekad, nekur un nekas neaizķēras. Katram gadās savas likstas un nepatikšanas. Bet ne visi vienādi uz tām reaģē. Savaldīgais tura sevi grožos, valda pār sevi, kamēr nesavaldīgais eksplodē, pārmērīgi uztraucas: raud, lamājas, šķendās, sit durvis, dauza traukus, nonāk histērijā, un vairs nemaz neapzinās savu rīcību. Tādā stāvoklī viņš sarunā un padara daudz ko tādu, kas vēlāk rūgti jānožēlo, bet ko, varbūt, vairs nevar labot, piemēram, pat slepkavību. Ļoti tuvu nesavaldīgajam ir nenosvērtāis, pārsteidzīgais, svārstīgais šaudeklis. Viņš ķēķ un grābj dažādus darbus, neko kārtīgi neno- beidz, un steidzas pie citiem, bet ar tiem iet atkal gluži tāpat. Uz viņa rīcību un vārdiem nevar paļauties, jo tie allaž mainās. Te viņš par kādu cilvēku sajūsmā, te tas pats cilvēks vairs nekur neder. Vārdus sakot — auša un šaudeklis, ar ko nevar nopietni rēķināties, uz ko nevar paļauties.

Kontrolēt pašam sevi, valdīt par sevi dusmās, bailēs, bēdās un priekos, rīkoties vienmēr apzinīgi un mērķtiecīgi — to vajadzētu sasniegt katram cilvēkam. Nerunā un nerīkojies tūlīt, kad esi satraukta stāvoklī. Centies nomierināties, saņem sevi rokās, tad nepārsteigsies.

Vai arī šai virzienā tev nav kas darāms?

Beidzot par optimismu, pesimismu un negatīvismu. Ko šie svešvārdi nozīmē? Mēdz teikt, ka pasaule esot tāda, kādu to cilvēks redzot. Tiešām, redzēt var dažādi. Piemēram, kāds cilvēks vai grāmata vienam var patikt līdz sajūsmai, otram — nepatikt līdz riebjumam vai sašutumam. Un vispāri

viens vairāk uztver tumšo, ļauno, nedaiļo. Cilvēki un visa dzīve viņam rādās tumša, atbaidīga.

Tumsa un migla
Pasauli sedz,
Mūžīgas rūpes
Dzīvē tik redz.
Velti ir strādāt,
Veltīgs ir darbs:
Galā tak zemē
Grauž tevi tārpš.

Laimības sapņi —
Blēņas un nieks,
Nava virs zemes
Sagaidāms prieks.
Ciešanas, sāpes
Sirds tikai jūt.
Nolādēts liktenis
Cilvēkam būt!
(Ed. Veidenbaums)

Dzejnieki gan mēdz izteikties asi, tēlot spilgtās krāsās, taču šis ir raksturīgs negatīvisma un pesimisma izpaukums. Grūti tādām cilvēkam pašam, smags viņš arī sadzīvē ar citiem. Sastopami arī tādi cilvēki, kas dzīvi nebūt nenoliedz, nav nekādi pesimisti, bet ļaunumu citos cilvēkos viņi tīri vai meklēt meklē. Ar lielu patiku tāds klausās sliktu par citiem. Stāstiet viņam ko jauku, viņš to apšaubīs. Tas ir negatīvis.

Citi, turpretim, saredz daiļo, krietno, vērtīgo cilvēkos un dzīvē. Apgaroti, sajūsmināti šie cilvēki iet caur dzīvi kā caur skaistu svētdienu.

Dieva pasaule,
Cik skaista tu esi!
Raibā dzīve,
Cik tu man mīla! (R. Blaumanis)

Pat viņā saulē viņi aiziet ar gaišu smaidu:

Vediet mani dziedādami,
Nevediet raudādami;
Lai iet mana dvēselīte,
Pie Dieviņa dziedādama. (T. dz.)

Tiesa, pārmērīgs optimisms tuvina naivumam, vientiesībai. Pasaulē tiešām nētrūkst ļaunuma. Bet nekādā ziņā nav pieņemams mūžam saskābis cilvēks, kas to vien meklē. Tur jau pāvīd ļauna iedomība: es tāds neesmu, tikai tie citi. Tad jau daudz labāks labsirdīgais vientiesis, šis lielais bērns.

Esam apstājušies pie īpatākām rakstura īpašībām un to izpaukumiem. Tā nu vēro savu raksturu. Vēro savas domas, vārdus un darbus. Arī domas, jo domas ir neizteikti vārdi un nedarīti darbi. Ja esi sevi uzmanīgi vērojis un vērtējis, būsi guvis diezgan pareizu ainu par savu raksturu. Uzraksti šeit norādītās rakstura īpašības; kuŗas tev ir, apzīmē ar plus (+), un kuŗu nav, apzīmē ar mīnus (—). Var arī rakstura īpašības novērtēt, kā skolā vērtē zināšanas mācību priekšmetos; piemēram: griba — viduvēja (3) u. t. t. Tas būs tava rakstura galveno īpašību attēlojums.

Nu sāk apzinīgi kaldināt savu raksturu, **pats sevi veidot**. Skolotāji un vecāki liek un liedz tev šo to darīt. Liek un liedz pēc savas labākās apziņas, lai tu augtu krietna rakstura cilvēks. Ir labi, ja jaunais, topošais cilvēks ļaujās viņu vadībai. Ja viņš tai ķepurojas pretī, viņš atgādina untumainu bērnu, kas splauz laukā ēdienu. Bet daudz vērtīgāks un nozīmīgāks par skolas un mājas vadību ir tas, ko tu sava rakstura veidošanā uzņemies un dari pats apzinīgi un brīvprātīgi. Ir jau arī laiks to darīt, jo cik ilgi lai tu būtu pie rokas vadāms? Sākumā daudz kas liksies grūti, varbūt, pat neiespējami, bet drīz pārliecināsies, ka tie grūtumi nebūt nav nepārvarami. Daudz kas ar laiku top par ieradumu, un ieradums taču esot cilvēka otrā daba. Izkop sev krietnus ieradumus, piem., savaldību. Daudzi izēlli cilvēki ir apzinīgi veidojuši savu raksturu, pat jau būdami pieauguši. Piemēram, pulkvedis Briedis. Par viņa domām, izjūtām, dvēseles dzīvi ir diezgan maz zināms. Bet tas, ko zinām, liek secināt, ka viņš ir rūdījis savu gribu, piespiezdamš sevi atteikties no tīkamām lietām, un uzņemdamies netikamas, apzinīgi centies pārvarēt bailes, dodoties briesmās, un tā pieradinot sevi tās uzņemt, apsvērt un pārvarēt pavisam mierīgi. Kādiem vēstures vai literatūras varoņiem tu gribētu līdzināties, un kādas rakstura īpašības tos būs pacēlušas par varoņiem? Tad attīsti tās. Panākumi būs!

Līdzīgi ķermenim, arī raksturs ar gadiem mainās. Jaunības straujumu ar laiku nomaina brieduma gadu nosvērtība un vecuma izpratošais rāmums. Katrai vecuma pakāpei ir kas zīmīgs arī raksturā.

Tagad tu esi pusaudzis — vidū starp bērnu un jaunieci, pārejas stadijā no viena uz otru, un tavā gara dzīvē vairāk vai mazāk izteicas tā saucamā pusaudžu psiholoģija. Kas tad tai zīmīgs?

Bērns ir nevarīgs. Bērns vēl nepazīst ne sevi, ne pasauli. Tāpēc viņš ir gandrīz nepārtrauktā mājas un skolas uzraudzībā un vadībā. Dienu dienā viņš saņem pieaugušo norādījumus, rīkojumus, pavēles un aizliegumus — dari to, nedari to! Var jau saprast, kā tāda aizbildnība bērnam netik, ka viņam gribētos no tās izrauties, atbrīvoties no tiem daudzajiem noteikumiem, ar ko viņš aplikts. Skolas kārtības noteikumus mazākās klases cenšas pildīt, vecākās dažkārt tos izjūt kā ko pazemojošu. Kā nu ies tā glīti pāros, kā mazi „jēfiņi”? Vai dūšīgam puisim tas maz pietāv? Un tā šī pusaudža īpatnība var būt tā, kas skolnieku kūda uz dažādiem trikiem un izlēcieniem. Lielīgākas dabas ar tiem grib spīdēt pret klases biedriem, jo spīdēt ar labu mācīšanos un stāju ir grūtāk.

Cik labi gan ir lielajiem puisiem un meitām! Var darīt, ko grib: pīpot, iemest, uzsist zolīti, valkāt visādus tērpus, rotas un frizūras, nav jāsveicina skolotāji. Neviens „nepiesienas”. Ak,

lielākam, vecākam, piedzīvojušam būt! Un pusaudzis sāk atdarināt tādu, gan īpatnē pusaudža uztverē, kur pārsvarā dažādas ārišķības. Tā rodas pusaudžu bramanība, skolnieku žargons. Latvijas laikā ģimnazisti mēdza sadurstit savas formas cepurītes, jo tādi bija arī studentu „deķeļi”. Tanī pašā nolūkā būt „lielam” varonīgi panes pirmā dūma nelabumu un pirmās glāzītes sīvumu. Tā veidojas „foršie zēni”, kas labprāt saukājas par vecīšiem. Zīmīgi — tādi viņi gribētu būt! Tepat ierindojami arī tā saucamie vienaldzīgie, kas ar ākstīšanos cenšas būt oriģināli.

Vai tā mazošanās un laužšanās liecina jaunieša briedumu? Taisni otrādi — tā ir nepāprotama zaļuma un puiciskuma pazīme. Vai skolniekam būt ir kas pazemojošs? Tāpat sveicināt skolotājus un pazīstamos? Vai no saviem jauniem gadiem jākaunas? Tikai zaļš nesapraša to tā uztver. Jaunam būt ir laime. Nāks laiks, kad varbūt vēlēšies, kā jau agrāk minēts —

Kaut, Dieviņ, varētu
Iesākt no jauna! (R. Blaumanis)

Laiks, pieredzējumi un pārdzīvojumi briedina cilvēku, dara to vairāk dzīves izpratēju. Dabīgi, ka vīrs un sieva vairāk nobrieduši par jauniem; tēvs un māte vairāk par bezbērnu cilvēkiem, un tas, kas mūža pievakarē ar vērtētāju skatu atskatās uz nostaigāto ceļu — vairāk par tiem, kas stāv vēl dzīves ciņās. Augstākā brieduma pakāpe — kad cilvēks nebaidās mūža noslēguma — aiziešanas veļos. Ja cilvēks kaunās no saviem gadiem — vienalga, kurā mūža posmā būdams, — tas rāda, ka viņš nav pietiekami attīstījies un nobriedis.

Tātad esi, kas tu esi un kam tev jābūt — krietns, saprātīgs skolnieks un jauniešs. Nāks laiks, un tu būsi krietns vīrs vai krietna sieva.

7. LABA STĀJA

Es pazinu iztālēm
Slinku, laisku tēva dēlu:
Pa zemīti kājas vilka,
Uz acīm cepurīte. (T. dz.)

Stāja, uzvedība ir pirmais, pēc kā spriež par cilvēku pašu, viņa ģimeni un pat viņa tautu. Stāja ir tā, kas pirmā dara cilvēku patīkamu vai nepatīkamu. Var jau būt, ka, tuvāk cilvēku iepazīstot, domas par viņu mainām, bet vai tāpēc no sākuma varam atļauties nostādīt sevi sliktā gaismā, lai tad vēlāk to labotu? Tāpēc laba stāja nebūt nav tik nenozīmīga, kā dažkārt tiek domāts. Ja tev vajadzētu pieņemt kādu darbinieku, taču pirmais, ko tu vērotu, būtu reflektantu stāja. Izrādās, laba stāja pašķir ceļu, jo tādām cilvēkam allaž ir lielāka pretimnākšana kā nepieklājīgam. Tāpēc dzīves mācība apskata arī labu stāju.

Arī pieklājības normas dažādos laikos, dažādās tautās un to aprindās ir dažādas. Austrumos namatēvs, gribēdams ciemiņam rādīt sevišķu cienību, pašrocīgi ņem no trauka ēdienu un bāž to ciemiņam mutē. Labs tonis tur prasa, lai viesis pēc maltītes žegotos un žāvātos, tā rādīdams, ka ir ļābi pāēdis. Eiropiešu uztverē tas ir nepieklājīgi. Tāpat ir arī dažādi sveicināšanas veidi: militārais, pieliekot roku pie cepures, cepures pacelšana, galvas palocīšana, paklanišanās, rokas pacelšana. Pēdējais veids nav vācu nacionālsociālistu izdomājums un jaunievedums. Tas ir vecs, un sākotnēji gribēja rādīt, ka sveicinātājam nav nekādu jaunu nolūku, jo, lūk, viņa rokā nav nekāda ieroča.

Pieklājības ārējie paņēmieni arī nav tie svarīgākie. Svarīgākais, būtiskais ir, ko šie paņēmieni grib izteikt. Lai cik dažādi, tie grib izteikt vienu un to pašu: izpaust cienību un labvēlību pret otru cilvēku, ieturēt arī savu cieņu, kā arī censties pēc savas iznesības un stājas daiļuma.

Tātad te patiesībā ir divi lietas: cilvēka iekšējais saturs un pieklājības ārējie izpaudumi, manieres. Noteicējs, bez šaubām, ir iekšējais saturs. Var jau iemācīties manieres, bet ja nav atbilstoša satura, tad tā ir tikai dresēta manie-

rība, kā to arī mēdz saukt. Tād pieklājība nav „iegājusi” cilvēka dabā, labākā gadījumā tad tā ir — mēchaniski ieradumi. To bieži var novērot. Mājā cilvēks darās, kā nu kuŗu reizi tik. Nokļuvis sabiedrībā, viņš grib būt pieklājīgs un jūtas neērti: kur nu likt rokas, kur kājas, kā sēdēt, ēst, runāt, izturēties? Dažreiz, dzīdamies smalki uzvesties, cilvēks pārcenšas un top pat ākstīgs un smieklīgs. Tāpēc stājas ziņā nevar dalīties: lai nu patlaban iet kā iedams; sabiedrībā uzvedīšos labi. Stāja, manieres izteic cilvēka dabu, un īsteni pieklājīgs cilvēks ir vienlīdz pieklājīgs un laipns vienmēr, visur un ar visiem: mājā, viesībās, veikalā, iestādēs, satiksmes līdzekļos, uz ielas, ar pazīstamiem un svešiem, ar saviem priekšniekiem un apakšniekiem, ar lieliem un maziem. Viņam nepieklājība derdzas, tāpēc viņš tāds nemaz nevar būt. Tāpēc arī mājā viņš nevar sev atļauties neglīti ēst un dzert, būt nevērīgs, nevižīgs, nepieklājīgs. Un arī tad nē, ja neviens viņu neredz.

Kur izpaužas cilvēka dabas jaunās īpašības, tur viņš parasti top arī nepieklājīgs. Ņemsim savtību, egoismu. Tās ietekmē cilvēks cenšas aizlavīties citiem garām veikalos, iestādēs un rindās, lai ātrāk nokārtotu savus darījumus, nesmalkjūtīgi ķer vietu satiksmes līdzekļos, kas ir ļoti nepieklājīgi. Nesavaldīgs cilvēks top nepieklājīgs dusmās, vai kad uz otra rupjībām un lamāšanos viņš atbild ar to pašu.

Tā tad neesi mucā audzis, pa spundi barots. Ieturi pieklājības normas, lai tava stāja vienmēr un visur būtu glīta. Palūdz, pateicies. Neurbini degunu, nevandies pirkstiem vai nepiemērotiem daiktiem (spalva, zīmulis, adata) pa muti. Ja ar mutē vajadzīga kāda revīzija, tad tā izdarāma vienatnē, kā vispār intimi un nedaiļi darījumi. Nekošļā nagus zobiem. Neecē matus pirkstiem, nekasies. Neglūni caur pieri; neej, nestāvi un nesēdi liks — tas viss ir nehigiēniski, nedaiļi un nepieklājīgi. Nevien viesībās, bet arī mājā ar savējiem un pat viens būdams neēd un nedzer tusnīdams, stenēdams, čapstinādams, šlakstinādams ēdienu un dzērienu. Nenotriep šķīvja malas, izēd tīru trauku un, ja arī kas traukā paliek, neatstāj to visu notriepu ar ēdienu. Vienkāršs, prasts cilvēks, kas nekā laba neesot redzējis un baudījis, rijot visu, kas tik nāk priekšā; izsmalcināts, kas dzīvojis labos apstākļos un kam smalka gaume, esot izvērīgs; tāpēc tas uz šķīvja atstājot daudz ēdiena. Tā dažkārt sprieda un darīja Latvijā. Protams, tas nav nekas cits, ka mulķīga ākstišanās. Rokas skūpstīšana ir mīlestības un cieņas izpauzums pret vecākām dāmām. Ja to piekopj pārāk bieži, tad tā zaudē šo savu īsto raksturu. Visur un vienmēr esi pakalpīgs, bet atkal nepārspīlē. Pacel otram nokritušu zīmuli vai citu priekšmetu. Bet ja nu nokrit kādam istabas otrā galā un tur tuvāk ir citi cilvēki, tad nevietā ir skriet, lai paceltu nokritušo lietu. Vispāri, necenties būt pārāk „smalks”, lai patiesībā neklātu

ākstīgs un smieklīgs. Zini, ka īsti daiļa un pieklājīga izturēšanās ir vienkārša un dabiska.

Iesim tagad svešā mājā. Pieņemsim, ka tu esi aicināts viesībās. Neierodies agrāk par noteikto laiku: mājinieki vēl nebūs sagatavoti viesu saņemšanai, viņiem parasti vēl daudz kas kārtojams, un tu būsi viņiem kavētājs un apgrūtinātājs. Neierodies arī par vēlu bez sevišķi dibinātiem iemesliem, jo arī tad tu sagādāsi neērtības. Tā tad noteiktā laikā, ar 5—10 minūšu nokavējumu. Pastāsti mājiniekiem kavējuma iemeslu, ja jau iepriekš to neesi pieteicis, citādi to var uzskatīt par nepieklājīgu nevērību. Sarokojoties ar vēlāk atnākušiem viesiem, piecelies. Nedod lēnganu, neveiklu roku un neskaties sānis, bet uz to, ar ko sasveicinies. Nespied arī tā, ka otram vai jāklīdz, nekrati ilgi otra roku. Pie galda nenogrimsti pārāk individuālā ēšanā, piedāvā un pasniedz arī saviem kaimiņiem un pretisēdētājiem. Taču nepārspilē arī — neglūni visu laiku citu traukos un mutēs. Ieturi mēru ēšanā un dzeršanā, nese ko katram piedāvājumam ēst un dzert. Ja aizej pirms viesību beigām, dari to bez liela trokšņa un ievēribas sacelšanas; atvadies tikai no tiem, ar ko patlaban esi kopā, tāpat no tiem, ar ko tev lielāka tuvība, un katrā ziņā no saimniekiem. Bet ja nu mājas māte patlaban ir virtuvē? Tad nedrāzies tur iekšā, pietiks, ja lūgsi tai pateikties un pasveicināt. Sarunās neplāties, nerunā pārāk daudz par sevi un, vispāri, nerunā pārāk daudz, lai arī citi tiktu pie vārda. Nepārtrauc runātāju, proti klausīties. Neej telpās (piem., guļamistabā), kas nav viesu rīcībā, vai kur iet tikai sevišķi tuvi ciemiņi. Tikai atvadijies uzģērb virsdrānas iešanai un ne otrādi.

Varbūt tev kādreiz vajadzēs būt diplomātu viesībās, kur viss norit pēc noteiktas etiķetes. Cilvēkam, kam ārējās formas un paņēmieni nav pašmērķis, tur šis tas var likties komisks, bet visam ir savs izskaidrojums un attaisnojums, arī šīm formām. Tad nebaidies. Aprunājies ar cilvēkiem, kas tādas būšanas labāk pārzina, bet nekautrējies būt, kas tu esi — latvietis, mazas, bet krietnas zemnieku tautas loceklis; neesi daudz dresēts salonu iznesībā, bet tāpēc neesi mazvērtīgāks. Ja neesi pagalam neapstēts, nekādu aplamību neizdarīsi. Uz galda tur būs dažādu lielumu un veidu naži, dakšiņas un karotes un citi daikti, un tu nezināsi, kad kupo lieto. Paraugies, ko dara citi, kam šai ziņā lielāka pieredze, vai vienkārši — pavaicā. Tas nav nekāds kauns, jo dažādās zemēs ir izveidojušies dažādi paņēmieni.

Kā tad darīsi, ja tu pats vai tavējie uzņem viesus?

Esi ar visu laikā gatavs. Nebūs glīti, ja pienācis noteiktais laiks, bet mājinieki vēl steidz savu kārtošanos. Saņem viesus, palidzi viņiem novietot virsdrānas, ved un sapazīstini ar pārējiem. Ja vēl kas darāms, ja jāiet saņemt vēl citus viesus, neej ne vārda nebildis, bet atvainojies pasaki, kāpēc tu ciemiņus atstāj vienus.

Nevelti vienam vai nedaudziem ciemiņiem visu vērību, pārējos pamatot pašu ziņā: tad liksies, ka tev ir labāki un sliktāki, vēlāmāki un mazāk vēlami viesi. Neaizmirsti, ka tu esi mājinieks, kam jāgādā par viesiem. Organizē mūzicēšanu, dažādas spēles un rotaļas. Vari rādīt viņiem savus albūmus, kolekcijas, grāmatas, notis, gleznas u. c. mākslas priekšmetus, savu māju, tās ierīces, lopus, dārzus, bites. Apkalpo viņus pie galda, piedāvā ēdienus un dzērienus. Neesi tomēr uzbāzīgs šīnī ziņā, kā tas dažkārt gadās, kur gandrīz vai ar varu spiež ēst un dzert. Nekādā ziņā neatlaidīgi nemudini neapzinīgus viesus apdzerties. Daži cilvēki gan pat lepojas ar to, ka „pielikuši” savus ciemiņus līdz nesamapai. Tā ir slikta gaume un slikta liecība par saimniekiem. Taisni otrādi — cilvēkus, kam dzeršanas vājība, vajaga smalkjūtīgi no tā atturēt. Tāpat nesmalkjūtīgi ir nelaist viesus mājās, kā to dažā vietā dara, noslēpjot pat virsdrānas. Ja viņi neļaujas pierunāties, pavadi, palidzi sagērbties un tad atgriezies pie pārējiem. Nu var sākt tikko aizgājušos aprunāt? Smalkjūtīgs cilvēks to nekad neatlausies.

Ne jau viesībās vien, bet katru dienu esam daudz un dažādās darišanās ar citiem cilvēkiem. Satiksmes līdzekļos, veikalos, iestādēs un pat uz ielas — visur izpaužas cilvēka labā vai sliktā stāja. Kā jau teikts, ir ļoti nepieklājīgi skriet, grūstīties vai līst garām citiem, lai satiksmes līdzekļos gūtu sev labāku vietu. Smalkjūtīgs cilvēks labāk pastāv kājās nekā atļaujas tādus neglītus paņēmienus. Tāds arī palaiž vispirms un piepalīdz sievietēm, slimiem, invalīdiem un veciem cilvēkiem. Neesi publiskās vietās skaļš, nerunā un nesmejies pa visu kupeju, kā to nepieklājīgi latvju jaunieši dažreiz tīri demonstrātīvi dara. Neklēpo un nešķaudies citiem virsū. Neieplēties viens pats pie vagona loga. Nepīpo, kaut arī tas nav noliegts, ja citiem tas netiek. Ievēro smalkjūtību, ēdot savas maizītes: neizklāj tās pa visu solu, lai visi tās redzētu. Neaprunā citus braucējus tai cerībā, ka tie latviski nesaprot. Nespraucies ar varu uz izeju, bet palūdz, lai tevi palaiž, un pateicies, kad to dara. Pat publiskā pirtī, kur cilvēks ir kails kā Dieva priekšā, var izpausties viņa pieklājība vai nepieklājība: viens nevērigi apšķiež citus ziepju putām un netīru ūdeni, otrs smalkjūtīgi raugās, lai tas nenotiktu. Protams, arī veikalā pagaidi savu kārtu. Nenonicini preces, ja tās tev nepatīk. Var jau aizrādīt to defektus vai nesamērīgi augsto cenu, bet pieklājīgā veidā. Pateicies par mantām, kaut arī esi tās jau samaksājis. Atver durvis, ja kādam daudz saiņu. Vispāri, esi piepalīdzīgs. Iestādēs esi lietišķs, nekļūsti familjārs pret iestādes darbinieku arī tad, ja tas ir tavs labs paziņa vai draugs. Nelielies ar to. Darbā tu viņam esi tāds pat apmeklētājs kā visi pārējie. Ārsta, advokāta vai kādās citās uzgaidāmās telpās, stacijas bufetē — visur ieturi to pašu pieklā-

jibu un smalkjūtību, kā satiksmes līdzekļos. Ieturi to arī pret iestāžu zemākiem kalpotājiem — bufešu apkalpotājiem, šveicāriem, izsūtāmiem, šoferiem, kučieriem, ekspresiem, bagāžas nesējiem u. t. t. Tava smalkjūtība tev neļaus izprašāt paziņām viņu intimās lietas — vai viņš ar to un to precēsies, vai un kāpēc viņš saķīvējies ar saviem piederīgiem, kādas viņam slimības un tam-līdzīgi. Galīgi nepieļaujama citu sarunu noklausīšanās, glūnēšana no stūra vai pa atslēgas caurumu, slepena cita vēstuļu lasīšana, skatīšanās otra bufetē, skapī, atvilknē, kabatās, skolas somā. Ja nejauši esi liecinieks strīdum otra ģimenē vai tam līdzīgām lietām, ko viņam netiktos laist pasaulē — neesi pļāpa un paturi to pie sevis. Nemierini sevi ar to, ka tu to pastāsti tikai pāris paziņām un piekodini to tālāk neizpaust — viņi, varbūt, darīs tāpat kā tu, un iznākumā viss būs izpausts pat ar izpušķojumiem. Turī vārdu. Nesoli vieglprātīgi, kā to mēdz darīt neapzinīgi amatnieki, solidāmi darbu pēc 2 nedēļām, likdami daudzreiz vēltīgi pfenākt un beidzot atdodami darbu pēc 6 mēnešiem. Tas pats ar aizdotas naudas atdošanu un līdzīgos gadījumos.

Tāda ir laba stāja dažādos atsevišķos gadījumos. Protams, tie nav visi, un visus nav iespējams minēt. Kā teikts, laba uzvedība nav tikai kas ārišķīgs, kas izdomāts, ko tad pieklājīgs cilvēks iemācās un pilda savā dzīvē. Tā atklāj cilvēka raksturu. Krietnam, smalkjūtīgam cilvēkam izturēšanās dažādos gadījumos nav jāiekaļ no galvas, tā viņam ir dabiska, pati par sevi saprotama lieta. Sevišķi tas atklājas ārkārtējos apstākļos un gadījumos. Labos apstākļos, salonā, pie kamīna un kafijas nav grūti spēlēt smalku kavalieri vai dāmu, labi audzinātu džentlmeni. Bet ja kuģis grimst un visiem nav izredžu glābties laivās, ja deg pārpildīts teātris un visi nevar izklūt pa nedaudzām izejām, tad bieži atkrīt ārējais slīpējums un atklājas cilvēka īstā daba. Kavalieris, kas vēl nesen eleganti skūpstīja dāmai roku un teica tai izmeklētus komplimentus, var pārvērsties rupjā, neprātīgu baiļu pārņemtā dzīvniekā, kas tai pašai dāmai spēr kājām, grūž to sānis, lai tikai pašķirtu sev ceļu un glābtos pirmais. Izsmalcināta dāma pēkšņi pārvēršas: ķerc nejaukā balsi, splauj, kož. Rezultātā izceļas trakākā pānika, skriešana, grūstīšanās, kaušanās; bērni un vājāki tiek nogāzti zemē un samīti kājām. Protams, viss tas glābšanos vēl vairāk apgrūtina. Tā tas notika „Titanika” un līdzīgu katastrofu gadījumos. Atceries, kā tas bija „Nāves ēnā”, kad piebrauca laiva, kas gan visus zvejniekus nevarēja uzņemt. Patmīlis Zaļga virzījās tuvāk: „Ko tur tik daudz gudrot? Kas iekšā, iekšā, kas ārā — ārā!” Ja ne Grīntala noteiktā un krietnā izkārtošana, arī te varētu izcelties pānika un nikna kaušanās. Zvejnieks Grīntals rāda te augstāko rakstura cēlumu, visu vīrišķīgi nokārto un beidzot paliek pats uz ledus gabala.

Tā tas ir arī citos līdzīgos gadījumos: vieniem nokrīt katra pieklājība kā kas lieks un ārējs, otri, turpretim, paceļas tādos augstumos, kur vairs nerunā par labu stāju, bet par cilvēka cildenumu. Tad pieklājība, laba stāja top par varonību.

8. ATPŪTA UN IZPRIECAS

Es tecīņus vien tecēju
Visu gaŗu vasariņu,
Lai varētu vienu dienu
Pie galdiņa pasēdēt.
Runāj' cirvji, runāj' kapļi,
Paši brāļi nerunāja.
Tad runās brāļi paši,
Kad dzers miežu alutiņu. (T. dz.)

Darbā ieguldām mīesas un gara spēkus, tāpēc ilgāku laiku strādājuši, esam noguruši. Mūsu spēki ir izlietoti. Noguruša cilvēka darbs nav tik produktīvs, kā atspirguša. Tāpēc ilgs darba laiks nav ieteicams jau no šī viedokļa. Ja cilvēks uzcītīgi strādā, tad 8 stundu darba diena ir pietiekami gaŗa. Tagad 8 stundu darba diena ir gandrīz visur reālizēta. Par to rūpniecības strādnieki ir ilgi cīnījušies. Uzņēmēji, darba devēji tam pretojās. Kā redzam, arī uzņēmēju interesēs patiesībā nebija paturēt pār-mērīgi gaŗu darba laiku.

Teiktais zīmējas arī uz „galvas” darbu. Tā skolās pirmās stundas ir daudz ražīgākas, kā pēdējās, jo skolēnu enerģija vēl nav izlietota.

Spēki atjaunojas atpūtā. Nogurušie muskuļi atkal top spraigi. Lai atpūta būtu jo pilnīgāka, muskuļi, kas bija sasprindzināti darbā, jāatbrīvo, dodot tiem iespējami pilnīgu mieru. To vislabāk prot cilvēki, kas labi pārvalda savu ķermeni. Novēro divus malkas skaldītājus. Viens jauns, spēcīgs, bet nepraša — patērē daudz vairāk spēka nekā tas šim darbam nepieciešams: daudzi cirtieni nekrīt tur, kur vajadzētu, daudzi ir par spēcīgiem, daudzi par vājiem. Vecs, iestrādājies malkas vīrs, turpretim, skalda kā spēlēdamies: katrs cirtiens krīt istā, paredzētā vietā, katrs tieši tik spēcīgs, cik nepieciešams pāršķelšanai, ne vairāk, ne mazāk. Šis vīrs šini darbā brīnīšķi pārvalda savu ķermeni un neizšķiež savu enerģiju neproduktīvi, kā pirmais to darīja. Līdzīgi ir arī ar muskuļu atbrīvošanu. Atlaidies gultā vai zvilnī un pārbaudi, vai tavi roku un kāju muskuļi ir pilnīgi vaļīgi. Tu

pārliecināsies, ka bieži tie ir vēl diezgan sasprindzināti. Iemācies tos pilnīgi atbrīvot. Tas nav grūti, vajaga tik uzmanīgi vērot un vingrināties.

Lai galva „izvēdinātos“, vajag atbrīvot sevi no visa tā, kas to nogurdinājis, tāpat no smagām domām. Arī tas iespējams, ja cilvēkam stipra griba un viņš iemācījies valdīt arī pār savu garu, apzinīgi un mērķtiecīgi noteikt un kārtot savu domu un jūtu plūdumu. Jau pieminētais pulkvedis Briedis to esot pratis. Pirms kaujām viņš daudz domājis un strādājis pie to izplānošanas un visu varbūtību apsvēršanas. Kad nu viss jau bijis izkārtots, viņš nakti pirms kaujas sākuma nolēmis, ka nu „drusku jāatpūšas“, licies kaŗa lauka vienkāršā gultā, tūdaļ iemidzis un dažas stundas nogulējis cietā miegā. Maskavas cietumā viņš pats izlasījis avīzē, ka viņam piespriests nāves sods. Vēl laiku parunājis ar kameras biedriem, viņš paziņojis, ka nu jāatpūšas, lai rītā agri varētu godam nostaigāt pēdējo ceļu. Un atkal drīz aizmidzis cietā miegā un nogulējis, kamēr rīta agrumā modināts, lai dotos pēdējā gaitā.

Parasti darbā tiek nopūlētas tikai dažas muskuļu grupas, kamēr pārējās to laiku ir nenodarbinātas. Stāvēšana, piemēram, nav nekāds darbs, liekas, taču vieglāk stāvēt nekā iet. Un tomēr nostāvēt ilgāku laiku miera stājā ir ļoti grūti. Ilgāk par 2 stundām reti kāds to var, kā tas daudzkārt pieredzēts armijās, kur ar tādu stāvēšanu soda pārkāpumus. 2 stundas nostaigāt, turpretī, nav diezin cik grūti. Tas tāpēc, ka stāvēt visu laiku bez pārtraukuma sasprindzināti tikai vieni un tie paši muskuļi, kamēr ejot tie mainās. Tāpat ir arī ar garīgo darbu. Kāpēc skolās vienu dienu neliek tikai matēmatiku, otru latviešu valodu u. t. t.? Tāpēc, ka tas apniktu. Tātad atpūtai nebūt nav nepieciešams pilnīgs miers un bezdarbība, bet darbu maiņa. Vislabāk mainīt garīgo darbu ar fizisko darbu, vai piemērotu sportu.

Tātad jāmācās darbā netērēt spēkus nelietderīgi, atbrīvot muskuļus no sasprindzības, un disciplinēt savu gara dzīvi tā, lai varētu arī to pēc vajadzības atbrīvot no domu smaguma.

Ar visu to atpūta nepieciešama. Kā tuksneša karavāne oazē noliek nastas, veldzējas pie ūdens un atspirgst tālākam gājumam, tā cilvēks noliek darba un rūpju smagumu atpūtas brīžos. Tam nolūkam ir brīvdienas, atvaļinājumi, vakari un dažādi īsāki darba pārtraukumi. Vairumam cilvēku visvairāk laika un enerģijas paņem maizes pelnīšanas darbs un praktiskas intereses. Lai nu cilvēks galīgi nenogrimtu tikai materiālās interesēs, lai kādreiz atraisītos no tām arī gara dzīvei, jau senlaikus ir dots skaistais bauslis par svētās dienas svētišanu. Atveries daļumam, pasaules jaukumam, atziņām, kas iet pāri materiālām vērtībām! Apgaro ar to savu dzīvi, pacel sevi un savu dzīvi pāri maizes pelnīšanas

sūrumam, naidam, maziskumam. To māca šis bauslis.

Svētvakars un svētrīts ir piemēroti šim nolūkam. Telpas uzpostas. Galdā svaigi ziedi. Nomazgājušies, tīri cilvēki. Pēc darba nedēļas ģimenes locekļi kopā. Senajā latvju lauku sētā tas bija saistīts ar pātariem. (Lasi par to A. Brigaderes un Ed. Virzas tēlojumus.) Arī tagad svētvakaram vēlams ja ne burtiski tāds, tad katrā ziņā apgarots noskaņojums.

Mūsu rīcībā ir daudz līdzekļu, lai to panāktu.

Šai sakarā vispirms minama grāmata.

Pirms gadu tūkstošiem pirmatnējais cilvēks mēģināja attēlot savas domas grafiski, ieskrāpējot pirmos bilžu rakstus uz savas alas sienām, koku mizas un platām lapām, zvēru ādām, māla un vaska tāpelītēm. Tās bija pirmās grāmatas. Pakāpeniski veidodamās, grāmata pamazām guva savu tagadējo veidu. Brīnišķīga lieta, cilvēka domu un izjūtu glabātāja, konservēta barība garam! Tai nu ir vieta galdā. Var kopīgi lasīt, kopīgi pārrunāt lasīto. Katrā ziņā pārrunāt, jo pavisā lasīšana dod ļoti maz. Paviršu lasītāju parasti interesē tikai notikumi, to spilgtākie momenti un beigas. Kārtīgs lasītājs iedziļinās notikumu cēloņos un sekās, pārdomās, izjūtās. Labu grāmatu der lasīt vairākkārt. Ar katru jaunu lasījumu atklājas kas jauns, kas agrāk bija paslīdējis garām neievērots. Un kad lasīsi to pašu grāmatu pēc gadiem, dažreiz pašam būs brīnums — kā es to vietu agrāk neesmu izpratis, kā esmu pārpratis! To vari piedzīvot ar šo pašu nelielo „Dzīves mācības” grāmatīti, ja to lasīsi vairākkārt un iedziļināsies, sevišķi, ja lasīsi pēc gadiem. Beidzot grāmatu puslīdz zina jau no galvas. Tiešām, ir jaukas un zīmīgas vietas, ko der zināt pat no galvas, kaut vai „Indrānos” tēva monologus par Indrānu mājas dvēseli („Zeme paliek zeme”), par Noliņu un dadža lapu, Edvarta monologu, kur viņš deklarē, kāpēc nevar no Indrāniem atteikties, dažas vietas no Skalbes pasakām, Virzas Straumēniem, Brigaderes u. t. t.

Lasītājam, kas „neizskrien” grāmatai pavirši cauri, bet tanī iedziļinās, gandrīz nekad un nekur grāmatu netrūkst. Parasti tā ir tikai tāda izrunāšanās, ka visas grāmatas esot izlasītas un trūkstot lasāmvielas.

Blakus grāmatai ir daudz citu iespēju darīt atpūtu daļu, gara apdvestu. Minēsim dievkalpojumu. Dievnama telpas, mūzikas un dziesmu krāšņums, dievvārdu tekstu sirmvecā gudrība, lūgšana — tas viss atvērtai sirdij var sniegt dziļu pārdzīvojumu, atziņas, apskaidrot un stiprināt turpmākai dzīvei un darbam. Ir ļaudis, kas labprāt iet pat uz dažādu konfesiju dievkalpojumiem, un visur atrod ko valdzinošu, kas tos paceļ pāri ikdienas pelēcībai. Tikai neej pavērot, kas vēl bez tevis bijuši dievkalpojumā, kā kuņģis gērbies un izturējies. Tad, protams, vērtīgākais, ko dievkalpojums var dot, ies tev secen. Ja nav

laika iet baznīcā, varbūt vari noklausīties dievkalpojumu pār-
raidījumus pa radio. Arī vari daudz gūt.

Tālāk minama mūzika. Varbūt tu pats mūzicē. Ne jau lai
gūtu kādus panākumus šai nozarē, bet vienkārši savam priekam.
Arī ļoti labi. Koncerts, opera, radio mūzikas raidījumi mūzikas
draugiem sniedz neatsveramu baudījumu. Tas pats sakāms par
teātri. Tikai piebilstams tas pats, kas pie grāmatu lasīšanas —
neesi pavīršs skatītājs, kas uztver tikai ārējo. Iedziļinies, pār-
domā redzēto un dzirdēto, pārrunā ar savējiem un citiem, kas
tanīs lietās ko jēdz. Daudz var gūt arī no labas filmas. Pat
cirkū, kur gan vairāk valda ārējā veiklība, pat apšaubāmi „triki”,
gadās arī daļi numuri. Domātājs, vērotājs un pētītājs cilvēks
nevar paiet garām dažādiem priekšlasījumiem. Nav jau
katrā ziņā visur jāpiekrīt referenta domām, pietiek, ja ir gūti
jauni ierosinājumi un viela pārdomām. Daudz vērtību glabā
dažādi mūzeji. Tikai neesi atkal tas, kas, pavīrši izstaigājis,
jau domājas to iepazīnis. Tā gleznu mūzejā vienu un to pašu
gleznu var vērot stundām ilgi, un ne vienu reizi vien, bet dažādos
laikos un apgaismojumos. Varbūt tu arī glezno — atkal savam
priekam?

Akmeņu, augsnes, metālu, minerālu, olu, kukaiņu, ziedu, lapu,
sakņu, koksnes, mizas, naudas, pastmarku u. c. kolekcijas
var savaldzināt tā, ka cilvēks aizrautīgi ziedo tām savu brīvo
laiku un enerģiju. No laikrakstu izgriezumiem, vecām grāmatām,
skatu kartēm ar laiku var savākt ļoti vērtīgus albūmus visās
zinātnes un mākslas nozarēs — rakstniecībā, vēsturē, dabas zināt-
nēs, glezniecībā, tēlniecībā, arhitektūrā u. t. t. Jāpasvitro —
ar laiku, jo diezgan bieži skolnieki sāk vākt kolekcijas vai albū-
mus, bet jau pēc dažiem mēnešiem atmet. Te jārēķinās ar gadiem.
Te var nākt talkā arī paša foto uzņēmumi. Tiesa, fotoaparāts ir
dārgs prieks, bet pēc kā cilvēks dedzīgi un neatlaidīgi cenšas, to
viņš ar laiku arī iegūst. Ir vērts iegūt fotoaparātu nevien peļņas,
bet jaukas brīvā laika izmantošanas nolūkā.

Vēl cilvēku var aizraut laika un dabas novērošana.
Vidējā dienas, nedēļas un mēneša temperatūra, laika pārmaiņas,
putnu un kukaiņu parādīšanās pavasarī un aiziešana vai pazu-
šana rudenī, dažādu koku lapu plaukšana un nobīršana, ziedē-
šanas laiks, pirmais un pēdējais sniegs un daudz jo daudz citu
dabas parādību vērošana, izsekošana un atzīmēšana ar laiku
izaudzina lietpratēju šai nozarē. Un kas tur reiz tā īsti iegājis,
tas radīs tur daudz intereses un baudījuma.

Ļoti daudz var dot izbraukumi, ekskursijas, pastaigas.
Kam acis un ausis vaļā un visi prāti uzņēmīgi un modri redzē-
šanai, dzirdēšanai, vērošanai un baudīšanai, tas nelielā izbraukumā
var gūt vairāk, nekā otrs dārgā ārzemju ceļojumā, ko dara vairāk
modes dēļ — sak, citi jau ar apceļo ārzemes. Veries dabas norišu

daiļumā, vēro cilvēku darbus. Pacel acis uz mākoņiem — kāda mainīga krāsu un veidu bagātība! Vēro, kā ūdeņos sastopas viņu pašu mirdzums ar debesu un krastu atspidumiem, baudī saules lēktu un rietu. Skati un baudī kalnu kosas, mežu siluetus, pauguru un bērzu maigās, apaļīgās līnijas, nogāzes, lejas un aizas. Tas, ko izteic vārdu, krāsu un skaņu meistari dzejā, gleznās un mūzikā, ir tikai tūkstošā daļiņa no tā daiļuma un krāšņuma, kas ik solī atmirdz dabā. Atlaidies brītiņu zālē un paraugies ap sevi. Ap tevi rāpo, lido, lien, rosās, san, dūc visāda sīka radība, līdzīgi lielajiem eksemplāriem izdziedādama savas dziesmas, izcīnīdama ciņas, izspēlēdama mīlestības spēles, ar lielu piepūli veīkdama savus darbus. Tūkstošos veīdos apkārt pulsē dzīvība. Vēro ceļus, tiltus, druvas, zemnieka, dārznieka, namdaņa un tehniķa darbus, apstājies pie ganāmpulka — visur daudz ko redzēt un pārdomāt. Neskrien līdzī lielam baram, kas parasti steidzīgi dodas no vienas vietas uz otru, plāpādams, trokšņodams, un — maz redz. Ja esi dalībnieks lielākā ekskursantu pulkā, nepakļaujies bara noskaņojumam, bet turies kopā ar savējiem vai labiem draugiem un domu biedriem.

Tā nodzīvojis savu atvaļinājumu vai tikai kaut vienu dienu vaigu vaigā ar dabu, būsi nevien lieliski atpūties, bet uzņēmis daudz dzīva daiļuma un vielas pārdomām.

Aprādīto var labi saistīt ar atpūtas sportu. Parastā, kanū un buru laivā var baudīt brīnišķīgas dienas uz ūdeņiem, sauloties un peldēt. Slēpšana dod iespēju izvēdināt plaušas sniegotos laukos, baudīt sniega mirdzumu saulē un rožainās un violetās ēnās, un vakarā atgriezties mājup ar patīkamu, veselīgu nogurumu, varenu ēstgribu un cietu miegu nākošā naktī. Slidošana saistīta pie neliela ledus lauka, pilsētās bieži drūzmas pārpildīta, skaļruņu mūzikas piekļiegta. Tāpēc te paliek tikai slidošanas jaukums un labā ietekme, ko dod kustības svaigā gaisā.

Daži cilvēki lieliski atpūšoties makšķerējot. Bez šaubām, uz ūdeņiem nodzīvotā diena var daudz dot kā miesai, tā garam. Tikai tad pirmā vietā nav jātura materiālais ieguvums, loma bagātība. Lasi Jaunsudrabiņa „Ūdeņus” — cik daudz tur visādu blakus vērojumu, domu un izjūtu, un tikai tad interese par zivīm! No makšķerēšanas nav tālu līdz medībām. Tās arī saistās ar mežu un lauku krāšņumu, bet te nu noteikti jāpasvītro šī atpūtas veida otra, visai neglītā puse — nevajadzīga dzīvības iznīcināšana. Latvijā dažreiz laikrakstos redzējām medību beigu attēlus: kaušanas nokauto zaķu, stirnu, meža cūku un putnu, aiz tām pozē pašapzinīgi vīri. Lasījām arī, ka sekmīgā pīļu sezonas atklāšanā dažam vienā dienā laimējies iznīcināt līdz 70 pīļu. Tas jau tiešām var pat dūšu apšķebināt. Mīesnieks kauj dzīvniekus noteiktai vajadzībai, kamēr mednieks — savam priekam. Katrā ziņā mednieks vēl ir pirmatnēja instinkta varā: pirms gadu tūkstošiem

medības bija cilvēka nodarbības veids, līdzeklis gūt uzturu. Tad dabīgi pie vīra tikumiem piederēja arī drosme un veiksmīga roka medībās, viņš nevarēja būt līdzcietīgs un mīkstsirdīgs. Bet mums nu jāatzīst, ka dzīvība ir viena starp visaugstākām vērtībām pasaulē, tāpēc tā iznīcināma tikai galīgas nepieciešamības gadījumā, bet nekādā ziņā izpriecās nolūkos. Medības ir un paliek rupjš un zems atpūtas un izpriecās veids. Tādu to attēlo arī A. Saulietis dzejoli „Meža drāma” un J. Poruks tēlojumā „Piļu medības”.

Patīkama atpūta un izklaidēšanās ir viesības. Tu esi kopā ar draugiem un labiem paziņām. Tur tiek mūzicēts, varbūt, deklamēts, izmainītas domas par dažādiem jautājumiem, pārrunāti jaunākie notikumi, stāstīti anekdoti, dziedātas dziesmas, piekoptas dažādas atjautības rotaļas, dejots. Laiks paiet nemanot, un tu šķiries labi izklaidējies.

Bet ir arī citāda rakstura viesības. Tur smaguma punkts ir ēšana un dzeršana. Laipnie saimnieki negrib „blamēties”: jānoēd un jānodzer vismaz tikpat daudz kā iepriekšējās viesībās pie N. Nepārtraukti tiek iemests. No sākuma vēl drusku apvaldītā kompānija drīz vien top vaļīgāka. Dziesmas sāk skanēt „daudz-balsīgi”, valodas top skaļas, joki seklāki un mulķīgāki. Lai burkšķis būtu jo lielāks, nepārtraukti pļerkst radio, kaut gan to sen neviens vairs neklausās. Uz rīta pusi ir sasniegta kulminācija — apdzērušos cilvēku uzstāšanās visos iespējamajos veidos: dziedāšanas vietā bļautīšanās, valodu vietā nesakarīga muldēšana, pārsteidzīgas mīlestības atklāšanas un tu-brālību sadzeršanas, un tikpat pārsteigti konflikti. Ja gribi redzēt neglītuma paraugu, tad paraugi tās telpas un galdus, kad viesības beigušās. Galds un pagalde — viss nošķiests un noliets, uz galda viss juku jukām, traukos ēdienu un dzērienu paliekas un papirosu gali. Gaiss pretīgs no dūmiem, parfīma, sviestu, ēdienu un dzērienu smakām. Kas tie par ļaudīm, kas tur tā ir „priecājušies”? Un tomēr gadās, ka saimnieks un viesi priecājas un lepojas: tur tik bija „plosts”, tik un tik nodzēra, un kādi vareni „numuri” tika palaisti.

Bet ne jau viesības vien brandavs var sagandēt. Ir jau arī izbraukumi, kur galvenais ir pamatīga pudeļu baterija, bagātīgas uzkodas un patafons. Kompānija atgriežas vakarā stīvām mēlēm un nedrošām kājām. Bijusi dabā!

Ja nu sabiedrībā vēl kaut cik jāsaturas, tad ir tak iestāde, kur var sev ļauties pilnu vaļu. Tas ir **krogs**, ko velns ceļot tur, kur Dievs uzcēlis baznīcu. Latvijas lauku centros agrāk burtiski tā bija: baznīca un krogs gandrīz vai blakus. Un kā gan lai citādi — dabīgi, ka krogs ver savas durvis tur, kur tauta vairāk apgrozās. Te nu var ālēties, tā sakot, ar pilnām tiesībām, jo

Pats par savu naudu dzēru

Pats skrēj' savu kumeliņu. (T. dz.)

Vārdu sakot, pats par visu maksāju, pats atbildu, un nevienam tur nav daļas, pat ja es guļu renstelē. Un tomēr tā nav: katrs cilvēks ir arī sabiedrības — savas ģimenes, tuvākās apkaimes un savas tautas loceklis, un atbildīgs arī pret tiem. Ja tas pūsis dzērumā apsaldēs locekļus un kļūs darba nespējīgs, viņš būs jāuztur sabiedrībai, un to ar savu naudu viņš nevarēs vis samaksāt. Ja tas ir ģimenes cilvēks, tad viņa nauda pieder arī sievai un bērniem, un dzērāja ģimenē bieži valda trūkums un posts. Ja trimdās latvietis piedzēras un ālējas te Rietumeiropā, kur tādas ainas sen vairs neuzskata par „plašu žestu”, bet nosoda, tad viņš apkauno nevien sevi, bet visu mūsu tautu. Ja ieskurbusais vai pagirainais lokomotīves vai auto vadītājs ir cēlonis katastrofai, kas prasa cilvēku dzīvības, tad atkal nevarēs aizbaidināties, ka „pats par savu naudu dzēru”, un ar naudu dzīvības nav samaksājamas; arī ar to sodu nē, ko viņam uzliks. Pirmdienas jau ir tās dienas, kad notiek visvairāk satiksmes nelaimju, un taisni alkohola dēļ. Tā dzeršana nebūt nav paša lieta vien, bet posts, kas gulst uz visu sabiedrību. Zemes un tautas, kur dzeršana izplatīta, palaikam ir arī nabadzīgas, nekultūrālas, netīras. Tāpat atsevišķs cilvēks, kas nokļuvis alkohola varā, nenoliedzami slīd lejup.

Tik smejies un smejies,
Un aizmirsties ļauj,
Kur straume tevi —
Uz atvaru rauj! (Aspazija)

Tas gan nav teikts par dzeršanu vien, bet vispāri par neapvaldītu uzdzīvi, taču pirmā vieta te piekrīt alkoholam. Tas ir materiālas nabadzības un gara truluma atvars, uz kuŗu peld alkoholiķis.

Bet nu apskatīsim drusku to pašapzinīgo dzērāju. Ir otra izplatīta dziesma

Izdzer alu, sasit kannu,
Nobučoju nesējiņu. (T. dz.)

Skan braši, bet kā tas ir īstenībā? Īstenībā tā ir trauku dauzīšana, iekārtas demolēšana, huligānisms. Kannas dauzītājam ļoti līdzīgs ir kašķīgā dzērāja tips, kas noiet līdz kauslīgumam un pat nožēgumam (liela daļa to notiek dzērumā). Atceries Saulieša „Soda dienu”! Nobučoju nesējiņu. Varens skats, kad tāds nosvidis, noslienāties, sviedru, tabakas un alkohola smaku izplatītājs vīrs uzmācas bučoties. Vēl tur ir kāds cits, kas briesmīgi lielās, un kāds, kas šļupst un raud. Un kur tad vēl nožēlojamais skats, ja piedzērusies sieviete vai pusaudzis! Lieliska raksturu galerija, cits par citu netīkamāks un nožēlojamāks. Bet vienreiz vien taču dzīvojot, tāpēc jaunībā vajagot iztraktoties.

Baudi zaļo jaunību,
Nebēdā par nedienu
Dzīves rītā maigā!
Kamēr vēl tev jauna sirds,
Dzīves priekā acis mirdz —
Liec, lai glāzes staigā!

(Atdzejojums no vācu valodas)

Jā, tiešām baudi savu daiļo jaunību, kas tikai vienreiz dota! Bet baudi daiļākā, vērtīgākā veidā. Nenodzer savu naudu, veselību un apziņu. Cik nedaiļš, nejēdzīgs un pat noziedzīgs var kļūt cilvēks dzērumā, nule redzējam. Tava asprātība, bezbēdība, jaunības vieglums var izpausties citos veidos. Neaizbildinies arī ar to, ka dzer vecā paaudze, dzer pat augstskolu beiguši cilvēki. Lai viņi Dieva rokā! Viņiem skolā nemācīja atturības mācību, viņiem nebija dzīves mācības. Netiesāsim viņus! Bet tev laikus tiek atvērtas acis, neļauj alkoholam tās aizmiglot. Gan jau kādreiz iesi arī krogā, un tas vēl nav tas jaunākais, jo sagraukot var visur, pat baznīcā. Un arī krogū var izstaigāt tīrs. To tu panāksi, ja tava devīze būs — nekad nepiedzerties, nezaudēt apziņu!

Vēl ir cilvēki, kas savus atpūtas brīžus ziedo hazarda spēlēm. Pat tik kaislīgi spēlmaņi, ka sestdienas vakarā zolīti sāk un tad ar nelieliem pārtraukumiem sit līdz pirmdienas rītam. Dažam naudiņa ir aizgājusi „Smalkjūtīgs” namatēvs, kas savus ciemiņus apspēlē, „smalkjūtīgi” viesi, kas apspēlē namatēvu. Bāli, dzeltenī, pagiraini, līdzīgi dzērājiem, viņi pirmdien stājas darbā. Skaidri, ka viņi pirmdien nav lāga darbinieki. Bet vai iestādēm un uzņēmumiem nevajag pilnvērtīgu darbinieku?

Deja un rotaļas ir parasti izpriecas veidi. Arī skolnieki bieži tos lūdz. Tas arī netiek liegts, skolā dejas un rotaļas pat māca. Ir tik aizrautīgi dejojāji, kas dejo vienos sviedros visu nakti. Kāds liels enerģijas patēriņš! Pie tam jāņem vērā, ka deja visai bieži notiek sliktā gaisā. Padomā, kā tas būtu, ja nakti būtu tik smagi jāstrādā. Tad laikam teiktu, ka tā ir nepieļaujama, cietsirdīga jauniešu izmantošana. Teiktais rāda, ka arī te ieturāms mērs, citādi dejas nakts tiešām ir ļoti neveselīga. Izšķir vecās, tautiskās un modernās dejas. Jaunieši dažkārt smīn par vecajām, vecā paaudze uztraucas par jaunajām dejām. Kuŗas tad galu galā atzīsim un kuŗas nē? Grācija, elegance, vieglums var izpausties visās dejās, un visas var padarīt neglītas ģempīga vai ākstīga dejošana.

Katrai tautai ir vairāk vai mazāk īpatas svētku un godību tradīcijas un izdarības. Ir tur nopietnas, bet vairāk gan drastiskas, kur izteicas jauniešu jautrība un asprātība. Tā itāļiem un frančiem ir skaļi, krāsaini karnevāli. Arī latviešiem

ir diezgan dažādu izdarību, tikai jaunu laiku ietekmē vairums no tām aizmirstas. Daudzas no tām ir tik zīmīgas, ka tiešām pelna atdzīvīnāšanu un kultivēšanu. Mārtiņos un Ziemsvētkos no sētas uz sētu staigāja budeži un ķekatas — par čigāniem, židiem un dažādiem dzīvniekiem izgērkušies jautru ciemiņu pulki. Katrs tāds maskojies ķekatnieks runā un žestos centās atdarināt tēlojamo cilvēku vai dzīvnieku. Senos Ziemsvētkos ķekatnieki līdz vilka blūķi, ko beidzot sadedzināja. Tas simbolizēja veco gadu, kas nu izbeidzas ar visām savām likstām un kaitēm. Savas tradīcijas bija Meteos, Lieldienās. Bet sevišķi krāšņi ir latviešu vasaras saulgriežu svētki Jāņi. Tas ir laiks, kad saule uzkāpusi visaugstāk debesīs, diena visgaŗāka, nakts visīsāka.

Īsa, īsa Jāņu nakts,
Te satumsa, te jau ausa. (T. dz.)

Vēl dažas dienas, un gada šūpoles jau sāks svērties uz rudens pusi; diena sāks rauties. Dzīvodams tuvā sakarā un saskaņā ar dabu, sencis tad svinēja savus skaistākos svētkus. Aplīcies puķēm, zālēm un ozolu vainagiem, vairāk kā no brandava un miestīņa noreibis pats no savu asiņu mulsuma un dabas ziedēšanas, pats ziedēdams tai līdz, viņš izdziedāja savu sajūsmu dzīvībai, mīlestībai, jaunībai. Vai tev ir latviska izjūta, to vari pārbaudīt pēc tā, cik tevi aizrauj, aizkustina Jāņu dziesmas un visi šie svētki, kam līdzīgu nav nevienai tautai.

Daudzi dziļi zīmīgu izdarību bija arī senlatvju krustībās, kāzās un bērēs. Te nevar tās visas uzskaitīt. Ir vērts tās atdzīvināt.

Gandrīz tikai brīvajam laikam pieder līdzdarbība dažādās biedrībās un organizācijās. Ir saimnieciskas (ražotāju, patērētāju un jaukti kooperātīvi, koppienotavas, krājaizdevu), arodnieciskās (lauksaimnieku, amatnieku, tirgoņu, juristu, ārstu, skolotāju, biškopju, preses u. t. t.), kultūrālās (izglītības, bibliotēku, mūzikas u. t. t.) u. c. biedrības. Radniecīgas biedrības savukārt var apvienoties savienībās. Biedrību un savienību darbību kārtu sevišķi noteikumi jeb statūti. Biedrības parasti vada pilnsapulce, valde un revīzijas komisija. Pilnsapulcē sanāk biedrības biedri, ievēl sapulces vadību, apspriež un izlemj dažādu biedrības jautājumus, un ievēl biedrības valdi. Valde ir izpildorgans, kas vada visu biedrības darbību, saskaņā ar statūtiem un pilnsapulces lēmumiem. Revīzijas komisija pārbauga valdes darbību un ziņo par to pilnsapulcei. Dažām biedrībām starp valdi un pilnsapulci ir vēl padome. Tā sanāk biežāk kā pilnsapulce, apspriež biedrības darbību un dod norādījumus valdei.

Savienībās pilnsapulces loma piekrīt tajā ietilpstošo biedrību delegātu sapulcei jeb konferencei. Līdzīgi pilnsapulcei tā tāpat

lemj par savienības darbību un ievēl savienības padomi, valdi un revīzijas komisiju.

Arī jaunatnei ir savas organizācijas — skautu, gaidu, mazpulku, Jaunatnes sarkanai krusts u. c. Savā uzbūvē tās atgādina savienības. Tā kā jaunieši vēl nav nobrieduši pilnīgi patstāvīgai rīcībai, tad vērēšanas te ir ierobežotas, un vadība vairāk pieaugušo rokās.

Kultūrtautu dzīvē biedrībām ir ievērojama loma. Zīmīgi, ka reizē ar latviešu nacionālo atmodu sākās arī rosīga biedrību dibināšana un darbība. Tās lielā mērā atvilka latvieti no kroga un pievērsa citām, labākām interesēm — teātrim, korim, grāmatām, sava saimnieciskā un tiesiskā stāvokļa celšanai. Biedrības pelna, ka arī tu par tām interesējies un darbojies līdzi.

Daudz un dažādi ir darbi, kur cilvēks var pelnīt maizi, ieguldīt savas spējas un pildīt savu pienākumu par svētību sev pašam, savai ģimenei, tautai un valstij. Kā redzi, daudz ir arī atpūtas un izpriecas veidu. Ir tādi, kas atjauno miesu un garu, un arī tādi, kas velk lejup, noplicina miesīgi, garīgi un materiāli.

Kā tu atpūtīsies un priecāsies?

9. TAVA MĀJA

Cik mīla mana māja!
Visapkārt klusums dzied.
Es dzirdu savu sirdi,
Kas klusi krūtīs dzied.
Es dzirdu savas domas,
Kas gaismas soļiem iet...

(K. Skalbe)

Mīlumam nevarēju,
Tam ciemam garām iet:
Puķes dzied dārziņā,
Meitas dzied maltuvē. (T. dz.)

Mans nams ir mana pils.
(Angļu sakāmvārds)

Ir tīri patīkami domāt cēlas domas, sapņot daļus sapņus. Bet tā var palikt tikai domāšana un sapņošana, kas netiek īstenota dzīvē. Sapņi un dzīve var būt katrs par sevi, nesaskaņoti, viens no otra visai tālu. Dzīvojot sapņu pasaulē, varam neievērot un pamest novārtā to vidi, kurā mītam un kas dienu dienā ir ap mums. Tā mēdz gadīties ar mūsu māju: tā var būt nekopta, netīra, nekārtīga.

Varbūt tu aizbildināsies, ka tev savas mājas nav, varbūt nav pat sava kaktiņa. Varbūt nekad arī nebūs sava nama pilsētā, vasarnīcas vai lauku mājas. Te jau arī nav domāts burtiski nams, bet dzīvoklis, kaktiņš, vispāri tā vide, kur cilvēks mitinās. Visur, kur vien viņš kaut uz nelielu laiku apmetas, viņš atstāj pēdas, kārtu un veido pēc savas gaumes. Pat ceļmalā piemeties bēglis vai izbraucējs — zaļumnieks. To dzimtenē vērojām mežos un laukos pilsētu apkaimē, kur svētdienās mēdza izbraukt pilsētnieki, to vērojām arī tagad svešumā. Dažreiz tās vietas iezīmē aplauzīti koki un krūmi, pamesti papīri, konservu kārbas, pudeļu stikli un visādi atkritumi. Vai tiem cilvēkiem, kas tā rīkojas, ir daļas, tīras mājas? Laikam gan nē. Tā par mājām varam spriest, tās nemaz neredzējuši, pēc to iemītņiem. Un arī otrādi — māja, dzīvoklis un pat trimdnieka šaurais

kaktiņš rāda, cik tīrīgs un kārtīgs ir cilvēks, kas tur dzīvo, kāda viņam gaume un daiļuma izjūta.

Šai sakarā mināmi divējādi cilvēki. Vieni pat lepojas ar tā saucamo mākslniecisko nekārtību savā ārienē un dzīvoklī. Viņi nevižīgi gērbjas, staigā neskuvušies, pat nemazgājušies. Viņu dzīvokļos mēdz būt daudz grāmatu, un tās izmētātas visur — gultās un zem gultām, uz un zem galdiem, uz palodzēm un citās iespējamās un neiespējamās vietās. Tāpat izmētāti nepievākti trauki, dvieļi, ziepes, apģērbi gabali, maizes klaips ar tanī iedurtu nazi, darba rīki. Viss pieputējis, netīrs un nekārtīgs. Šie cilvēki mēdz interesēties par literātūru, glezniecību, mūziku, filozofiju un vispāri gara dzīvi. Uz to viņi mēdz arī atsaukties, aizbaidinādami savu netīrību un nekārtību. Kārtību un tīrību viņi uzskata par mietpilsonību un garīgu interešu trūkumu. Un tiešām, gadās gan cilvēki, kas pedantiski ietura kārtību un tīrību, bet kuŗu gara apvāršņi ļoti šauri. Tie savukārt vīpsnā par iepriekš minētiem.

Mums te nebūs domstarpību: kas vieniem ir plusā, tas otriem minusā. Bet pluss neattaisno minusu.

Tu gribi būt kārtības, tīrības un daiļuma cienītājs, gribi dzīvot tīrā, daiļā apkārtnē. Tad nu paraugi, kāda ir tava vieta klasē. Vai solā nav zīmuļu atgriezumī, papīri, ābolu serdes un citāda draža? Vai galds nav noliets ar tinti, izraibināts švīkojumiem un iegriezumīem? Un tavas kabatas, grāmatas, burtņīcas, soma — vai tur ir tīrība un kārtība? Ir taču jaukas burtņīcas, kas tūlīt nepārprotami liecina, ka to īpašnieks ir kārtības un daiļuma cilvēks. Ja nu šī apskate uzrāda trūkumus, tad nekavējies tos novērst un gādā, lai turpmāk to vairs nebūtu. Gadās, ka pēc tādas apskates skolnieks gan aptīrās, visu nokārto, bet pēc nedēļas atkal viss pa vecam. Tad nu neaizmirsti savu labo apņemšanos, nenolaidies un neatlaidies, līdz tīrība un kārtība tev top par ieradumu. Tad tu citādi vairs nevarēsi, jo nedaiļums tev riebsies.

Ar to pašu apņemšanos un mērauklu ej savā istabā. Ja tu neesi tur noteicējs, tad vismaz gādā par savām lietām, savu stūrīti, un veicini telpu kārtību, cik no savas puses vari.

Vispirms tīrību un kārtību, tad nāk laba gaume un daiļums. Piepelējušie, zirnekļu aizautītie kakti, pagultes, aizgores un skapju augšas iztīrāmas. Tīru, svaīgu gaisu! Tad —katrai lietai sava noteikta un piemērota vieta. Grāmata, albūms vai vijole nesader kopā ar ēdienu, lupatām, slotu vai cirvi. Darba drānas atsevišķi, darba rīkus tāpat. Tad nebūs jāmeklē, kur veseris vai knaibles — uz vai zem skapja, pagultē vai atvilknē. Šiem sīkiem darba rīkiem, tāpat naglām, skrūvēm, krampīšiem, āķiem iekārto sevišķu kastī. Zābaku sukām un ziedēm tāpat. Tas pats ar atslēgām un dau-

dzām citām lietām un piederumiem: kārtīgā mājā tās nemētājas kur un kuŗo dienu un reizi, bet novietotas noteiktā vietā.

Dažādi apseĵi, zaļu pudelītes, ziedes, termometrs, plāksteri lai nemētājas visās vietās. Tas viss glabājams kopā vai nu speciālā skapītī, vai skapja plauktā. Tā ir tava mājas aptieka. Sevišķa vieta paredzama tīrās un netīrās veļas, virsdrānu un patlaban nevalkājamo sezonas uzvalku un apavu glabāšanai. Kur novietosi nakts veļu, rīta svārkus, mājas tupeles — zem gultas, skapī, kumodē? Trauku vieta ir bufetē, pieliekamā un virtuvē. Kārtīgai nama mātei tie nekad nav jādzenā vai pa visu māju, jo viņa zina, kur tie ir. Ja nav sevišķas vannas istabas, izdomā un iekārto labas mazgāšanās iespējas. Kur būs dvieļi, ziepes, zobu pasta un sukas? Tas viss izdomājams un izkārtrojams, lai tava māja būtu kārtīga, un tu varētu tanī labi dzīvot.

Agrāk jau bija runa, ka vajadzīgas darba drānas un apavi, dienas un nakts veļa, vieglas un ērtas istabas tupeles. Tagad jāliek pie sirds — iekārto tīrāku istabu vai stūri, kur tu ieej tīrs, viņu netīro atstādams ārpusē. Viss tas vajadzīgs tāpēc, lai tev būtu vieta, kur tu vari labi un patīkami atpūsties, baudīt jaukus brīžus tīrā vidē, kā kultūrālam cilvēkam pieder. Vēl jo vairāk tas vajadzīgs, ja tu esi melnstrādnieks. Vai tad lai tu visu savu mūžu nodzīvotu vienos netīrumos — netīri gērbies, netīrā dzīvoklī, kur vienīgā izklaidēšanās, varbūt, ir alkohols? Neaizbildinies, kā to dažreiz vēl mēdz latviešu zemnieki un strādnieki — mūsu darbs ir netīrs, un mēs nevaram ieturēt nezin kādu tīrību un smalkumu; kā tik kaut kā! Kultūrālās zemēs arī melna darba darītājs pēc darba top tīrs. Bija arī Latvijā tīras un kārtīgas lauku sētas un pilsētu strādnieku dzīvokļi. Vai tie ļaudis mazāk vai sliktāk darīja savu darbu? Nebūt nē, tikai viņi iekārtojās tā, lai pēc darba varētu baudīt tīru dzīvi. To var un to vajaga panākt, un kur to vēl nav paguvusi vecā paaudze, tur tas jāīsteno jaunajai!

Gaumīgu, daiļu dzīvokli! Nepieblīvē to nevajadzīgām mēbelēm un lietām, kas iegādātas vairāk tāpēc, ka arī citiem tādas ir. Tas atgādina pārmērīgi rotām aplikušos cilvēku, par kuŗu jau runājām, ka tam trūkst labas gaumes. Sienu krāsa vai tapetes jāsakāpo ar logu rāmju un durvju krāsu. Parasti tie mēdz būt balti, dzeltenī vai brūni, bet ārpus šā parastā šablona iespējami viegli zaļi, dzeltenīgi, oranģīgi u. c. notonējumi. Istabas krāsu izraugi atkarībā no tā, kādam nolūkam tā vairāk domāta un citiem apstākļiem, piemēram, tās apgaismojuma. Ja tai vairāk logu, daudz gaismas, var ņemt tumšāku krāsu, ja nē — vēlams to krāsot vai tapsēt gaišāku. Mēbeles pieskaņojamas istabai. Agrāk pieminētās stila mēbeles ir dārgas. Kuŗā katrā istabā tās arī neiederas, tikai diezgan greznā telpā. Var izraudzīt arī lētas,

tomēr glītas un gaumīgas mēbeles. Vairies salasītu mēbeļu, kur katra par sevi ir varbūt glīta un laba, bet katra savā krāsā un sava rakstura. Šaurajos trimdas apstākļos un nabadzībā glītu un gaumīgu telpu iekārto pat ar vienkāršām kastēm, tās labi izvietojot un pārklājot segām un citiem audumiem. Izmantojot latviskus traukus, svečturus un audumus, var iekārtot visai glītas latviskas telpas. Ir jau arī latvisku mēbeļu meklējumi, kur atveidotas senas latviskas formas un līnijas.

Bez pašas telpas un mēbelēm istabas seju veido logu un durvju aizkari, puķes, vāzes, gleznas, to reprodukcijas, fotoattēli, lukturi, spuldzes u. c. sīkumi. Gaumīgā istabā nekā nav par daudz un viss ir labi saskaņots, nekas neizlec no kopīgā noskaņojuma, bet papildina visu pārējo. Ja puķu tik daudz, ka tās jau dara pilnīgi neiespējamu piekļūšanu logam un tā atvēršanu — ir jau pārmērība. Vēl jo vairāk tad, ja tās ir nekoptas, panīkušas, noputējušas, neglītos traukos. Labāk mazāk, bet tīras un daļas. Ja logu aizkari telpu pārāk aizēno, vai ja pārmērīgi izceļas un ar savu spilgtumu „nosīt” visu pārējo istabā — nav saskaņas. Daiļi un dekoratīvi ir audumi un segas, bet te noteikti jāvairās banālo izšuvumu ar dažādiem pantiņiem, kā „Dievs, svēti sāl' un maizīti”, „Nāc, mazgājies, no ūdens nebaidies”, „Ne ko gudrot, ne ko spriest — sievietes liktens — mīlēt un ciest” un, beidzot, mazajā mājiņā — „Tikai 5 minūtes”. Tāpat neder likt pie sienas visu, kas vien atgādina bildi. Var jau likt arī reprodukcijas, bet ar izvēli. Neizraibini sienas banālām pastkartēm — balodis ar vēstuli knābītī, divas rokas sadodas no neaizmirstulēm veidotā sirdī, viņš un viņa mēnesnīcā uz tiltiņa, un tamlīdzīgām. No foto attēliem tikai tos, kas tev sevišķi tuvi, piem., vectēva un vecmāmuļas. Met laukā arī banālās vāzes, piem., to, kas imitē bērza stumbru, zilo stikla ar „uzmālētu” rozī un tamlīdzīgas. Tad jau nesalīdzināmi gaumīgāka ir vienkāršā māla krūze vai stikla glāze. Nekādā ziņā neturi vāzēs papīra puķes. Necenties arī, lai tava māja ir pārāk moderna, neatdarini visu un sevišķi ultrā moderno, ko esi redzējis. Vērtē to kritiski. Tā ir tava māja, tāpēc iekārto to vispirms pašam sev, pēc savas gaumes un patīkas, un nevis lai pieskaņotos citiem vai spīdētu citu priekšā.

Tāpat mēbeles un citas lietas tavā dzīvoklī lai ir vienkāršas un gaumīgas, tev tuvas un mīlas. Mēdz teikt, ka arī nedzīvām lietām esot savas sejas, dvēseles un valoda. Neņemsim to burtiski, bet ja lietām pieejam ar godbijību, ja ar tām ilgāk sadzīvojamies, tad vienkārša lietiņa top tuva, un tiešām gūst gandrīz vai valodu. Pulkstens, kas varbūt skaitījis stundas jau tavam tēvam, grāmata, ko lasījuši jau tavi senči, kāda vāze, glezna, spieķis, kāds trauks, mūzikas instruments, spalvas kāts, piemiņas no vecākiem vai tālākiem senčiem, piemiņas no tavām bērnu dienām, iesvētīšanas vai skolas beigšanas, top labi draugi,

un stāsta par tām dienām. Un vai mūzikas instruments, mēms cilvēka roku darinājums, negūst dvēseli un valodu, kad to mākslinieks atdzīvina? Karogs ir tikai drāna, bet vai tas nepauž daudz? Tā niecīgas lietas var gūt tādu nozīmi, ka cilvēks tās uzskata pat par laimes nesējām, jaunuma novērsējām (talismani, amuleti).

Nevajaga nemaz būt māpticīgam, bet kam atvērsies lietu dvēsele un valoda, tam piemiņas lietas, koki un vispāri gaumīgas lietas top saite ar senčiem, draugiem, un sagādā daudz tīra prieka.

Īpatas ir latviešu lauku sētas, kam pasaulē nav gandrīz nekā līdzīga. Katrai no tām ir sava diezgan īpata seja, atkarībā no vietas, kur tā celta, un saimnieka personības. Ar laiku ēkas novecojas, sabrūk un ir jāceļ jaunas. Saimniecībām paplašinoties un pielāgojot tās jaunlaiku prasībām un paņēmieniem, tās pamazām tiek pārveidotas. Bez tam kaņā Latvijā daudz saimniecību ir nodegušas, un tās būs jāveido pilnīgi vai vismaz daļēji no jauna. Tāpēc būs jāapsver sētas iegrozīšana — kur kurā ēka ceļama, kur būs aka, bites, augļu un sakņu dārzs, kur ceļi un celiņi u. t. t. Visu vienā vai divos gados nevarēs veikt, vispirms būs jāceļ nepieciešamākās ēkas, varbūt dzīvoklis un lopu kūts pagaidām būs zem viena jumta. Taču pamatīgi jāizdomā un jāizplāno viss ēku novietojums un iekārtojums, paredzot uz priekšu pilnīgu izveidojumu. Citādi vēlāk var rasties traucējumi: kur vajadzētu vilkt ceļu, tur uzcelta ēka vai iekārtots dārzs un tamlīdzīgi.

Ēku novietošanā jāapsver ērtības, pārredzamība un ugunsdrošība. Vēlams, lai no istabas varētu redzēt visas pārējās ēkas. Nevar tās saspīest arī pārāk cieši kopā, jo tad varbūtējā uguns nelaimes gadījumā tās visas var nodegt. Tāpat nav vēlams, ka siena, salmu un āboliņa šķūnis ir visai tālu no kūts, jo tad barības nogādāšana uz turieni ir neērta. Ratnīca (vāgūzis) parasti ir tuvu pie zirgu kūts vai pat zem viena jumta ar to, un tā arī ir parocīgi. Bišu novietojums nevar būt pārāk tuvu lopiem, jo gadās, ka viņas saniknojas, lieliem bariem uzbrūk un sadzel tā, ka lops nobeidzas. Arī aku nevarēs izrakt kurā katrā vietā: jānoskaidro, vai tur maz ir ūdens. Lai neiekristu bērni un nelieli dzīvnieki, tā pārsedzama ar vāku. Ja ūdeni no akas ceļ ar vindu, iekārtojams paceļams un nolaižams vāks.

Dzīvojamo ēku iekārtojot, jāparedz arī varbūtējie vēlākie papildinājumi un uzlabojumi — elektrības ievilkšana, kanalizācija, lai vēlāk nerastos traucējumi. Pagrabu vēlams iekārtot zem dzīvojamās ēkas. Ieeja tanī vēlama no ēkas iekšienes, bet jāraugās arī uz to, lai no ārpusē varētu pievest un pa lodziņu ieslidināt saknes. Kur būs ateja — dzīvojamā ēkā vai ārpusē? Latvijā bija vēl sētas, kur atejas nemaz nebija. Tas nu ir nehiģiē-

niski un nedaiļi. Šis jautājums katrā ziņā lietderīgi nokārtojams. Kāds būs telpu iedalījums — kur būs virtuve, pieliekamais, mai-
zes krāsns? Un kā ar uzeju bēniņos — no āra vai iekšas? Pado-
mā par mazgāšanās iespējām. Laba ir pirts, laba ir vanna, bet
vislabākā, šķiet, duša, kur ātri un ērti var nomazgāt darba
sviedrus un netīrumus. Nedaiļi un nehigiēniski ir netīros ūdeņus
izlaistīt un saslaukas izbārstīt, kur nu kuņģi reizi pagadās. Ja tiem
nav speciālas notekas vai tvertnes, tad iekārtojama vismaz kom-
posta kaudze. Tāpat savācamā mucās vai kastēs pelni, kauli,
trauku lauskas un veci dzelži; vēlāk tos var lietderīgi izmantot —
mēslošanai, ceļa labošanai, pārdošanai. Diezin cik labs iekārto-
jums nav arī mūsu laukos tik parastā skaidiena, kur visu gadu
mētājas žagari, skaidas, skuju, gruži, kur kašājas vistas. Daudz
pūļu un izdevumu neprasa malkas šķūņa vai nojumes iekārto-
šana. Kārtīgs saimnieks malku piegādā un sastrādā vaļīgā zie-
mas laikā, un cauru gadu viņam ir sausa, laba malka visām
krāsnīm un vajadzībām. Mašīnām un darba rīkiem —
izkaptīm, grābekļiem, cirvjiem, lāpstām, groziem, zāģiem u. t. t.,
speciāla telpa nemaz nav jāceļ, tā pilnīgi pietiek šķūnī, ratnīcā,
istabas augšā, nojumēs un pajumtēs. Darbs tikai rīkus kārtīgi
novietot, un tas neprasa ne daudz laika, ne pūļu. Ja tos atstāj
laukā lietū, sniegā un salā, tie rūs, bojājas un daudz ātrāk nolie-
tojas. Kārtīgā mājā pat labības un āboliņa zārdu un gubu kokus
novāc lauka malā un saslien stāvus, un tie tik drīz nesatrun.
Nekārtīgā mājā, turpretim, tie mētājas tīrumā, kavē aršanu un
ecēšanu, vai ieaug zālē un āboliņā, un lauž plaujammašīnas zobus
un izkaptis.

Šīs visas bija praktiskas dabas lietas. Koki, puķes, karoga
masts dara sētu daiļu, un to iekārtošana neprasa daudz pūļu.
Tikai atkal vajaga viņu izdomāt, paredzēt un izstrādāt arī izdai-
ļošanas plānu.

Labi jāiekārto kūts. Vai tā būs veclaicīgā dziļā vai seklā?
Ja seklā, katrā ziņā iekārtojama mēslu krātuve. Pavisam aplami
tos tikai izsviest ārpusē, kur lāsteku un lietus ūdens tos izskalo
un dara mazvērtīgus mēslošanai. Noteikti iekārtojama vircas
krātuve, lai nezaudētu šo vērtīgo mēslošanas līdzekli. Tās vācu
zemnieku mucas, par kuņģiem smejamies vietā un vēl vairāk ne-
vietā, ir ļoti labs iekārtojums. Pateicoties tām, vācu zemniekam
ir tik trekni zālāji, kas dod 3 ražas vasarā. Kūts tuvumā vai
pagrabā zem tās novietojamas lopbarības saknes.

No kāda materiāla celsi savas ēkas, tas atkarīgs no vietējiem
apstākļiem: protams, no tā, kas tur lētāks un praktiskāks. Pain-
teresējies arī par jauniem būvmateriāliem, piemēram, zāģu skaidu
un cementa maisījumiem. Pietiekami izturīgas un siltas ēkas var
uzcelt arī ar samērā nedaudz materiāla, piemēram, no dēļiem ar
piemērotu starpsienu pildījumu.

Labi jāpazīst savas zemes sastāvs un īpatnības, lai to pareizi apstrādātu un mēslotu. Padomā arī, vai nav samērā lēta vēja vai ūdens izmantošana. Varbūt pie strauta vari iekārtot mazu spēkstaciju, kas ražo saimniecībai pietiekami enerģijas. Neliela, lēta meliorācija varbūt lieliski var celt saimniecības ienesību. Mums vēl ir daudz purvu un liesu purvainu pļavu, kur gandrīz neātmaksājas pļaut. Varbūt ar nelielu darbu un līdzekļu ieguldījumu to var pārvērst lieliskā tīrumā vai kultivētā pļavā, kas Latvijas klimatā dod vismaz 2 bagātīgas ražas gadā. Varbūt tavā zemē ir kūdra, māls, smilts, kaļķakmens, ko atmak-sājas izmantot. Iepazīsti visu to literatūrā un paraugos, kur kas līdzīgs jau iekārtots. Līdz šim Latvija iztikusi ar mežiem, ko sējusi pati daba, bet tie diezgan strauji dilst. Nāk laiks, kur koks būs ļoti dārgs. Pavasarī mežos sniegs kūst daudz lēnāk, ūdens iesūcas zemē, un tā mazinās pavasara pali. Ziemā un naktī mežā ir siltāks kā klajumā, vasarā un dienā — vēsāks. Mežs dara klimatu vienmērīgāku un maigāku. Viss aprādītais liek domāt par to, lai meži Latvijā pārāk nesamazinātos: nederīgā, neizmantotā zeme jāapmežo.

Domādams par tagadni un nākotni, atskaties arī atpakaļ: noskaidro savas mājas vēsturi, cik nu tālu atpakaļ un cik plaši iespējams — tās agrākos iemītniekus, ēku cēlājus, svarīgākos notikumus. Un lai nākamām audzēm, kas te dzīvos un strādās pēc tevis, būtu ziņas par tevi un tavu darbu, raksti mājas chroniku, atzīmējot svarīgākos notikumus. Tad māja vienos bijušās audzes ar tagadējām un nākošām.

Bet vai maz vērts pūlēties, veidot, kārtot? Šis laiks taču ir rādījis, cik necerēti drīz paaudžu darbs iet bojā. Tomēr! Agri vai vēlū arī cilvēks pats aiziet veļos. Vai viņam bija vērts strādāt, cīnīties, ciest? Aiziet gan, bet cik vien viņam dienu dots, pildījis tās ar raženu saturu — darbu, prieku par darbu, daiļumu. Bez tā dzīve tiešām būtu tukša, nepilnīga. Tāpēc vienmēr un visos apstākļos būsim dzīves cēlēji. Un te nu pirmais, ko varam un vajag darīt, ir — veidot un kopt savu māju un apkaimi, lai ap mums būtu daiļums, kur labi dzīvot un strādāt pašam un citiem. Atsevišķas daiļas mājas veido — daiļu Latviju.

10. ĢIMENE

Dieviņ, tavu likumiņ,
Laimīt, tavu lēmumiņ —
Svešs ar svešu satikās,
Mūžu kopā nodzīvoja! (T. dz.)

Ir divas dziņas, kas liek rosīties visai dzīvai radībai. Visu darbu un ciņu, katras rosības pamatā ir viena no tām. Pirmā ir sevis uzturēšanas dziņa. Tā liek strādāt, censties, pūlēties, attīstīt savas spējas, lai gūtu uzturu un visu nepieciešamo pašam sev, lai varētu dzīvot iespējami ilgi un labi. Katrs stāds cinās dēļ saules, valguma un barības, cenšas izsargāties no slimībām un novērst visu, kas kavē un traucē. Katrs dzīvnieks un cilvēks tāpat. Otrā ir sugas uzturēšanas dziņa. Tā liek rūpēties par pēcnācējiem. Katrs dzīvs organisms tiecas, lai tie turpinātu un pat vairotu viņa cilti. Brīnišķīgie ziedi un to smarža nav tikai bezmērķīga dabas izšķērdība, bet līdzeklis apaugļošanai, lai rastos sēklas. Krāšņie augļi, kur noguldītas dažādas barības vielas, nav tikai cilvēka un dzīvnieku uzturam, bet lai barotu jauno dīgļi, kamēr tas nostiprinās un pats var uzsūkt barību no zemes. Citi stādi labprāt novēl savus augļus dzīvniekiem, bet par to viņiem jāizplata to sēklas. Tam nolūkam daudz stādu sēklām ir spārniņi un citi asprātīgi iekārtojumi, lai vējš tos izsētu plašā apkaimē. Tā daba sēj, piemēram, mežus. Dzīvnieku pasaulē sugas uzturēšanas dziņa liek uzņemties rūpes par bērniem. Dzīvību pastāvīgi apdraud nāve, beidzot tā arī pieveic katru dzīvību, bet sugas uzturēšanas dziņa gādā, lai mirušo vietā stājas jaunas audzes. Dzīvība plūst nemitīgā straumē. Mātes auklē bērnus, tēvi gādā par ģimenēm, bērni izaug, aprok savus vecākus un kaļ jaunus šūpuļus. Tā tas turpinās no paaudzes uz paaudzi. Dzīvība nāk un iet, nemitīgi tiek rakti kapi un kārti šūpuļi.

Līdzīgi pārējai dzīvai radībai, arī cilvēks klausā sugas uzturēšanas dziņai. Kad viņš ir pieaudzis, mīlestība liek viņam izraudzīt mūža draugu un dibināt ģimeni. Ģimene ir pirmais, šaurākais sabiedriskās dzīves veids, kas lielā

mērā noteic cilvēka mūža laimi. Ir liela laime augt labā, satiecīgā ģimenē: tur bērns tiek ar mīlestību izauklēts un kopts, labi mācīts un sagatavots dzīvei. Padomā tik, cik bēdīgs liktenis ir tiem bērniem, kam jāaug bez ģimenes! Lai cik labi iekārtoti būriņu nami un patversmes, ģimenes siltumu tie tomēr neatsver. Laime ir vēlāk pašam nodibināt un izkopt satiecīgu ģimeni. Noguris, saīdzis, vilies cilvēkos un dzīvē, cilvēks te, mīļu tuvinieku vidū, gūst jaunu enerģiju un ticību sev un citiem. No laimīgas ģimenes nāk laimīgi, veiksmīgi cilvēki, labi darbinieki. Tāpēc ģimene noteic arī tautas un valsts stiprumu. Kur tā irst, tur tautas un valsts pamati ir apdraudēti.

Kopš seniem laikiem dzejnieki apdzied mīlestību daļā dzejā. Nav romāna vai lugas, kur netiktu risināti arī mīlestības un reizē ģimenes jautājumi. Dzīvē un mākslā cilvēks seko lielajam aicinājumam, lai aizgājējām paaudzēm nemitīgi sekotu jaunas.

Arī tu esi loceklis nepārtrauktā paaudžu virknē. Atskaties atpakaļ — aiz tevis stāv tavi vecāki, vecāku vecāki un tālākie senči. Tevī rit viņu asinis, tu esi daļa no viņiem. Tu saņem milzīgu mantojumu no tiem, ja ar tavi vecāki tev neatstāj nekādas kustamas un nekustamas mantas: tās ir iekoptas druvas un lauku sētas, ceļi, kur tu staigā un brauc, nami, kur tu uzturies, trokšņainās pilsētas, visa tehnika, māksla un visas kultūras vērtības, iestādījumi un iekārtojumi. Ja arī tev personīgi tur nekas nepieder, tu tomēr dzīvo kultūrālā vidē. Ja tās nebūtu, tev būtu jādzīvo džungļos kā pirmatnējam cilvēkam pirms gadu tūkstošiem. Tas viss ir agrāko paaudžu domu, sapņu un pūliņu rezultāts. Tas liek mums pret senčiem izturēties ar patiesu godbijību. Tā izteicas, starp citu, aizgājušo piederīgo kapu kopšanā. Nekopti kapi liecina dzīvo piederīgo trulumu. Tas raksturo arī veselas tautas un valsts iekārtas. Latvijā redzējām 1. Pasaules karā kritušo vācu kapenes glīti apkoptas, kamēr krievu karotāju kapi aizauga ar zāli. Kuŗa nostāja cienīgāka un godprātīgāka, nav divu domu! Raugi noskaidrot arī savu ciltstokoku. Latvijā pēc vecām grāmatām to varēja noskaidrot pat vairākus gadu simtus atpakaļ. Tagad gan tās iespējas nav, taču no vecākiem un vecvecākiem varēsi ievākt diezgan daudz ziņu. Vai paaudžu virkne lai pie tevis pārtrūkst? Tev sava dzīvība jānodod tālāk taviem bērniem. Tie nesīs tālāk tavu vārdu, un tu dzīvosi viņos. Viņiem būs tavi vaibsti, viņi turpinās tavus darbus un pasākumus. Tad līdz ar senlatvieti mūža vakarā tu varēsi salikt savas rokas mierā:

Laiks ir, man gulēt iet
Baltā smilšu kalniņā:
Dēlu dēli arājiņi,
Meitu meitas malējīņas. (T. dz.)

Ja tā nav, tad mūžs nav raženi piepildīts. Vecpuišiem un vecmeitām esot savas īpatnības, kādu ģimenes cilvēkiem neesot. Tā vecmeitas un vispāri bezbērnu sievietes, pieķeroties sunišiem un kaķiņiem. Nebūtu brīnums. Daba uzlikusi sievietei svēto mātes uzdevumu. Ja nu tas nav pildīts, tad te mīlestību un gādību, ko vajadzēja veltīt bērniem, saņem pieminētie dzīvnieki. Protams, būtu gan labāk, ja viņas to dzīvnieku vietā pieņemtu bērnu, kam nav vecāku un vajadzīga vecāku mīlestība.

Pārrunātais nedod mums nekādas tiesības izturēties nievājoši pret vecmeitām vai vecpuišiem, kā to neapzinīgi cilvēki dažreiz atļaujas.

Kas citiem kaites bija,
Ka es biju veca meita?
Lai spīd mani sirmi mati
Zem vizuļu vainadziņa. (T. dz.)

Var būt apstākļi, kas dara neiespējamu iesaistīšanos ģimenes lokā, un smalkjūtīga nostāja nepieļauj ironizēt par šiem izņēmumiem no vispārīgā likuma.

Tātad skaists un varens dabas likums noteic, ka zēnam jātop par jaunekli, vīru un tēvu, meitenei — par jaunavu, sievu un māti. Tas laiks nāk arī tev.

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Bez puteņiem un bez vētras
Ir pavasaris atnācis!
Zied lazdas, zaļo jau mētras.

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Tā pašam nemanoti
Pret tevi iedegusies sirds,
Un kvēlo nu ļoti, ļoti. (R. Blaumanis)

Tas laiks nāk, un tā ieskaņas dažreiz vērojamas jau tautskolas pēdējās klasēs. Tā ir agrīnā mīlestība, agri izplaukušī vēja ziedi. Padomā, vai ar saviem 14—17 gadiem tu esi jau nobriedis ģimenes dzīvei, vai vari, piemēram, ģimeni uzturēt. Taču nē. Tāpēc tādu agrīnu mīlestību nemēdz ņemt nopietni. Ir necienīgi un nesmalkjūtīgi par to ģirgāties vai to nosodīt, taču tai jātiek pāri. Pēc gadiem, pārcilādams atmiņas, cilvēks pats par to tikai smaida, kā smaida par vienu otru savas agrās jaunības iedomu.

Bet pienāks laiks, kad lielais likums liks tev izraudzīt mūža draugu. Lielai daļai cilvēku tas saistās ar spilgtāko un daļāko pārdzīvojumu visā viņa mūžā. Kā apburts, viss tu būsi savas mīlestības varā. Ar to tu rītos celsies un vakaros gulsies, un

tavas dienas tas pildīs ar īpatu noskaņu un mirdzumu, Tu būsi
it kā atrauts no zemes un pacelts savu sapņu un iedomu pasaulē.

Ak, zili brīnumi — kur vien tik skatos,
Smiltis un mākoņos rakstīts tavš vārds! (P. Aigars)

Tas būs vārds, kas tev skanēs kā mūzika — viņa vai viņas,
tava mīlestības objekta vārds. Tas tev šķitīs daiļākais, cēlākais
cilvēks no visiem. Vecāki, varbūt, raudzīs tev ieskaidrot, ka tas
tāds pat cilvēks ar visām vajībām un kļūdām kā pārējie; draugi,
varbūt, ironizēs, ka tu esi apmāts — laikam tu neļausies nekādām
ierunām. Mēdz teikt, ka mīlestība esot akla, un dažreiz tiešām
tā arī ir. Tu viņu dievināsi un pielūgsi, kā to paši mī-
lētāji bieži apgalvo. Padomā drusciņ, ko šie vārdi izteic —
mīlestības un pieķeršanās augstāko pakāpi. Būt ar viņu būs tava
laime.

Tā ietu līdz pasaules galam
Tevim līdzī, diena vai nakts,
Tur uz viņām brīnišķām salām,
Kur ir izklāta zvaigžņota sakts. (K. Jēkabsons)

Ar viņu saistīsies tavas liegākās jūtas:

Man gribētos tevi iecaijāt,
Kā krēslā vējš liepiņu aijā;
Man lūgšanu gribētos par tevi klāt,
Kā zaļsirmu vakaru maijā.

Man gribētos tevi vest un vest
Pa tumšzaļām sapņu plāvām;
Man gribētos tevi uz spārnieniem nest
Uz debesīm, manām un tavām. (Fr. Bārda)

Daiļa dzeja! Komponisti J. Mediņš un Kažociņš devuši tai
daiļu mūziku, un dziedoņi ar šīm dziesmām allaž valdzina klau-
sītājus. Bet skarbajā dzīves īstenībā nav tādu brīnišķu salu,
tās ir tikai mīlētāju sapņos. Nevar arī pārcelties debesīs citādi,
kā vien mīlētāja jūsmā. Bet tur nevar piemānot ilgi, jāatmostas
un jādzīvo uz šīs pašas vecās un nepilnīgās zemes, starp paras-
tiem cilvēkiem. Un te nu gadās, ka mīlētājs pilnīgi pārskau-
ņojas: agrāk dievinātais tēls kļūst vai par visu cilvēku kļūdu
un vājību iemiesojumu. Kur man agrāk bija acis, ka es nere-
dzēju, cik viņš neglīts, nejauks, nelāga cilvēks? Es viņu ciest
nevaru! Dzīve ar viņu nav dzīve, bet mokas.

Objektīvi no malas vērojot, jāatzīst, ka abos gadījumos te
daudz pārspīlējuma un iedomas. Tāds ceļos nometies pielūdžējs,
kas solās otram sauli pie kājām nolikt, ir drusku komisks. Daudz
veselīgāku un dabīgāku pieeju vērojam tautas dziesmās un vien-

kāršā tautā. Tur nav pārspilētas dievināšanas, bet pareiza vērtēšana: vai nav slimīgs, kūtrs, dzērājs, nesaticīgs. Tur nemeklē kādu eņģeli, sapņu princi vai princesi, bet krietnu, vērtīgu cilvēku. Tāpat ir ar to milētāju, kas pārvērties nīdējā: īsta, dziļa mīlestība piedod otra vājības, uzņemās arī krustu. „Es nolieku savas vieglās dienas. Nesīsim tad kopā krustu, kas mums uzlikts,” saka Kristīne Blaumaņa „Ugunī”, sniedzama roku nesa-valdigajam Edgaram. Tā runā patiesa mīlestība.

Brīnumdaiļa ir tā tūkstoškārt apdzejotā mīlestība, tās sapņu salas un debesis. Taču vēlams, lai jūtu vienpusību apvalda veselīgais saprāts. Un nevien mīlestībā, bet arī naidā, ja tāds seko.

Bet ja nu tavai mīlestībai neatbild ar pretmīlestību, tevi atraida? Tad tev vairs nekas dzīvē nav atlicis, visa tava dzīve ir galīgi sadragāta. Tad mudīgi jārauga inde, kāds šaujamais, aukla un zars vai dziļāks ūdens, lai izbeigtu savu nevajadzīgo dzīvību! Tas būtu pārsteidzīgi un pat muļķīgi. Pasaule ir pārāk plaša, dzīve pārāk bagāta un daudzkrāsaina, lai visu dzīves saturu saistītu ar savu nelaimīgo mīlestību. Tā var darīt tevi daiļāku, labāku dzīves izpratēju un novērtētāju. Tu vari atrast daudz jaunu vērtību, kam pieķerties ar visu jaunības dedzību, arī citu draugu.

Gadās arī tā, ka nelaimīgais milētājs iedegas niknā naidā pret to, kas viņu noraidījis, pat nonāvē to. Laikrakstu reportierī ziņo, ka slepkavība izdarīta greizsirdībā. Atcerēsīmlies Prātnieku Mērnietu laikos. Viņš gribēja par sievu Oļihu Lieni. Kad nu tā iziet pie Kaspara, Prātnieks viņu tā nīst, ka pat kapsētā tai negrib novēlēt vietu. Patiesībā atriebīgai greizsirdībai ar īstu mīlestību maz sakara. Tur izpaužas ļauna savtība, egoisms, kas mīlamo cilvēku iekārojis par savu īpašumu līdzīgi citai mantai. Ja tā netiek man, tad lai labāk iet bojā un netiek nevienam. Īstā mīlestība gan nosāp, tikusi atraidīta, bet tādā ļaunā veidā neizpaužas. Par tādu lasām K. Zariņa „Melnīlu Pēteri” (žurnālā „Latvju Domas”). Pēteris decerēta meita iziet pie veiklā, skaistā Ernesta. Kāzās viņš piekodina jaunajam vīram krietni gādāt par sievu. Kad Ernests izrādās plencis un vēlāk sievu ar bērnu pamet, Melnīlu Pēteris ir tas, kas viņu piedabū atgriezties pie ģimenes. Gadās tādi slimīgi greizsirdīgi cilvēki, kas mūždien ballojas un slepus vēro, vai tikai draugs netop neuzticīgs. Ja tas citam uzsmaidījis, laipnāk parunājis ar to, dejojis, tad mokās viņš pats un moka otru. Diezgan nelaimīgs, pat nožēlojams cilvēks, kas tiešām var apnikt! Pareizi dara tas, kas atstāj draugam brīvību. Pat ja tas tiešām iemīlas citā, arī tad jāizturas korrekti. Īstā mīlestība spēj arī atteikties, uzupurēties, tā svētī iemīļoto arī tad, ja netiek atbildēts ar pretmīlestību. Tā pasargā no aklas, ļaunas greizsirdības.

Mūža draugu izvēlēties nedrīkst arī tikai ar aukstu, veikalisku aprēķinu, kā tas mēdz būt tā sauktās aprēķina laulībās. Tur cilvēks meklē ieprecēties mantā vai labā stāvoklī. Tādu tēlo Blaumanis novelē „Salna pavasarī”, kur Liene, vecā Mālnieka bagātības valdzināta, pamet Vanagu Andri. Prātot, cik ilgi vīrs dzīvos, gaidīt viņa galu — tas nekādi nav attaisnojams („Raudu-pietē” rāda jaunu sievu, kas izgājusi pie nemilama, bet bagāta vīra. Viņas liktenis ir traģisks.)

Jauktās laulības starp dažādu tautību piederīgiem diezgan bieži ir nelaimīgas. Katrai tautai ir savas tradīcijas, pasaules uztvere, uzskati, gaume. To dažādība var būt cēlonis neizlīdzināmām nesaskaņām. Diezgan kļūmīgā stāvoklī ir jaukto laulību bērni: kurai tautībai tie pieder — tēva vai mātes? Oficiāli jautājums dažādās valstīs un dažādos režīmos ir izšķirts dažādi: a) vecāki noteic, kādai tautībai pieder bērni, b) bērni pieder tēva tautībai, c) ja viens no vecākiem pieder valstī valdošai tautībai, tad arī bērni pieskaitāmi tai. Kā redzam, oficiālie noteikumi ir dažādi. Parasti jauktās ģimenēs pārsvaru ņem vienas tautības noskaņojums, un tanī tad ieaug arī bērni. Bet ja nu ģimenē šai ziņā ceļas nesaskaņas starp vecākiem, tad bērniem jāaug savādā, nedabīgā vidē, kur bērnam nav skaidrs, kas viņš ir un kam viņam jābūt. Tāpat tas ir, ja likums pieskaita viņu tautībai, kas viņam nepatīk. Tas ļoti kavē bērna netraucētu attīstību, var sagādāt viņam ciešanas un kropļot viņa raksturu. Tā jauktās laulības var nest nelaimi nevien pašiem laulātiem, bet arī viņu bērniem.

Uzskata, ka laulātiem draugiem jābūt vienos gados vai sievai līdz 10 gadiem jaunākai par vīru. Atkāpšanās no šīm normām nenoliedzami arī var darīt laulību nelaimīgu. Ar gadiem cilvēks mainās miesīgi un garīgi, un šo maiņu iznākumā pāris var kļūt tik nevienāds, ka nevar vairs labi sadzīvot.

Pēdējā laikā sastopamas arī tā saucamās civilīlaulības. Tur cilvēki dzīvo kopā nelaulāti, oficiāli neatzīdami sevi par vīru un sievu. Tā ir it kā kāda nelikumīga laulība, pie kam viņi paši dīvainā kārtā nevēlas savu kopdzīvi padarīt likumīgu. Kāpēc? Paši viņi mēdz atrunāties, ka nevēloties saistīties; tagad viņi esot brīvi, kamēr likumīga laulība saistot; nesaskaņu gadījumā, piemēram, nevarot tik viegli aiziet katrs savu malu. Tā tad viņi jau paši apšaubā savu draudzību, un atstāj durvis vaļā aizīesīšanai. Teiksim skaidri — tie ir savtīgi cilvēki, kas vairās uzņemties pienākumus un atbildību. Visbiežāk tas patmilis civilīlaulībā ir vīrs, kam gaužam maz istas vīrišķības. Sievieteī tādā gadījumā tas ir apvainojums, kādu sieviete ar īstu lepnumu neciestu — vai nu es esmu sieva likumīgi vai nemaz.

Visā dzīvajā dabā jauna dzīvība sākas ar apaugļošanu. Kad zieda putekliši iekļuvuši auglenicā, notiek apaugļošanās un

sākas augļa ienākšanās. Līdzīgi ir arī pie cilvēkiem: vīrieša un sievietes dzimumšūniņu savienošanās dod mikroskopisku aizmetni jaunajam cilvēkam. Tanī ir jau visi miesas un gara dotumi, ko topošais cilvēks manto no saviem vecākiem un tālākiem senčiem: augums, acu un matu krāsa, slimīga vai veselīga ievirze, spējas un nespējas. Šis jaunās dzīvības sākums ir Dieva un dabas noslēpums, kas cilvēkam liek izjust dziļāko godbijību. Daudz kas tur vēl ir nenoskaidrots un nezināms. Bet viens kas gan ir skaidrs: pieminētie mantotie dotumi un ievirzes ir tik stipri, tik nepārkāpjami, ka lielā mērā jau noteic cilvēka likteni. Katrs lauksaimnieks zina, ka no sliktiem sēklas graudiem gaidāma vāja raža, tāpēc selekcijas ceļā izlasa labu sēklu. Tāpat no vājiem, nonikušiem lopiņiem gaidāmi tādi paši pēcnācēji, tāpēc rūpējas par labu sugu. Arī cilvēkiem iedzimtie dotumi novelk robežas, kas nav pārkāpjamas. Daudz iespēj audzināšana mājā un skolā, vēl vairāk apzinīga sevis paša veidošana, par kuŗu runājām agrāk, bet tikai šo dotumu robežās. Tā nekāda skola, nekādas pūles nevar izveidot no cilvēka lielu mūziķi, ja viņš dzimis nemūzikāls. Teiktais rāda, cik liela ir cilvēka atbildība pret pēcnācējiem. Kopdams miesas un gara veselību, attīstīdams savas spējas, veidodams sevi, cilvēks nolidzina ceļu nevien sev, bet arī saviem bērniem, ceļ viņu iespējas izaugt spēcīgiem fiziski un garīgi un tapt par vērtīgiem cilvēkiem un sabiedrības locekļiem. Un otrādi: nevērīgi un nevižīgi izšķiezdams savas spējas un spēkus, viņš nevien pats slīd lejup, bet velk līdz muklājā un postā arī savus bērnus. Tie ir tie tēvu grēki, kas pieminēti jau Bībelē, kas tiek piemeklēti pie bērniem līdz trešam un ceturtam augumam. Šai sakarā vēl reiz jāpiemin alkoholiķi: tā nav kāda izdomāta pasaka vai bubulis bērnu baidīšanai, ka alkoholiķu bērni manto daudz jaunu miesas un gara ieviržu. Alkoholiķis noziedzas pret saviem bērniem — tā ir bēdīga patiesība, un tā jāzinā katram. Un vispārī par to „iztrakošanos jaunībā” bieži smagi jāmaksā nevien pašam, bet arī nākamām audzēm.

Seksuālā jeb dzimumdzīves higēna dod norādījumus, kā uzturēt sevi veselu šinī ziņā. Tīrība, mērenība ēšanā un dzeršanā, nepārēšanās vakaros, atturēšanās no sāļiem, piparotiem ēdieniem un alhokola, fizisks darbs vai saprātīgs sports te ir pirmie noteikumi. Vakaros ieteicamas aukstas dušas. Gulēt vēsās telpās un rītos nevārtīties gultā bez miega. Valdi arī par savām domām, lai tās nedarbotos ne ar ko piedauzīgu, no kā tev pašam jākaunās. Ja tev te kas nesaprotams, kas nodarbina, vaicā visu vaļsirdīgi tētim vai māmiņai, skolotājam vai skolotājai. Kad tu biji mazs un nevarēji vēl dzimumdzīves jautājumus izprast, tavas ziņkāres apmierināšanai tev varbūt, stāstīja izplatīto pasaciņu par stārķi, kas atnesot bērniņus. Ta-

gad, kur sākusies tava nobriešana par jaunekli vai jaunavu, ir pienācis laiks, kad tev šīs lietas jāzina. Esi drošs, ka neko tev neslēps, un kautrēšanās te būtu nevietā. Pavisam aplam būtu, ja padomus un norādījumus šais svarīgos jautājumos tev sniegtu dažus gadus vecāki pusaudži, kas paši daudz ko neizprot un pārprot. Tie tevi var ievirzīt nepareizos ceļos, un tas tev var nodarīt daudz ļauna. Godīgi un vaļširdīgi griezies pie tiem sapratējiem cilvēkiem, kas tev no sirds vēl labu, un tu saņemsi pretī godīgas un vaļširdīgas atbildes.

Mīlestību apdzied dzejnieki, iemīlējies cilvēks pats top līdzīgs dzejniekam. Dziļa mīlestība dara cilvēku smalkjūtīgāku, vairāk pieejamu daļumam, līdzcietībai, tiecas skarbo ikdienu vērst it kā kādā svētdienā. Tā liek sadoties rokas kopīgai dzīvei un darbam, un dibināt ģimeni, un tu pats taču esi ģimenes lolojums. Un tomēr ir cilvēki, kam tīk par šīm lietām nīrgāties, triekt divdomības un bezkaunības. Tie ir cilvēki, kam ir tikai rupja kustoniska dziņa uz pretējo dzimumu, bet kam nav ne jausmas no apgarotas, daļas mīlas un nekādas jēgas par šā jautājuma daļumu un nozīmību. Tā ir miesa bez gara. Nīrgādamies par dzimumdzīvi, tie cilvēki netiešā kārtā nīrgājas par savu tēti un māmiņu, par savu nākšanu pasaulē. Kā smalkjūtīgam cilvēkam tev nav vietas starp tiem nepieklājīgiem nejēgām. Turēt sevi tīru domās, vārdos un darbos — tāda šē ir pareizā nostāja.

Apskatot dabas mācību stundās vīrišķos un sievišķos ziedus, ziedu daļas un stādu apaugļošanas, visi skolnieki to uztver vienkārši un dabīgi, bez kādas citas pieskaņas. Bet kad laša, ka Noliņš noskūpstā Gusti vai Vanagu Andris Lieni, tad caur klasi izskrien viegla šalka: tur kādi saskatās un samirkšķinās acīm, kāds piegrūž otram ar elkoni, vēl kāds smīn. Tas jau liecina nepareizu nostāju šai jautājumā. Skūpstis ir draudzības un mīlestības zīme. Ja māmiņa skūpstā bērnu, kas gan par to smiesies? Minētos piemēros izpaužas tas pats. Arī te istā pieeja ir vienkārša, dabīga, bez kādām divdomībām un aizdomām.

Tu esi savas ģimenes loceklis. No saviem vecākiem esi saņēmis daudz mīlestības, rūpju un gādības. Tas ir parāds, ko pilnos apmēros neatlīdzina pat labākie un pateicīgākie bērni. To parasti cilvēks sniedz tālāk — saviem bērniem. Vecāki arī negaida kādu atlīdzību materiālā veidā. Un tomēr jau tagad tu vari daudz darīt viņu gandarīšanai un vispāri, savas ģimenes celšanai. Pildidams labi savus pienākumus skolā, nesdams mājās labas atzīmes mācībās un uzvedībā, censdamies piepalīdzēt dažādos mājas darbos un darbiņos, pats sevi apkopdams, un vispāri augdams krietns, sapratīgs, tu sagādāsi viņiem daudz prieka, un veicināsi saulaino noskaņojumu mājā. Novērtē pienācīgi darba dienas lielo varoni — māti! Neaizmirsti, ka tētim ir grūti jāstrādā, varbūt, viņam

bijušas nepatīkšanas. Gādā, lai mājā viņu negaida jaunas nepatīkšanas, piemēram, tavi graži un untumi vai sliktas ziņas no skolas.

Dažreiz neapzinīgi ļaudis apvaicājas, ko bērni vairāk mīl — mammu vai tēti. Tas ir āplams un nesmalkjūtīgs jautājums, un tev nemaz nav jādomā par to, kā tad tas īsti ir. Jo jāmīl abi. Ja ar viens no viņiem varbūt ir asāks, cietāks, valdonīgāks, otrs mīkstāks, maigāks, viens nervozāks, otrs pacietīgāks, tad tās ir tikai lielākas vai mazākas raksturu nianšes. Pilnīgi vienādi divi cilvēki nevar būt. Bet arī būdami dažādas dabas, viņi abi ir tavi vecāki, kas tevi mīl, un tu esi vēl par jaunu un nepiedzīvojušu viņus kritizēt. Varbūtējos vecāku strīdos un nesaskaņās tev jāturas pilnīgi malā, — aiz tā paša iemesla. Viņi arī centīsies, cik vien iespējams, tos nokārtot tā, lai bērni tur netiktu iejaukti. Nestāsti par tiem nekā citiem cilvēkiem. Tiem arī tur nav nekāda spriešana, jo vecāku savstarpējās attiecības var būt tik smalkas un sarežģītas, ka nav iespējams izpētīt, kurš cik vainīgs. Gadās, ka īsti vainīgs nav neviens. Svarīgākais ir un paliek, ka tu savējos sirsnīgi mīli. Jo mīlēt un tikt mīlētam ir lielākā laime, apgalvo jau seno romiešu sakāmvārds.

11. TAVA TAUTA

Mans zelts ir mana tauta,
Mans gods ir viņas gods.
(R. Blaumanis)

Bez tās ģimenes, kas apskatīta iepriekšējā nodaļā, tu esi vēl otras, daudz lielākas ģimenes loceklis. Tā ir tava tauta. Arī ar to tu esi cieši saistīts. Ja šīs saites irst, ja tu neizjūti kopību ar savu tautu, tu esi no koka atrauta lapa, bite, kam nav sava stropa, ceļa gājējs, kam nekur nav īstas mājas. Taisni tādi ir tie „kosmopolīti”, kādi te trimdā manīti un kas deklarē, ka viņiem no savas tautas neesot ne silti, ne auksti, par to viņi nekā nedodot.

Tautu raksturo kópīga valoda, pasaules skatījums, raksturs, dzīves veids un ierašas un zināmā mērā pat ķermeņa uzbūve un ārējais izskats. Bez tam tautas parasti dzīvo kompaktās masās noteiktā zemē. Tās ir tautas īpatnības, kas to šķir no citām tautām. Tās ir veidojušās gadu simteņos un tūkstošos, atkarībā no teritorijas, ko tauta apdzīvo, klimata un citiem dzīves apstākļiem, tāpat arī no vēsturiskiem likteņiem, kādus tauta pārdzīvojusi. Tā tautas raksturu var ietekmēt tas, vai tā gadu simteņus bijusi patstāvīga, varbūt pat valdījusi par citām tautām, vai bijusi atkarīga un klausījusi svešus kungus. Vienas raksturs var veidoties pašapzinīgāks, lepnāks, drošāks, varmācīgāks, varbūt arī atklātāks, otras — pazemīgāks, nedrošāks, mazāk atklāts, varbūt viltīgāks.

Karš, bads un sērgas var samazināt tautas locekļu skaitu. Tās apdzīvotā teritorijā tad iespiežas citu tautu locekļi. Arī normālos apstākļos atsevišķi tautas locekļi, meklēdami labāku dzīvi, pārceļas citur un apmetas citas tautas vidū. Lielākas grupas izveido kolonijas. Tām vēl ir kādas iespējas kaut cik paturēt savu valodu un kopt savas nacionālās īpatnības, kamēr atsevišķi izceļotāji spiesti pilnīgi iekļauties jaunajā vidē un pieskaņoties tai. Nevien šie atsevišķie izceļotāji, bet pat nelielas kolonijas ar laiku pārtautojas, pilnīgi sakūst ar to tautu, kuŗas vidū dzīvo (asimilizējas). Dažreiz valsts vara

apzinīgi veicina valsti ietilpstošo mazāko tautu pārtautošanu. Arī latviešu tauta ir mēģināta pārvācot un pārkrievināt. Ir tautas, kas vieglāk padodas pārtautošanai un sīkstākas, kas tai nepakļaujas. Var pārtautoties nevien nelielas tautas grupas vai atsevišķi cilvēki, kas nokļuvuši svešu tautu vidū, bet pat veselas tautas, pie tam dzīvodamas savā zemē. Tā ir pārtautojušās mums radniecīgās baltu tautas senprūši, jatvingi, galindi. Plašus tagadējās Krievijas ziemeļu apgabalus, pat vēl uz dienvidiem no Maskavas, agrāk apdzīvoja somu-ugru tautiņas, kas tagad pilnīgi pārkrievojušās. Vienīgi vietu nosaukumi tur palikuši no tām tautām; piemēram, Moskva, Volga, Oka, Kļazma — somu-ugru vārdi. Līdzīgā kārtā latvieši ir gandrīz pilnīgi asimilējuši lībiešus, kas dzīvoja gar jūrmalu un Daugavas un Gaujas lejas galā. Nedaudz lībiešu vēl ir saglabājuši savu tautību Kurzemes jūrmalā ap Kolkas ragu. Vācieši ir asimilējuši daudz slavu. Tādu piemēru daudz.

Sakusdamas ar citu tautu, asimilējamās tautas savukārt ietekmē tās valodu, raksturu, ārējo izskatu. Pilnīgi tīru tautu, bez kāda cittaugu piejaukuma — nav. Bez tam, neatkarīgi no šā apstākļa, tautas apmainās nevien savām precēm, bet arī pārējām kultūras vērtībām: miklām, pasakām, dziesmām, dejām, sakām-vārdiem, mūziku, tehniskām ierīcēm, ticējumiem, reliģiskām, filozofiskām un politiski sabiedriskām atziņām. Modernā kultūra lielā mērā izlīdzina, nivelē tautu īpatnības. Skolotiem ļaudīm visā pasaulē tagad gandrīz vienādi apgērbi, dzīvokļi, mēbeles, ēdieni, dzīves veids un manieres. Tautu īpatnības vairāk saglabājušās vienkāršā tautā. Tā Latvijā senie tērpi, dejas un ieražas vislabāk uzglabājušās tādās nomalēs, kā: Nīca, Bārta, Rucava.

Tomēr tautu īpatnības nav pilnīgi dzēstas. Vēl šodien diezgan spilgti varām iedomāties atsevišķu tautu pārstāvjus — čigānu, židu, nēģeri, ķīnieti, vācieti, krievu u. c. Kas tad īpats latvietim?

Pēc slaviem, ģermāņiem un romāņiem balti ir vismazākais ģindo-eiropiešu pirmtautas atzarojums. Šodien tam pieder vairs tikai divas tautas — latvieši un lietuvji. Valodas ziņā mēs pirmcelmam tāvam vistuvāk, reizē būdami it kā vidū starp slaviem un ģermāņiem un tālāki romāņiem.

Ķermeņa ziņā latvieši diezgan maz izpētīti. Dr. Lūcijas Krastiņas-Jērumas pētījumi laikam ir vienīgie. Te pārsvarā ziemeļnieku pazīmes. Augums garāks par vidējo. Dr. med. Ģ. Feddera Rīgas skolnieku pētījumi rāda, ka tie garuma ziņā ir otrā vietā Eiropā, tūlīt aiz zviedriem. Ķermenis visumā labi un samērīgi veidots. Ādas krāsa gaiša, ar veselīgu sārtumu. Mati blondi vai tumši blondi, melnu matu pavisam maz. Acis zilas vai pelēkas, retāk brūnas. Seja ovāla, mazāk apaļa. Kursenieki

un latgaļi mazāki un druknāki, vairāk izteiktiem vaigu kauliem. Kurseniekos arī vairāk tumšmatainu un brūnācīgu.

Kā pie atsevišķa cilvēka, arī pie tautas daudz grūtāk noteikt raksturu nekā auguma īpašības. Pēdējās pieejamas tiešai, kamēr pirmās tikai netiešai novērošanai. Bez tam rakstura izpaudumus bieži var un mēdz dažādi izskaidrot un vērtēt. Parasti runātāji un rakstītāji mēdz izcelt savas tautas pozitīvās īpašības; tas esot vajadzīgs tautas pašapziņas, pašpārliecības un drosmes stiprināšanai. Tā mēs, latvieši, ar labpatiku atzīmējam, ka kurši kādreiz nopostījuši zviedru pilsētu Sigtūnu, ka zviedri tos laikus lūguši Dievu novērst kuršu briesmas; tāpat, ka latviešu strēlnieki bijuši Leņina personīgā sardze un vispāri, liels atbalsts lieliniekiem to valdīšanas sākumā. Maskava ar lielu bijību vērojusi mūsu strēlniekus. Mēs lasām to un tiksmīnāties: mūsējie nav bijuši nieka vīri. Pie citiem to pašu mēs varbūt, nosodītu — tie kurši bijuši mežonīgi postītāji, tie strēlnieki izdarījuši sliktu pakalpojumu Eiropai. Tāds nosodītājs vērtējums par mūsu strēlniekiem no citām tautām ir dzirdēts. Nav pareizi vērtēt savu tautu tikai pozitīvi. Nevajaga jau to nopulgot, taču jāredz arī tās ļaunās īpašības, lai no tām atraisītos. Tāpēc jācenšas vērtēt iespējami objektīvi, mērot savu tautu ar to pašu mēru, ar kādu mērojam citus. Tādā garā mēģināsim raksturot latvieti, atzīmējot īpatnāko, kas viņa dabā, neatkarīgi no tā, vai tas mums tik, vai ne.

Svešinieki Latvijā vispirms ievēro mūsu lauku savdabīgo seju — mūsu lauku mājas. Gandrīz visur citur pārsvarā ir ciemi, sādžas. Kādi īpatni apstākļi gan likuši jau senlatvietim novietoties viensētās? Citās apkārtnēs zemēs tie bijuši apmēram tādi paši. Drošība pret vilkiem un lāčiem, tāpat sirotājiem pat it kā liktu apmesties vairāk vienkopus. Lai kara laikā mežos noslēptos no naidniekiem? To ir darījuši nevien latvieši, bet arī citas tautas, taču pēc kara atgriezušās agrākās dzīves vietās un vēidojušas atkal ciematus. Jāpieņem, ka vienpatīgā individuālista daba visvairāk atturējusi latvieti no apmešanās lielākās kopībās. Viņš grib par sevi, neļauties traucēties un netraucēt citus. Kā parasti savrūpnieki, viņš ir patstāvīgs domātājs, visu grib atrisināt un izlemt pats. Pret citu domām un uzskatiem latvietis parasti izturas skeptiski un bieži tās noraida, pat lāga nepārbaudījis. Tas var noiet līdz paštaisnībai un iedomībai. Visu viņš nokritizē, vienīgi viņš vienmēr un visur zina, ko un kā vajadzētu darīt. Šī iedomība bieži saistās ar negatīvu, noliedzēju pasaules skatījumu, kas visur uztver tikai sliktu un ļauno. Stāstiet tādām cilvēkam ko labu — tas uz viņu neiedarbojas, pat netiek. Stāstiet ko sliktu, viņš atdzīvojas un klausās ar lielu patiku. Tāds var izbraukāt visu Vāciju un nekā laba neredzēt. Vācu ārsti, inženieri, advo-

kāti, vācu zemnieki — visi viņi lai pamācās pie mums! Ja ne tā pārmērīgā iedomība un negatīvā nostāja, viņš redzētu labus ceļus un ēkās (nevienas sakritušas būdas), labus zirgus (nevienu vāja, nodzīta klepeņa), lieliskas virtuves un pavardus, kādu mums bija ļoti maz, labas mēbeles, kādas mums bija sevišķi retās lauku sētās un tikai vidējo un turīgo pilsētnieku dzīvokļos. Redzētu visur elektrību un kanalizāciju, mašīnas un lieliskus visdažādākos darba rīkus; mūsu nekultivēto, nožēlojamo pļavu vietā — lieliskus zālājus. Redzētu visumā godīgu un strādīgu tautu, kur sestdienas vakaros un svētdienās ir tikai pieklājīgi ģērbušies ļaudis un neālējas pļēguri un huligani. To visu redzētu ar objektīvu, iedomības neaizmiglotu skatu.

Pie skaļākām, nesaturīgākām dabām iedomība izteicas uz ārieni lielībā. Paklausāties, ko plāpā mūsu dzērāji, vai ko tur tik bramanīgi vagona otrā galā triec daži latvieši — lielās, plātās ar to, cik daudz nodzēruši, kā „aizbāzuši” muti policistam un tamlīdzīgiem varoņdarbiem. Bet lai jau tiem vīriem tiek savs prieciņš! Daudz ļaunāk, ja aprādītā iedomība sabiedrojas ar ķildīgumu. Tad tā nodara daudz ļauna ģimenē, plašākā sabiedrībā un visas tautas pasākumos. Tur pat rads rada velns, un kopas cūka neaparojas; tur nebeidzamas domstarpības un ķildas.

Šis iedomīgais, uzpūtīgais lielībnieks! tomēr var saplakt pavisam maziņš un pazemīgs. Tas gadās tad, kad viņš sastopas ar varu, no kuņas atkarīgs. Tad viņš pārvēršas iztapīgā kalpā vai ierēdnī, kas gatavs atteikties no sava lepnuma un likties neredzam, ja varmācība spiež viņa brāļus. Ne mana cūka, ne mana druva. Neej ar stipru lauzties, ar bagātu tiesāties. Viņš turas pie šiem sakāmvārdiem, lai tikai saglābtu savu personīgo labklājību un ērtības.

Apskatot latvieša raksturu tālāk, jāatzīmē viņa darbīgums, sīkstums un izturība. Šai ziņā ar latviešiem tikai reta tauta var mēroties. Vēstures gājumā mūsu dzimteni vairākkārt pārstaigājuši nikni kaņi, kad ēkas ir nodedzinātas, zeme izpostīta, manta izlaupīta, ļaudis kauti, miruši badā un sērgās. Bet atkal un atkal latvietis ar savu sūro darbu darijis zemi ziedošu un pārtikušu un ar savu siksto vitālītāti piepildījis to atkal ļaudīm. Ja tas tā nebūtu, latvieša vārdu vairs pieminētu tikai rets valodnieks un vēsturnieks, kā tas notiek ar mirušām tautām. Šai sakarā vēl atzīmējams, ka latvietis ir spējīgs, apbalvots spožām gara dāvanām. Visās darba nozarēs, visos amatos, mākslā un zinātnē — visur viņš ir veiksmīgs un uzrāda labus snieгumus.

Latvieša raksturošanai nepieciešami atšķirt Latvju dainu biezos sējumus. Tur ir īsta dzīves mācība, latviska dzīves ziņa, kas aptver cilvēka mūžu no šūpuļa līdz kapam. Ģimene,

darbs, nostāja pret dabu, cilvēks un Dievs — viss tur atmirdz ipatā latviskā skatījumā. Tur izteikta tik augsta, skaidra tikumība, ar kuru var mēroties vienīgi Jaunā derība. Tiešām jābrīnās, ka maza tauta varējusi tādu izveidot. Darba tikums nule minēts. Latvieša varonis nav drošsirdīgais sirotājs, kapotājs, mednieks, jūrniece vai pat laupītājs, kā tas mēdz būt citām tautām, bet darbīgais, raženais **arājs**. Laipna, saudzīga ir latvieša nostāja pret visu radību un pat nedzīviem priekšmetiem. Neko bez neatliekamas vajadzības nenokaut, neiznīcināt, nepostīt. Pat sīkas, neievērojamas lietišķas tur mirdz liegā un neatdarināmā daiļumā. Ģimenē valda jauka saskaņa starp vīru un sievu, vecākiem un bērniem, brāļiem un māsām. Tur tīrība un kārtība, tur satiecība un izpalīdzība. Tur valda gaišs pasaules skatījums, un bēdai latvietis iet pāri dziedādams. Mūža vakarā nāve nav nežēlīga kāvēja, bet dabīgs mūža noslēgums, ko saņem bez bailēm. Beidzot — latvieša Dievam nav nekāda ārēja greznuma un skaļuma, viņš arī nevēlas skaļi pielūdzams un godināms, kā pasaules varenie; vislabāk viņš izjūtams klusā apcerē. Bet no viņa staro laipnība un saudzība, viņam ir spēks, varīte un gudrākais padoms. Viņš visu vērs uz labu, ir cilvēka draugs, palīgs un augšupcēlājs.

Prof. Pēterim Zālītem ir grāmata par latviešu tautas balto dvēseli. Tiešām, baltā krāsa latvietim ir zīmīga. Dainās ir balta māmuliņa, balti bāleliņi, balta saulīte un pat balts smilšu kalniņš. Arī vēlākā rakstniecībā tiek daudzmināts tas pats: jūras baltais augstums (Rainis), baltas drānas (Poruks un Saulietis), baltā mūžība (Jaunsudrabiņš). Te nav domāta burtiski baltā krāsa, bet tikumu skaidrība. Kur tā sasniegta, tur zūd naidi un ļaunums atsevišķā cilvēkā un starp cilvēkiem. Šis ilgas pēc baltas dvēseles, skaidrības atklāj latvieša krietno dziļāko būtību, kas raisās vaļā no visa zemā un netīrā, greizā.

Sai baltā saulītē:	Tumšs laukā, tumšs laukā —
Ne miegam, laiskumam,	Kur bij ņemt ceļa draugu?
Ne ļaudīm niecināt.	Dievs bij man ceļa draugs,
Nevienam nelaizos	Laima — ceļa rādītāja. (T. dz.)

Tik daudz par latviešu raksturu. Kā teikts, tās ir lietas, kur allaž iespējamas dažādas domas. Tāpēc vēro un vērtē pats — latviešu vēsturi, literātūru, sadzīvi un — atsevišķus latviešus. Lai veidotos tautas raksturs, jāveidojas tās atsevišķiem locekļiem. Neaizmirsti, ka arī tu esi viens no tiem.

Ja pasauli tu labot gribi,
Tad pats papriekšu labojies:
No vielas, kas starp citām kvēlo,
Tās citas līdzī iedegsies.
(Kārlis Veidenbaums)

Kā tad nu kopsavilkumā latviešus vērtēsim — vai tā ir laba vai slikta tauta? Bieži taču dzird cilvēkus spriežam, ka tā tauta esot laba un tā atkal slikta. Dažreiz par to pat dedzīgi strīdās. Jāsaka, ka tā ir diezgan nepareiza un vientiesīga pieeja. Ar tautām ir tāpat kā ar atsevišķiem cilvēkiem: nav tādas, kas ir tikai laba vai arī tikai slikta. Tās gan ir dažādas, bet to absolūto vērtību, labumu vai sliktumu nevar kā uz svariem nosvērt; to var noteikt tikai aptuveni. Cilvēces kultūrai katra dod labāko, kas tai ir: viena zinātnē, otra mākslā, trešā teknikā, ceturtā politikā, piektā reliģiskos meklējumos u. t. t. Vienas un tās pašas tautas ietekme vienā nozarē var būt svētīga, otrā — ļauna. Ja nu tā mēģinām vērtēt latviešus, tad jāatzīst, ka tu vari droši skatīties acīs katram. Kā visām tautām, arī latviešiem ir arī nevēlamas īpašības, taču visumā ar savām spējām un rakstura īpašībām tava tauta var pilnīgi ieņemt vietu kultūrtautu saimē, veidot pati savu dzīvi un sniegt vērtīgu devu arī cilvēces kopkultūrai. To neapstrīdami apliecina mūsu grūtā pagātne, kas mūs tomēr nav salauzusi, mūsu literatūra un citas mākslas un mūsu nelielais neatkarības laiks, kad visās dzīves nozarēs varējām uzrādīt lieliskus sasniegumus.

Vēl jo vairāk tas tev jāapzinās tāpēc, ka tu esi mazas tautas loceklis. Mazās tautas bieži cieš lielo tautu uzkundzēšanos un pārestības. Piemēri nav tālu jāmeklē. Mēs paši gadu simteņus esam bijuši kā grauds starp diviem dzirnakmeņiem — krieviem un vāciem, kā sīknauda viņu savstarpējos darījumos, ko var piemest vai atņemt, ar mums pašiem nemaz nerēķinoties. Ir dzirdētas arī tādas domas, ka mazām tautām vajadzētu sakust ar lielajām, pārtautoties, un daudzkārt ir arī mēģināts to panākt. Apgalvo, ka tad vieglāk kārtotos starptautiskās attiecības un būtu mazāk kaŗu. Aplams uzskats! Kā dabā ir lieli un mazi koki, tā tautu mežā dažādas tautas, un būtu pavisam nepareizi kādas no tām ar nolūku iznīcināt. Mazās tautas jau tā bieži ir smagi pārbaudītas, un ja tās nav iznīkušas, tad tas liecina viņu lielo sīkstumu un izturību. Mazās tautas nav kaŗu un nesaskaņu tiešas vai netiešas cēlējas. Ne tāpēc, ka viņas varbūt būtu miermīlīgākas vai labākas, bet viņas vienkārši nespēj ar lielām kaŗot. Un ja saplūktos divas mazas tautas, tad pasaule varētu mierīgi smaidīt, to noskatoties kā kādu jaunu gailēnu ciņu. Tālāku seku tam nebūtu. Mazās tautas nevar uzturēt milzu armijas, nevar operēt ar lielām masām, naudas summām un citām bagātībām. Totiesu kultūras laukā tās var sekmīgi sacensties ar lielajām. Īpatās kultūras spraigums ir mazo tautu vienīgais spēks. Te viņu sniegums ir nenoliedzami pat lielāks kā lielajām tautām. Arī mazo tautu izglītības un vispārējais dzīves līmenis visumā ir augstāks kā lielajām. Salī-

dzini šai ziņā Somiju, Zviedriju, Norvēģiju, Dāniju, Holandi, Beļģiju, Šveici un Baltijas valstis ar Krieviju, Poliju, Itāliju, Spāniju un pat Franciju! Mazās tautas pašas dzīvo kultūrālu dzīvi un daudz dod arī viscilvēces kultūrai, darīdamas to bagātāku, daudzveidīgāku, novēršdamas tās vienpusību un sastingumu. Tas viss attaisno mazo tautu pastāvēšanu. Tā kā tās mazas skaitā, tad tām sevišķi svarīgi, lai katrs tautas loceklis būtu pilnvērtīgs, ražens dzīvē un darbā. Arī tev tādām jābūt.

Lielo tautu sadursmēs un kaņos mazās bieži ir nevainīgas cietējas, kā to atkal spilgti rāda latviešu liktenis kaut vai 2. Pasaules karā. Tāpēc vairāk kā lielās, tās ieinteresētas, lai starptautiskās attiecībās valda miers, draudzība un sadarbība. Tās netīko koloniju, svešu zemju, iespaida sfairu, speciālas labvēlības un priekšrocības tirdzniecībā, kā tas mēdz būt pie lielām tautām. Mazo tautu radītāji spēki pilnīgi atraisās mierā un sadarbībā, kamēr lielās dažkārt milzīgu piepūli veltī kaņam un iepriekš minētiem mērķiem. Atkal piemērs nav tālu jāmeklē: hitleriskā Vācija ar nenoliedzamu sīkstumu un milzīgu piepūli centās uzkundzēt citām tautām. Lai nu tas būtu kā būdams, mums jāatzīst, ka miera un tautu draudzības veicināšana ir visgodīgākā un cēlākā starptautiskā politika. Tās praktiskais panākums ir valsts, kur tautības netiek apspiestas, kur katra tauta brīvi var kopt savas īpatnības. Tāda valsts netiecas iekarot un apspiest citas zemes un tautas. Tādas valsts piemērs ir ASV. Atbalstīt un veicināt tautu sadarbību ir katra apzinīga cilvēka pienākums. Šai sakarā mums sevišķi svarīga ir draudzība un sadarbība ar igauņiem un lietuvjiem. Ideāls būtu kopīga valsts uz federatīviem pamatiem. Tāpēc šinī ziņā jāiet pāri varbūtējām sīkām nesaskaņām un jāpatur acis lielās līnijās. Skeptiķi saka, ka tas neesot iespējams. Ka tas tomēr ir iespējams, rāda Šveices piemērs, kur draudzīgi sadzīvo 3 tautas — vāci, franči un itāļi.

Bez šaubām, tu mīli savu tautu. Tev nenāk ne prātā liegt, ka tu esi latvietis, kā to kādreiz darija kārklu vācieši. Svinīgās sanāksmēs un aktos, kur runā par mūsu tautu un zaudēto dzimteni, tu varbūt slepu noslauki sajūsmas asaru. Taču ar to vēl nepietiek. Tautiskums nav tikai jūsmīnāšanās un tīksmīnāšanās, svētku drānas, ko pēc svētkiem novelk un uzkarina, lai stāvēt līdz nākošiem svētkiem, nav Pietuku Krustiņa čalošana. Īsts tautiskums nozīmē ieaugšanu savas tautas garā, tīkumos, pasaules uztverē un tradīcijās. To panāk, iedziļinoties savas tautas literatūrā, dziesmās, vēsturē. Ja tā būs uzsūcis latvisko garu, tu varēsi domāt, just un dzīvot tikai latviski. Tas nenozīmē naidu pret citām tautām. Tu izturēšies pret tām pilnīgi korrekti, tāpat kā tu gribi, lai izturētos pret

tavu tautu. Tu cienīsi viņu īpatnības, bet skaidri apzināties, ka tās tomēr nav tavas. Tev nebūs grūti pat uzņemties vienu otru upuri, ja latviešu intereses to prasīs. Ja izšķirīgā brīdī tas būs vajadzīgs, tu griezīsi krūtis pret naidnieku, zinādams, ka

Tava tauta nezudīs,

Ja tu iesi mirt par tautu (J. Rainis)

Nekad vēl latvietim nav bijis tik plašas saskares ar citām tautām, kā tagad trimdā. Reizē ar to pavērusās līdz šim vēl nebijušas iespējas populārizēt savu tautu. Populārizēt ar darbu, godīgumu, pieklājīgu un laipnu izturēšanos, vienmēr un visur, kur vien saskare ar cittautiešiem — satiksmes līdzekļos, iestādēs, veikalos, pat uz ielas. Bravūriga lielība, plātīšanās, pļēgurība, netīri veikali mazina nevien savu personīgo, bet arī visu latviešu cieņu un vērtību. Katrs latvietis trimdā gribot negribot ir savas tautas propagandists. Arī tu.

Neaizbildinies, ka trimdas apstākļos nevar tautiskumu sevišķi izcelt un pasvītrot. Var, saprotams, neaizskarot citas tautas. Kr. Barons nodzīvoja 30 gadus Krievijā, bet nepārtautojās ne pats, ne viņa ģimene. Rainis un Aspazija 15 gadus sabija Šveicē, Ulmanis 7 gadus ASV, un daudz vēl mums bijis līdzīgu trimdinieku, kas nav novērsušies no savas tautas. Nav novērsušies tāpēc, ka smēla no latviskā gara avotiem, domāja un dzīvoja līdz tautas likteņiem. Tie lai ir tavs paraugs. Vai tu vari pilnīgi iekļauties kādā citā tautā? Tu būsi un paliksi tur vismaz daļējs svešnieks. Tāpēc tev un tavai ģimenei vienmēr un visur jāpaliek sirsnīgiem latviešiem.

12. VALSTU IEKĀRTAS

Kāpēc stiprie vīri kaujas,
Kāpēc asām bultām šaujas,
Kāpēc smagās vāles tver?

Pasaule grib jauna gara...
Rīts. Jau valda jauna vara:
Zeme asnis kāri dzer.

(J. Poruks)

Mūsu laikos katram pilsonim jābūt arī politiķim. Jo valstu un tautu likteņus, to brīvību vai nebrīvību, karu un mieru un visus svarīgos politiski sabiedriskos jautājumus noteic un izšķir nevien ķeizari vai ķēniņi, prezidenti, ministri un diplomāti, nevien tautas pārstāvji deputāti, bet arī tautas masas. Kaut vai ar tā saucamo sabiedrisko domu, t. i. tautas noskaņojumu mūsu laikos jārēķinās katrai valdībai un režīmam. Politiski sapratīga, apzinīga tauta tieši un netieši ietekmē savus likteņus un nav tik viegli aizraujama aplamos ceļos un darijumos. Tāpēc ir svarīgi iedziļināties vēstures gājumā, lai no cīņu un notikumu jūkļa mācītos izprast dažādu sabiedrības iekārtu veidošanos.

Iesim gadu simteņus atpakaļ pie atsevišķas ģimenes. Bērni pieaug un dibina savas ģimenes, un vecajā ligzdā vairs visiem nav vietas. Tie iekārto tēva sētas tuvumā jaunas mītnes. No brāļu un brālēnu ģimenēm izveidojas lielģimene. Dvēseļu skaitam vairojoties arvien tālāk, no vairākām lielģimenēm izaug ģints. Tā jau veido pirmatnēju nelielu valsti. Kopīgās lietas tur izlemj tautas sapulce, kur sanāk visi pieaugušie, pilntiesīgie ģints vīri. Pārvalde, piemēram, ķildu izšķiršana u. c. lietas, parasti ir atsevišķu lielģimeņu galvu — piedzīvojumiem bagāto, gudro, vecājo rokās. Tāda visā īsumā ir šīs valsts iekārta. Jau te iespējamās variācijas, atkarībā no tā, kam lielāka vara — tautas sapulcei vai „veciem”. Dabīgi, ka katrs iestādījums centās pēc lielākas noteikšanas, un tas dažkārt bija cēlonis ķildām, nesaskaņām, savstarpējiem pārmetumiem.

Bet attīstība iet tālāk. Medību, zvejas, bišu koku un precību lietās gadās ķildas ar kaimiņu ģintīm-valstīm. Noiet līdz karam, un tas rada lielas pārmaiņas. Kara vadīšanai izrauga drošsirdīgu, attapīgu vīru, un pārējie karavīri tam klausas, kā jau daždien karaspēkā mēdz būt. Pēc sekmīga kara viņš ir arī miera slēdzējs. Ja nu karš ar nelieliem pārtraukumiem ieilgst, ģintij jābūt gatavai uz jaunām kaujām: jāceļ nostiprināta pils, kādam nolūkam pirmo reizi jāiet kļaušu darbos. Pili apmetas kara vadonis ar nelielu kara draudzi — pirmo pastāvīgo armiju. Tās uzturēšanai ģints sāk dot nodevas. Kara vadonis patura varu arī miera laikā. Pieņemsim, ka pretinieka ģints tiek galīgi sakauta, iekapota un pievienota. Tad kara vadoņa šlava, ietekme un vara aug. Viņš gūst arī lielu daļu no kara laupījumā — lopus un citu mantu, tāpat gūstekņus, ko padara par bezmaksas darba spēku — vergiem. Tā pirmatnējās mazās valstis sakūst arvien lielākās vienībās. Uzvarētās puses kara vadonis var zaudēt galvu, kamēr uzvarētāja spēks un vara aug augumā — viņš top ķēniņš. No sākuma viņš vēl kaut cik rēķinās ar tautas sapulci un vecajiem, bet ar laiku tos pilnīgi nobīda pie malas. Tas nenotiek vienmēr gludi: daudzas nepaklausīgas galvas ripo. Totiesu citi cenšas valdniekam glaimot, izpatikt un izrādīt jo lielu padevību. Tie dabū atsevišķu novadu pārvaldnieku (vidus laiku vasaļi) un citas vietas. No tiem ar laiku izveidojas galms, aristokrātija, muižnieku kārtā.

Tā no kādreizējā veiksmīgā kara vadoņa ar laiku izveidojas ķēniņš, karalis vai ķeizars. Viņš dod likumus, ieceļ un atceļ amatpersonas, balvo un soda, noteic par miljoniem pavalstnieku mantu un dzīvību. Viņš uzskata sevi Dieva sūtītu un svaidītu, („No Dieva žēlastības mēs, Nikolajs II...”), saules vai debesu dēlu. Francijas karalis Ludviķis XIV zīmīgi deklarē: „Valsts esmu es.”

Tā ir pilnīga vienvaldība, absolūtā monarchija. Kā redzam, tā augusi un veidojusies pamazām, bieži ilgā vēstures procesā. Šai procesā pakāpeniski tiek „apklusināti” visi, kas negrib valdniekam paklausīt: aizsūtīti trimdā, mesti cietumā vai nonāvēti. Dažreiz gadās arī vairāk troņa tikotāju (pretendentu), un tad darbā iet intrīgas, uzpirkšanas, izspiegošanas, sacelšanās, duncis un indē. Troņi nav droši sēdekļi, un monarchi diezgan bieži šai niknajā cīņā dēļ varas tiek noslepkavoti. Vienvaldnieki tāpēc mēdz būt neuzticīgi un aizdomīgi, un uzmanīgi vēro, vai kur nebriest kāda sazvērestība. Dažs pat naktīs maina savu gultu, baidīdamies varbūtējo uzbrucēju. Vienvaldnieku galmos diezgan bieži ir tāds neuzticības un slepenu briesmu pilns gaiss, un greznie galminieki jūtas kā uz slidena ledus, kur pie mazas, nevainīgas neuzmanības var krist un zaudēt pat galvu.

Monarchijas pretstats ir tautvaldība, demokrātiska republika, kur valsts priekšgalā nav monarhs, bet prezidents. Te visa varas pilnība pieder tautai. Tā skaitās nemaldīga. Tautas balss — Dieva balss, mēdz teikt. Sākotnēji bija tiešā demokrātija: tauta, t. i. pilntiesīgie vīrieši sanāca kopīgā sapulcē, izlēma valsts lietas, pieņēma likumus un izraudzīja amatpersonas. Tagad tāda iekārta vēl pastāv dažos mazos Šveices kantonos. Vēlāk lielākās valstīs tas vienkārši nebija iespējams, un tad tiešās vietā nāca netiešā demokrātija, kur tauta ievēl savus pārstāvjus. Šo pārstāvju sanāksme (parlaments, saeima, reichstags, dome, kongress) tad rīkojas tautas vārdā. Bez šīs monistiskās demokratiskās republikas var būt arī duālistiskā, kur tauta ievēl pārstāvjus un prezidentu. Pārstāvjiem tad piekrīt likumdošana, bet prezidentam izpildvara — amatpersonu izraudzīšana un noteikšana par valsts iestāžu darbību parlamenta izdoto likumu robežās. Tāda duālistiska tautvaldība ir ASV. Tādam prezidentam var būt diezgan liela vara. Tā ASV republikas prezidentam ir lielāka vara kā Anglijas karalim. Starp absolūto monarchiju un demokrātisko republiku iespējamās dažādas pārejas formas, tuvākas vienam vai otram pamattipam. Jau redzējām, ka starp Anglijas monarchiju un ASV republiku būtiski nav lielas starpības. Ir bijušas valstis (Zviedrija, Polija u. c.), kur ķēniņš nemantoja troni no tēva, bet tika ievēlēts. Tāds vairs nebija „no Dieva”, bet drīzāk no tautas žēlastības, un viņa vara mazāka. Tagad vispāri nav daudz monarchiju un tās gandrīz bez izņēmuma ir konstitucionālas monarchijas. Tādās likumdošana parasti piekrīt tautas pārstāvjiem (dažreiz kopā ar monarchu), bet valsts pārvalde un kaņaspēka vadība monarcham. Pēdējais parasti uzaicina lielākās parlamenta grupas pārstāvi par pirmo ministru (ministru prezidents, premjers), un tas savukārt izrauga pārējos ministrus. Ir republikas un konstitucionālas monarchijas (Anglija), kur izpildvara piekrīt majoritātei, t. i. parlamenta lielākai frakcijai. Tur ir stabilas valdības, kas parasti darbojas visu laiku līdz nākamām vēlēšanām. Citur ministru kabinetam vajadzīga vēl parlamenta piekrišana. Tur ir t. s. koalīcijas kabineti, kas bieži mainās. Tiesu parasti spriež neatkarīgi tiesneši. Tādā kārtā konstitucionāli parlamentāra monarchija var būt diezgan tuva duālistiskai demokrātiskai republikai, un monarcha funkcijas tur atbilst republikas prezidenta funkcijām.

Arī vēlēšanu veidi un prakse ir dažāda. Sākotnēji tās ir ierobežotas, t. i. visiem pilngadīgiem iedzīvotājiem nav vēlēšanu tiesību. Tā jau pašā sākumā redzējām, ka vēlēšanu tiesības bija tikai vīriešiem, un vēl tagad ir valstis (Šveice), kur sievietēm politisko tiesību nav. Agrāko gadsimtu vēlēšanas gan-

drīz bez izņēmuma bija tā sauc. kārtu pārstāvniecība, kur vēlēšanu tiesības parasti bija muižniekiem, garīdzniekiem un pilsoņiem (pilsētu iedzīvotājiem), pie kam no pēdējiem arī ne visiem, bet turīgākiem tirgoņiem, amatniekiem un namīpašniekiem. Pārējai tautai (zemniekiem, strādniekiem) vēlēšanu tiesību nebija. Dažāds var būt arī vēlētāju un ievēlamo vecums. Tā valsts prezidents daudzās republikās nevar būt jaunāks par 40 gadiem. Mūs laikos arvien vairāk ieviešas vispārīgas, tiešas un aizklātas vēlēšanas, kur vēlēšanu tiesības ir visiem pilngadīgiem (Latvijā 21 gadu veciem) valsts pilsoņiem (nēm), neatkarīgi no dzimuma, tautības un ticības. Vēlē katrs pats personīgi un pie tam tādos apstākļos, lai neviens nezina, par ko viņš balso. Tas tāpēc, lai varētu nobalsot pēc savas pārlicības, nebaidoties, ka par to varētu pret vēlētāju vērst kādus spaidus vai izrēķināšanos.

Jau kopš seniem laikiem valsts iedzīvotāji sāk diferencēties, sadalīties šķirās pēc sava aroda un ieņemamā stāvokļa — zemnieki, lauku un pilsētu strādnieki (proletāriāts), amatnieki, tirgoņi, ierēdņi, karavīri u. t. t. Šī diferencēšanās jaunākā laikā ir jo liela un tai liela nozīme arī valsts dzīvē. Lieta tā, ka dažādām šķirām ir dažādas, dažkārt taisni pretējas intereses. Tā zemkopis-ražotājs grib par saviem ražojumiem (maizi, sviestu, gaļu, olām) saņemt labi augstu maksu, kamēr pilsētnieks-patērētājs grib tos pirkt iespējami lēti. Ar fabriku ražojumiem (mašīnām, traukiem u. t. t.) otrādi: pilsētnieks ieinteresēts tos dārgāk pārdot, laucinieks — lētāk nopirkt. Uzņēmējam, fabrikantam tiktos, lai strādnieki pie garāka darba laika un iespējami intensīva darba saņemtu mazāku algu, jo tad lielāka būtu viņa peļņa; strādnieks, dabīgi, grib strādāt mazāk, vieglāk un nopelnīt vairāk.

Šīs interešu pretešības ir pamatā tā saucamai šķiru cīņai, kur šķira, nostājas pret šķiru, lai nodrošinātu saviem locekļiem iespējami labu eksistenci. Šķiru cīņa dažreiz ir ļoti asa un nežēlīga. Tur vairs nevērtē cilvēku, personu, bet visu noteic viņa šķiras piederība. Ja viņš nav manas šķiras, tad viņš ir apkaļojams, pat iznīcināms. Tā tas mēdz būt pilsoņu karos, ko raksturīgi sauc arī par brāļu kariem. Šķiru attiecību kārtosānā liela loma piekrīt valsts vadībai. Tā var būt vairāk labvēlīga kādai atsevišķai šķirai, piem., pilsētas strādniekiem. Tad tā ar likumu noteiks iespējami zemas produktu cenas un iespējami augstas strādnieku algas. Taču te ir savas robežas, ko nedrīkst pārkāpt, lai nerastos smagi saimnieciski un sakarā ar to arī politiski satricinājumi (nemieri). Tā, ja noteiks pārāk zemas produktu cenas, laucīniekam vairs neatmaksājas tos ražot, viņš ražo tikai savam tiešam patēriņam. Nelīdz arī vienpusīga algu paaugstināšana: var nonākt pie tā, ka uzņēmumi vairs nespēj tās maksāt un bankrotē. Bez tam reizē ar algām mēdz celties arī cenas un krītas naudas vērtība. Daudzas valstis mūsu laikos ir

piedzīvojušas tādu algu un cenu kāpšanu, kamēr, kā mēdz teikt, lai iepirktos, jāņem uz veikalu līdz soma ar naudu, vai arī nauda jāsver ar svariem. Tač parasti ir tikai viena izeja — tā sauc. devalvācija, noteicot jaunu naudas kursu, vai vecās vietā izlaižot jaunu naudu.

Kā redzam, tās ir ļoti sarežģītas lietas. Viens gan skaidrs: sapratīga, godīga valsts vadība nevar balstīties tikai uz kādu vienu šķiru, cenšoties nopirkt tās labvēlību ar sevišķu pretimnākšanu un priekšrocībām. Tai jācenšas šķiru pretešķības izlīdzināt, piekopjot taisnīgu līdzsvara politiku.

Uz iedzīvotāju šķirām vai to nogrupējumiem balstās politiskās partijas. Tas saskatāms jau viņu nosaukumos — Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija, Zemnieku savienība, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija, Vidusšķiru apvienība un tamlīdzīgi. Tās ir organizācijas, līdzīgas biedrībām, kas spraudušas mērķi pārstāvēt savu šķiru un aizstāvēt tās intereses, ārkārtējos gadījumos pat ar varas līdzekļiem. Vecām partijām mēdz būt arī sava ideoloģija, t. i. mācība par vēlamo sabiedrības iekārtu un taktika, kā to sasniegt. Ir pat jau savs pasaules uzskats. Bet ir arī tādas partijas un grupas, sevišķi jaunās valstīs, kas noorganizētas uz parlamenta vēlēšanām, lai ar „partijas” palīdzību uzņemīgi cilvēki tiktu deputātu godā un ērtā stāvoklī. Partijas cenšas gūt sev iespējami daudz piekritēju un balsotāju, lai dabūtu vairāk pārstāvju parlamentā un tādā kārtā vairāk īstenot savu programmu. Tā saucamā vēlēšanu cīņa, kad partijas sacenšas gūt sev vairāk balsotāju, dažreiz tiešām neatšķiras no tirgus kņadas, kur katrs veikalnieks cenšas pievilkt pircējus. Par nožēlošanu, dažreiz tiek pieņemti pat negodīgi paņēmieni — apzināta balsotāju mānīšana, pretnieku apmelošana, to vēlēšanu uzsaukumu noplēšana un tamlīdzīgi. To mēdz attaisnot ar pazīstamo formulu, ka mērķis attaisno līdzekļus.

Īsumā apskatīsim galvenos politiskos nogrupējumus, kādi mēdz būt visās parlamentārās iekārtās.

Konservatīvie (labais spārns) bazējas uz turīgākām aprindām. Vairās jauninājumu, reformu, bet labprāt turas pie vecām, pārbaudītām sadzīves normām un formām — veciem likumiem, vecās iekārtas, tradīcijām un autoritātēm. Ļoti lielu nozīmi piešķir reliģijai un atbalsta baznīcu. Tāpat atbalsta valsts nacionālos centienus, par starptautiskiem jautājumiem interesēdamies tikai tik daudz, cik to prasa valsts ārpolitika. Saimnieciskā dzīvē stāv par privātpašumu un privātsaimniecību. Par labāko valsts iekārtu uzskata monarchiju vai republiku ar stipru prezidentu. Konservatīvos ietelp turīgāko pilsētnieku (fabrikantu, tirgoņu, namīpašnieku), zemnieku un kristīgo partijas.

Sociālisti (kreisais spārns) ir lauku un pilsētu strādnieku pārstāvji, bet viņu sevišķa labvēlība pieder pilsētas proletāriātam. Viņu mācību ir izstrādājis Kārlis Markss (ar Fridrichu Engelsu), to sauc par marksismu. Pēc tās pasaules pamatā ir tikai viela, matērija (materiālisms). Dzīvās būtnes, arī cilvēks, nav nekas vairāk kā „organizēta matērija”. Visu cilvēka personīgo un sabiedrisko pūliņu un centienu cēlonis ir tikai savtīgas ķermenisiskas dzīvas un nolūks — to apmierināšana. Kultūra, māksla ir tikai saimnieciskas dabas norišu un attīstības „virsbūve”. Konsekvents materiālists un marksists ir ateists, un sociālistu nostāja pret reliģiju ar nelieliem izņēmumiem ir naidīga. Tā esot murgi un māņi, opijs tautai. Tāpat noliedzēja ir viņu nostāja pret tautību: proletāriātam neesot tēvijas. Visu zemju proletārieši, savienojieties! — raksturīgs sociālistu sauklis. Sociālistu partijas ir izveidojušas 3 starptautiskas organizācijas — Internacionāles. Viņu ideāls — sociālistiska iekārta. Tagad zemes, fabriku un uzņēmumu īpašnieki izsūcot un izmantojot strādniekus: paši pietūkst bagātībā, kamēr strādnieks labi ja nopelna plānu maizes riecienus. Sociālistiskā iekārtā tas viss nepiederēs privātīpašniekiem, bet sabiedrībai. Tad strādnieka darba augļus baudīs ne šie īpašnieki, bet visa sabiedrība. Kaņi ceļas tikai tāpēc, ka atsevišķu zemju bagātnieki savā nepiesātināmā rijībā cenšas viens otram atņemt zemi un citas bagātības. Sociālistiskā iekārtā valdīs miers un sadarbība. Nebūs vairs šķiru un šķiru cīņas. Pats cilvēks kļūs labāks, jo tikai ļaunie sociālie apstākļi ir tie, kas bojā cilvēka raksturu. Tā, trūkuma spiests, cilvēks topot zaglis. Ne debesu valstība aiz zvaigznēm, bet paradīze tepat zemes virsū ir cilvēces mērķis sociālistu uztverē.

Bet kamēr tas nav sasniegts, jāvalda niknāi šķiru cīņai. Strādnieka šķiras apziņa nedrīkst iesnausties. Tā diktē naidu pret šodien un tās iekārtojumiem — nesociālistisko valsti, baznīcu, tautiskumu, visu pilsonisko kultūru. Šī vecā iekārta jānīst, jāsatric, lai tās vietā stātos jaunā, sociālistiskā.

Mēs jaunu pasauli sev celsim,
Kur valdīs taisnība un darbs. (Internacionāle)

Jau pirms I Pasaules kara (1903. gadā) konferencē Londonā sociālisti sašķēlās maziņiekos un lieliniēkos. No lieliniēkiem izveidojās tagadējie komunisti, un tā tagad ir 2 galvenie sociālistiskie novirzieni — sociāldemokrati un komunisti. Sociāldemokrati ir mērenāki kā savā programmā, tā taktikā, t. i. savas programmas realizēšanā. Viņi cer gūt noteikšanu legālā demokratiskā ceļā: tauta dāvās viņiem uzticību, viņi gūs parlamentos vairākumu. Tad viņi realizēs savu programmu. Komunistu tak-

tika iziet uz varas sagrābšanu, vienalga kādiem līdzekļiem — ar varu, viltu vai parlamentārā ceļā.

Bez marksistiskajiem socialistiem pēdējā laikā ir arī kristīgie sociālisti. Tie sociālisma principus grib realizēt uz Kristus mācības pamata.

Liberāļi (centrs) ir vidusšķiru partija. Viņu ieteiktā valsts forma ir parlamentāra monarchija vai republika. Reliģiju viņi negrib darīt obligātu, bet uzskata to par cilvēka privātu lietu, par ko nav nevienam jādod atbildība. Liberāļi atbalsta arī nacionālus centienus, bet neatbalsta to pāriešanu naidā pret citām tautībām (šovinisms). Vispāri liberāļi ieskata, ka cilvēkam atstājama iespējami plaša personīga brīvība un noteikšana pašam par sevi. Saimnieciskā laukā viņi atbalsta privātipašumu un privāto ierosmi, bet arī tā sauc. valsts monopolus, kur valsts pārņem savā ziņā tirdzniecību ar dažiem ienesīgiem priekšmetiem, piem., spirtu, tabaku, lai peļņa nenāktu privātiem tirgoņiem, bet valsts kasē. Centrs vēlēšanās reti gūst lielus panākumus. Diezgan bieži gadās, ka abi spārni ir stipri, bet centrs vājš. Tad valsts stāvoklis ir diezgan bīstams, un lielāki satricinājumi var izraisīt pat pilsoņu karu starp abām nesamierināmām pretešķībām — spārnieniem. Bet tautām patīk spilgtas krāsas, krasa politika, galējības.

Starp I un II Pasaules karu Itālijā izveidojās fašisms un Vācijā nacionālsociālisms. Pa daļai šo strāvu ietekmē bija arī dažas citas Eiropas valstis. Fašistiskā Itālija un nacionālsociālistiskā Vācija guva arvien lielāku svaru starptautiskajā dzīvē. Bez pārspilējuma var apgalvot, ka tas visvairāk izraisīja II Pasaules karu. Līdz ar kara zaudēšanu sabruka arī šie režīmi, taču arī tagad ir cilvēki, kas šīm strāvām simpatizē.

Fašismā un nacionālsociālismā kombinētas abu spārnu (labā un kreisā) mācības, kā to zināmā mērā rāda jau pats nacionālsociālisma nosaukums. Mērķis — savas tautas un valsts varēnība; nevien iekšējā, kas izteicas valsts saimnieciskā un kultūrālā uzplaukumā, bet arī ārēja — uzkundzēšanās citām tautām, kas esot mazvērtīgas un neesot cienīgas patstāvīgi kārtot savu dzīvi (rases mācība, žīdu vajāšana). Lai to sasniegtu, atsevišķam tautas loceklim pilnīgi jāpakļaujas valsts prasībām. „Du bist nichts, dein Volk ist alles.” (Tu neesi nekas, tava tauta ir viss.) Šo ne sevišķi dziļo un saturīgo Hitlera tezi nostādīja un aplūkoja kā vēl nebijušu, vienreizēju, ģeniālu gudrību. Mēs gan laicam uzskatīsim, ka valsts ir cilvēka dēļ, nevis otrādi. Pēc Hitlera teorijas pilsonim akli, bez kritikas jāklausa valsts vadība, resp. vadonis. Valstij vajadzīga kareivīga tauta, mīkstsirdīgi, līdzietīgi cilvēki tai nelikās diezin cik derīgi. Vienā rokā grāmatu, otrā šauteni — mācīja Musolinī itaļu studentiem. Militārisms, šovinisms, kareiviskums tika potēts un audzināts jau

maziem bērniem. Laipnā, pazemīgā Kristus mācība un vispāri reliģija labi ja tika ciesta. Valsts stāv pāri visam, un ja valstij tas izdevīgi, var ievest arī valsts monopolus un atsavināt privātpašumu.

Fašistiskās un nacionālsociālistiskās valsts iekārta — diktatūra. Tā nav jauna, tāda bijusi jau senos laikos. Senajā Romā kara laikā senāts (vecajie) mēdza izraudzīt diktatoru uz 6 mēnešiem. Tam piešķīra neaprobežotu varu rīkoties pilnīgi pēc saviem ieskatiem. Tie bija tautas uzticības apveltīti vīri, kas darīja visu iespējamo valsts glābšanai, un pēc noteiktā termiņa beigšanās brīvprātīgi nolika savas pilnvaras un atgriezās atkal savā agrākā dzīvē un darbā. Vēlāk par diktatoriem (arī tiranņiem) sāka saukt tos, kas patvarīgi sagrāba noteikšanu valstī. Tāds diktators atgādina absolūto monarchu. Starpība tikai tā, ka monarcha vara augusi un veidojusies pakāpeniski, pamazām tapdama likumīga, kamēr diktators ir uzurpators, kas varu sagrābis nelikumīgi.

Parasti diktatori ir spējīgi cilvēki, bet gandrīz bez izņēmuma ļoti goda un varas kāri. Viņi necieš nekādas kritikas, nekādas patstāvīgas domas. Kas to sev atļaujas, tiek bez žēlastības apklusināts. Ja arī viņi patura parlamentu, tad labākā gadījumā tas ir tikai padomdevējs un — aplaudētājs. Ar laiku ap viņiem izveidojas iztapīgu glaimotāju un lišķu kliķe. Viņi gūst lieliskus panākumus daudzās valsts dzīves nozarēs, bet, nepiesātināmas godkāribas dzīti, dodas apšaubāmos darījumos, kur piedzīvo katastrofu. Viņi atgādina cirkus akrobātus, kas, dzīdamies pūļa aplausu, taisa arvien jaunus trikus, līdz krit. Teiktais pilnos apmēros zīmējas arī uz mūslaiku diktatoriem.

Tādas ir tās strāvas un valstu iekārtas, kas vēstures gaitā nomaina cita citu. Teknikā attīstības līnija iet arvien uz priekšu, uz augšu: lēnāka vai ātrāka, bet arvienu progresē. Vēstures gaita ir citāda: bieži tā iet it kā lokā, kur pēc laika atgriežas pie jau bijušām un atmestām formām un iekārtām, piem., absolūta monarchija — konstitucionālā monarchija, dažādi republiku veidi un — atkal monarchija. Vēstures karuselis, noslēdzis vienu loku, var sākt to atkal no jauna. Tas notiek revolūcijas — kontrrevolūcijas un evolūcijas ceļā.

Nēmsim vienvaldību vai diktatūru. Patvaldnieka kļūdas un iedomīgie darījumi tautai dārgi maksā. Aug tautas nemiers. Atklāti tas nedrīkst izpausties. Rodas pagrīdes kustība: slepeni pulciņi, slepeni uzsaukumi, grāmatas un periodiski izdevumi. To manījis, valdnieks pastiprina izsekošanu, izspiegošanu un spaidus pret opozīciju. Pildās cietumi un koncentrācijas nometnes, vairojas nāves sodi. Tas vairo tautas nemieru, nu jau tas ir apslēpts īgnums un naidis. Tam seko vēl lielāka apspiešana. Saspīlējums starp abām pusēm aug augumā, līdz

beidzot izraisās revolūcija. Nu ir pienācis nevien apgaroto brīvības cīnītāju, bet arī padibēņu — avantūristu, huliganu un noziedznieku laiks. Kam dzīvē nebija veicies spēju trūkuma, nolaidības, slinkuma vai dzeršanas dēļ, kas bija „apakšā”, mazais cilvēks, kas bija apskaudis varenos, veiksmīgos, bagātos, tīros, labi koptos un ģērbtos; kas tiešām bija cietis pārestības un kas tikai iedomājas tādas cietis — tiem visiem nu reiz ir vaļa iztraktoties un atspēlēties. Tiek demolētas bagātnieku un varasvīru mītnes, sadauzītas klavieres, statujas, greznie trauki un mēbeles, sadurstītas gleznas, saplosītas vērtīgas grāmatas, zaimotas un apgānītas baznīcas, dedzinātas pilis. „Laupi salau-pīto!” skubināja 1917. gadā „lielais” Ļeņins, izpatīkdams pūlim. Cietumi, kas tikai vakar iztukšojās, šodien atkal stāvgrūdām pilni. Ilgi aizturētais naidis prasa arī asiņu, un varasvīru un bagātnieku dzīvības nu ir ļoti lētas. Ko tur daudz var izmeklēt — starp vainīgajiem gadās arī daudz nevainīgu. Kas vakar vēl bija „tautai” pieņemams, šodien ir jau par bālu, mērenu, atme-tams un — sodāms ar nāvi. Revolūcija aprij savus vecākus un bērnus — tos, kas viņu gaidīja un sagatavoja, tāpat tos, ko viņa sākumā cēla vadītājos posteņos. Painterēsējies, kā strādāja giljotīna klasiskajā franču revolūcijā!

Cik ilgi lai tā turpinās? Godīgiem cilvēkiem apriebjas šīs asiņu dzīres. Tauta sāk ilgoties miera, kārtības, „stipras rokas”. Tie, kas paši revolūcijā cietuši, kas zaudējuši tuviniekus, iedegas naidā pret revolūciju, tās vadību, tās lozungiem un visu, kas ar to sakarā. Tie sāk izmisuma pilnu cīņu pret revolūciju. Top pretrevolūcija (kontrrevolūcija). Naida dzīta, tā dažreiz gatava sabiedroties ar pašu velnu. Velnu grib izdzīt ar Belcebulu. Atkal pildās cietumi jauniem iemītniekiem, bagātīgi, vieglprātīgi tiek piespriesti miesas un nāves sodi.

Un iznākums? Franču revolūcija beidzās ar Napoleona ķeizarvalsti. Bet tas vēl nav jaunākais. Krievu revolūcija beidzās ar diktātūru, kas daudz varmācīgāka un asiņaināka par iepriekšējo monarchiju.

Varbūt arī tevi tavā mūžā smacēs varmācīgs režīms, tu tapsi revolūcionārs un cīnīsies par taisnību un brīvību. Varbūt tu nevarēsi panest revolūcijas nejēdzības un kļūsi pretrevolūcio-nārs. Vai tu ar tad būsi postītājs, dedzinātājs un slepkavotājs? Tad šī dzīves mācības nodaļa pie tevis nekā nav panākusi.

Revolūciju negatavo tikai tie, kas to gaida un vēlas, kas pagrīdē iespīez pret nebrīvību vērstus rakstus, tos izplāta, kas rīko atentātus pret varasvīriem. Ne mazāk to baro un gatavo netaisna valdība, valdība, kas uzliek tautai nevajadzīgus spai-dus un ierobežojumus, kas neprot laikā dot vajadzīgās reformas. Kur taisnīga, saprātīga valsts valdība, tur revolūcijai nav iemesla, nav barības. Tur valsts dzīve pārkārtojas evolūcijas ceļā. Tur

tauta laikā dabū vajadzīgo pārstāvību, 8 stundu darba dienu, nodrošināšanu slimības gadījumos un vecumā, iespējas iet skolā u. t. t. Tur ir progress, bez satricinājumiem, asiem lūzumiem un asiņu izliešanas. Tur nav revolūcijas un pretrevolūcijas.

Kāda valsts iekārta un kuŗa partija vislabāka? — Jautājums ir tik sarežģīts, ka pat visai kompetenti cilvēki, kas to rūpīgi pētījuši, ir dažādās domās. Katrai ir savas priekšrocības un savas ēnas. To nedrīkst ātri un vieglprātīgi ar karstu sirdi vien atrisināt.

Bet vējiem, vējiem, draugi neticiet,
Jo kas ar vēju nāk — ar vēju iet. (Fr. Bārda)

Nav tādas iekārtas, kas kā ar burvja roku novērstu visas sabiedriskās kļūmes un nebūšanas. Taču tas nenozīmē, ka nav jācenšas pēc labas iekārtas. Nav pareizi atnest ar roku un ļaut šai ziņā visu pašplūsmei, kā to dara tie, kas lepojas, ka viņi par to „šmucīgo” politiku neinteresēties. Pilnība nav sasniedzama, tomēr pēc tās jācenšas vienmēr un visur. Arī politiskajā dzīvē.

Valsts forma savā ziņā ir tikai trauks, kas vēl nenoteic saturu. Ņemsim kaut vai absolūto monarchiju. Ja to vada taisnīgs un gudrs valdnieks, viņš tiešām visu labi izkārtos. Viņš izraudzīs krietnus padomdevejus un iecels piemērotus cilvēkus valsts amatos. Tā arī vienvaldībā var būt tautas un valsts uzplaukums. Bet var būt arī citādi — kā pie tā valdnieka, kas novadīja tautu līdz revolūcijai.

Visļauņāko joku vēsture ir izspēlējusi Krievijā. Pēc marksisma mācības, tur, kur bagātības visvairāk saplūdušas nedaudzu bagātnieku rokās („kapitāla koncentrācija”), kur visaugstāk attīstīta rūpniecība un visvairāk rūpniecības proletāriāta, kur tas vislabāk organizēts, tur nāk sociālistiskā revolūcija, kas nodibina proletāriāta diktatūru. Tātad nu iaved komunistisku iekārtu ar bezšķiru sabiedrību, nodibina pilnīgākās brīvības, labklājības un laimes valsti. Pilnīgi pretēji marksismam proletāriāta diktatūra nodibinājās Krievijā, kur minēto priekšnoteikumu nemaz nebija. Un kas ir iznācis no solītās sociālistiskās iekārtas? Rūpniecība gan ir nacionālizēta, privātas tirdzniecības un uzņēmumu nav, zeme nepieder privātpašniekiem, bet tā sauc. kolhoziem, taču nekur pasaulē nav tādas varmācības un nebrīvības kā PSRS. Vārda, preses, biedrošanās, streiku un ticības brīvības nav, cietumi pārpildīti, miljoni cilvēku novietoti vergu nometnēs, ārkārtīgi izveidota iedzīvotāju izspiegošana, apsūdzētie tiek spīdzināti, un neviens režīms miera laikā, likvidēdams savus dažkārt tikai iedomātos pretiniekus, nav nogalinājis tik daudz cilvēku. Tur patiesībā nav proletāriāta diktatūras, nav realizēta arī sociālistu mācība. Šis režīms tiecas pēc

varas visā pasaulē, un visās zemēs ir noorganizējis pagrīdes šūniņas, kas visiem līdzekļiem cenšas traucēt mierīgo dzīves attīstību. Jo sliktāk, jo labāk, tāds ir šīs kustības vadītāju uzskats: jo vairāk kāda tauta noplicināta, apspiesta, jo tā tumšāka, jo vairāk tā pieejama komūnismam. Tā praksē ir iznācis, ka tur, kur varēja gaidīt lielāko brīvību, ir palikusi tikai melīga izkārtne.

Tā tad valsts iekārta var būt tikai izkārtne, aiz kuŗas patiesībā slēpjas pavisam cits saturs. Ar visu to katrai iekārtai ir savas raksturīgas iezīmes, kā izpaužas to labā vai ļaunā izveidošanās.

Vienvaldība vairāk kopo, vieno un virza pa vienu gultni un uz vienu noteiktu mērķi visus tautas radītāju spēkus un visas dzīves nozares. Prese, māksla, audzināšana, biedrības u. t. t. — viss iet vienā virzienā. Valsts vadību nesaista atsevišķu partiju un strāvu domas un viedokļi; tā var rīkoties ātri un noteikti. Izšķirīgos brīžos tas ir ļoti svarīgi. Valdnieks tad arī ir visādā ziņā (morāliski, juridiski un faktiski) atbildīgs tautas un vēstures priekšā par savu darbību un tās sekām. No otras puses, visas dzīves dzišana vienā virzienā viegli var izvērsties varmācībā, kas apspiež lietišķu kritiku un katru brīvu domu. Sekas mēs jau pārrunājam.

Tautvaldība dod visiem uzskatiem lielu vaļu izpausties. Atsevišķs cilvēks, dažādas strāvas un visa tauta var elpot brīvu gaisu, izteikt sevi, kritizēt valdību. Tā viegli var notīkties, ka ko viens ceļ, to otrs ārdā, ko viens cildina, to otrs nopeļ; dažādu nogrupējumu enerģija tiek tērēta neauglīgos ķiviņos. Kritika var tapt nelietišķīga, pat ļaunprātīga. Vieglprātīgi streiki nodara valstij milzu zaudējumus. Nav noteiktas varas, no kā prasīt atbildību par valsts likteņiem. Valdības ir nevarīgas, to darbības laiks īss, pat tikai dažas dienas. Tā tautvaldība dažkārt nav spējīga pasargāt savu brīnišķīgo priekšrocību — brīvību, un tumši spēki to var samīdīt.

Ne katrs režīms der vienmēr un visur. Kas vienos apstākļos labs, citos var būt nederīgs. Tas atkarīgs no daudziem apstākļiem, bet sevišķi no tautas — tās rakstura, temperamenta, izglītības, godīguma, nosvērtības un politiskā brieduma. Jo nosvērtāka, godīgāka un izglītotāka tauta, jo vairāk tai piemērota demokrātija. Ja šo priekšnoteikumu nav, tai piemērota vadība no „augšas”. Parasti tā arī ir. Jo daudz pamata ir tēzei, ka katrai tautai ir tāda valdība, kādas tā cienīga.

13. LATVIJAS VALSTS

Zeme, zeme — kas tā zeme,
Ko tā mūsu dziesma prasa?
Zeme — tā ir valsts.

Paša zemi, paša valsti,
Dzīvi paša darinātu,
Paša valstī kungs.

Tur izauga latvju spēki,
Tautu pulkā nemanīti,
Savu tautu post. (J. Rainis)

Iepriekšējā nodaļā redzējām, kā no ģimenes pakāpeniski veidojās arvien lielākas sabiedriskas vienības. Šīs attīstības noslēgumā rodas tautas augstākā organizācija — valsts. Pie latviešiem šis process nepaguva pilnīgi izveidoties: 12. un 13. g. s., kad atsevišķās latviešu valstis Tālava, Sēlija, Zemgale, Kursa vēl nebija sakusušas vienā Latvijas valstī, tās nomāca vācu pārspēks. Maza skaitā un apdzīvodama teritoriju, kur krustojas lielu tautu intereses, latviešu tauta gadu simteņus cieta citu tautu virskundzību. Lāgiem tā bija sadalīta pat starp vairākām valstīm — Latgale pie Polijas, Vidzeme pie Zviedrijas un Kurzeme ar Zemgali atsevišķā hercogistē ar vācu valdniekiem un muižniekiem. Visa mūsu tauta piederēja zemnieku kārtai. Gandrīz visā Eiropā bija laiks, kad zemnieki bija beztiesiski dzimtlāudis, taču latviešu štāvoklis bija vēl grūtāks, jo kungi bija svešas tautības un pat sarunāties ar tiem lāga nevarēja. Ilgos un smagos pārbaudījumus latvieši tomēr izturēja: saglabāja savu tautību un ar sīkstu neatlaidību un centību gāja augšup kultūrāli un saimnieciski. Pirms 1. Pasaules kara Vidzeme un Kurzeme bija izglītotākās un turīgākās provinces visā plašajā krievu cara valstī.

Dzīdamies jaunu iekarojumu, 1. Pasaules karā abi milzeņi, kas allaž stiepuši rokas pēc mūsu zemes, — Krievija un Vācija — stipri novājēja. Nomocītās tautas neizturēja, sākās revolūcijas un jukas. Nu bija situsi stunda, kad latviešu tauta varēja pie-

teikt savas tiesības uz brīvību, neatkarīgu dzīvi pašas vadītā valstī. Šīs tiesības tomēr vajadzēja izkarot ar ieročiem. Un tā nu mazā latviešu tauta, pati karā izmocīta, noplicināta un izkaisīta, vēl nepaguvusi iekārtot savu valsti, cīnījās ar divām lielvalstīm un — uzvarēja. Dāvids bija uzvarējis divus Goliātus un guva to, kas bija ņemts pirms gadu simteņiem — brīvību. Kā teikts, bija izdevīgi ārējie apstākļi, taču vissvarīgākais bija tas, ka tauta bija nobriedusi patstāvīgai valstiskai dzīvei: tā vienoti alka brīvības un nesa smagus asins upurus tās iegūšanai; bija skoloti ļaudis, kas ar sirds dedzību nodevās jaunās valsts iekārtošanai un vadišanai. Apgarotie, dedzīgie aizrāva kūtros, mzticīgos, savtīgos, un tā visi tautas labākie spēki gāja uz vienu mērķi — brīvo Latviju. Tas bija skaists laiks, tā bija laimīga un vērtīga paaudze, kas iededza Latvijas sauli un zvaigznes!

Pirmais darbs jaunās valsts izveidošanā bija satversmes izstrādāšana. To veica Satversmes Sapulce.

Satversmes pirmie divi panti izteic Latvijas valsts iekārtas būtību: 1. p. — Latvija ir neatkarīga demokratiska republika. 2. p. — Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Šo varu tauta reālizē caur Saeimu, kur vispārīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās uz 3 gadiem ievēl 100 deputātu. Vēlēšanu tiesības ir abu dzimumu pilsoņiem, kas vēlēšanu dienā ir 21 gadu veci. Saeimas locekļi ir gandrīz neaizskarami: tos var apcietināt tikai tad, ja notver tieši pie nozieguma darīšanas. Par to 24 stundu laikā jāziņo Saeimas prezidijam, un nākamā sēdē Saeima pati lemj par arestētā deputāta paturēšanu apcietinājumā vai atbrīvošanu. Arī tiesāt viņu var tikai ar Saeimas piekrišanu.

Ar ne mazāk kā 51 balsi Saeima ievēl uz 3 gadiem valsts prezidentu. Tam jābūt vismaz 40 gadus vecam. Valsts prezidents nevar ieņemt citu amatu. Ja viņš ir Saeimas deputāts, viņam jāatsakās no mandāta. Viena un tā pati persona nevar būt par valsts prezidentu ilgāk kā 6 gadus no vietas. Valsts prezidents ir augstākais armijas vadonis un kara laikā ieceļ armijas virspavēlnieku. Uz Saeimas lēmuma pamata viņš pasludina karu. Valsts prezidents var ierosināt Saeimas atļaišanu. Sakarā ar to izdarāma tautas nobalsošana. Ja nobalsošanā vairāk kā puse balsotāju piekrīt Saeimas atļaišanai, tad tā uzskatāma par atļautu. Ja turpretim, vairāk kā puse ir pret atļaišanu, tad par atļautu uzskatāms valsts prezidents, un Saeima viņa vietā ievēl jaunu. Uz ne mazāk kā puses deputātu ierosinājumu Saeima ar ⅔ balsu vairākumu var nolemt prezidentu atstādināt. Viņa vietā nekavējoties ievēl jaunu. Ja prezidents prombūtnes vai citu iemeslu dēļ nevar savu amatu pildīt, viņu aizstāj Saeimas priekšsēdis.

Izpildvara — ministru kabinets sastāv no ministru prezidenta un viņa pieaicinātiem ministriem. Ministru kabinetu sastāda persona, kuru uz to aicina valsts prezidents. Taču darboties ministru kabinets sāk tikai tad, ja Saeima tam izteikusi uzticību. Ja Saeima kabinetam izsaka neuzticību, tad tam jāatkāpjas, tas „krīt”.

Saeima izstrādā un pieņem likumus, tāpat apspriež, groza un apstiprina ministru kabineta iesniegto valsts budžetu. Saeimas pieņemtos likumus izsludina valsts prezidents. Satversmi var grozīt Saeima ar ne mazāk kā $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu, pie kam sēdē arī jāpiedalās vismaz $\frac{1}{3}$ deputātu. Pirmos 3 satversmes pantus var grozīt tikai tad, ja grozījumus apstiprina tautas nobalsošana. (1940. gadā komunistiskās Saeimas lēmums par Latvijas iekļaušanu PSRS netika nodots tautas nobalsošanā, tā tad nelikumīgs.)

Likuma un tiesas priekšā visi pilsoņi ir vienlīdzīgi. Tiesnešus apstiprina Saeima un viņi ir neatceļami.

Neatkarīga iestāde ir arī Valsts kontrole. Valsts kontrolierus ieceļ un apstiprina amatā Saeima, bet tikai uz noteiktu laiku.

Tāda ir īsumā Latvijas satversme. Uz šīs satversmes pamata un tās ietvaros darbojās mūsu valsts aparāta atsevišķās iestādes. Svarīgākās no tām bija ministrijas, kas savukārt sazarojās departamentos, ko vadīja departamentu direktori. Atsevišķos gadījumos departamentiem atbilstošus ministrijas nozarojumus sauca arī par virsvaldēm, pārvaldēm, piem., Skolu virsvalde. Tās sadalījās vēl sīkāk — daļās, nodaļās, nozarēs u. t. t., ko pārzināja to vadītāji.

Iekšlietu ministrijas svarīgākie nozarojumi bija administratīvais, pašvaldību, preses un biedrību un garīgo lietu departamenti. Administratīvais departaments pārzināja policiju un aizsargu organizāciju. Lielāko pilsētu (Rīgas, Liepājas, Jelgavas un Daugavpils) policijas priekšgalā bija prefekti. Tiem bija pakļauti iecirkņu priekšnieki un zemākā policija. Pārējā pilsētu un lauku policija bija padota apriņķu priekšniekiem. Apriņķi savukārt sadalījās iecirkņos. Aizsargiem bija militārs iedalījums — pulki, bataljoni un rotas ar attiecīgiem komandieriem. Pašvaldību departamentam piekrita pilsētu un lauku pašvaldības. Pilsētās iedzīvotāji ievēlēja domi un tā — pilsētas galvu, valdi un revīzijas komisiju. Pilsētas galva bija pilsētas saimnieks un atsevišķu nozaļu darbības saskaņotājs. Valdes locekļi vadīja atsevišķu nozaļu darbību — aizgādības, izglītības u. t. t. Starp domi un valdi bija apmēram tādas attiecības kā starp Saeimu un ministru kabinetu. Pilsētu pašvaldību uzdevumi bija ļoti plaši, sevišķi saimnieciskā laukā. Lielākās lauku paš-

valdības bija apriņķu valdes ar apriņķa revīzijas komisijām. Tās bija vēlētas iestādes, bet apriņķa valdes priekšsēdētāju iecēla Iekšlietu ministrija. To uzdevums bija kārtot apriņķa saimniecisko dzīvi un saskaņot pagastu pašvaldību darbību. Jāatzīst, ka apriņķu valžu darbība lāga neizveidojās. Totiesu visai nozīmīgas bija pagasta pašvaldības. Pagasti ir izveidojušies jau krievu laikos, un daudzi no tiem ir īpatnīgu tradīciju, izloksnes un iedzīvotāju savdabību glabātāji. Ir vēl pagasti, kur iedzīvotāji apzinās un jūtas it kā vienas lielas saimes locekļi. Pagasta pašvaldību veidoja pagasta padome, pagasta valde un revīzijas komisija. Padomi un revīzijas komisiju uz 4 gadiem ievēlēja iedzīvotāji, padome savukārt ievēlēja valdi. Valde bija izpildorgans, kas vadīja pagasta saimniecību saskaņā ar padomes lēmumiem un norādījumiem.

Periodiskiem izdevumiem un biedrībām bij jāreģistrējas Preses un biedrību departamentā. Tam piekrita sekot, lai te viss būtu likumības robežās. Kā jau demokrātiskā iekārtā, Latvijā bija pilnīga preses un biedrošanās brīvība.

Līdzīgi bija ar Garīgo lietu departamentu. Arī tam vairāk bija tikai reģistrācijas uzdevumi, jo Latvijā bija pilnīga ticības brīvība, un baznīcas varēja brīvi veidot savu iekārtu. Katrai konfesijai ir sava Iekšlietu ministrijas apstiprināta baznīcas satversme. Baznīcas organizācijas pamatvienība ir draudze. Luterāņiem tās dzīvi un darbību kārtā draudzes locekļu ievēlētā draudzes padome, kas savukārt ievēl draudzes valdi. Vakantai vietai mācītāju no pieteikušajiem kandidātiem ievēl draudzes padome. Mācītājs ieiet draudzes padomē un valdē uz noteikumu pamata. Vairākās draudzes apvienotas iecirknī, ko vada prāvests. Mācītāju un draudžu pārstāvju kopsapulce veido sinodi, kas apspriež un izlemj baznīcas jautājumus. Sinodē ievēl augstākos ev.-luterāņu baznīcas vadītājus — baznīcas virsvaldi un archibīskapu. Romas katoļu draudzi vada draudzes padome, priesteri un dekāns. Tālāk seko bīskapi un archibīskaps. Katoļu baznīcas augstākais noteicējs visā pasaulē ir Svētais Krēsls Romā — pāvests. Līdzīga pārvalde ir arī pareizticīgiem — draudzes padome, priesteris, prāvesti, bīskapi, Latvijas metropolīts un Konstantinopoles patriarhs. Pēdējais gan skaitās visas pareizticīgo baznīcas galva, bet faktiski viņam uz Latvijas pareizticīgo baznīcu nav gandrīz nekādas ietekmes.

Pēc 1934. g. 15. maija apvērsuma K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā aizsargu, preses un biedrību lietu kārtošānu pārņēma jaundibinātā Sabiedrisko lietu ministrija. Apriņķu valdes tika likvidētas, un to vietā palika apriņķu vecākie. Arī pilsētu domes tika likvidētas, un to vietā stājās nelielas padomes, kuru locekļus iecēla Iekšlietu ministrija. Pilsētu galvas pārdēvēja par pilsētu vecākiem (Rīgas lielvecākais) un to tiesības palielināja. 1935. g.

vajadzēja notikt pagastu padomju vēlēšanām, bet tās nenotika, jo valdība noteica, ka to pilnvarojumi paliek spēkā arī turpmāk. Pagastu valžu priekšsēdētājus pārdēvēja vecajā vārdā — par pagastu vecākiem. Pagastu pašvaldību vēlētos pārstāvjus Iekšlietu ministrija varēja atcelt un vietā iecelt citus. Tā pilsētu un lauku pašvaldībās vēlēšanu princips tika izbeigts un darbiniekus iecēla Iekšlietu ministrija.

Tieslietu ministrija apkaŗo noziegumus (zādzības, slepkavības u. t. t.), izmeklē noziedzīgus darījumus un vainīgos nodod tiesām, izšķir tiesās pilsoņu strīdus un prasības vienam pret otru, nodrošina likumību visādos gadījumos (mantošana, aizbildnība u. t. t.) un gādā, lai tiesu spriedumi tiktu pildīti. Sakarā ar to tās svarīgākās sastāvdaļas ir dažāda rakstura un pakāpju tiesas ar to palīgiestādījumiem — prokurātūru, tiesu izpildītājiem un sodīšanas iestādēm (cietumi, spaidu darbu iestādes). Vajadzības gadījumos tieslietu iestādēm palīgā iet policija un kaŗaspēks.

Latvijas tiesas var iedalīt 2 grupās: a) mirtiesas, apgabaltiesa un senāts, b) apgabaltiesa, tiesu palāta un senāts. Mirtiesā lietas izsprieŗ mirtiesnesis viens pats. Mirtiesai piekrīt mazsvarīgāki krimināli darījumi, tāpat sūdzības par summām ne augstākām kā Ls 1000,—. Bez tam mirtiesnesim ir uzraudzība par dzimtsarakstu nodaļām un pagasttiesām. Sūdzība iesniedzama tam mirtiesnesim, kuŗa iecirknī dzīvo atbildētājs.

Pārsūdzības instance par mirtiesas spriedumiem ir apgabaltiesas apelācijas nodaļa. Tā var mirtiesas spriedumu apstiprināt vai atcelt. Ja apgabaltiesas spriedums prāvniekus neapmierina, to var pārsūdzēt senātā. Tā ir kasācijas tiesa, t. i., neskata lietu pēc būtības, bet raugās tikai uz to, vai iepriekšējā tiesa pareizi iztulkojusi un piemērojusi likumus. Ja senāts spriedumu atceļ, lieta jāiztiesā vēl reiz iepriekšējā tiesā, bet citā tiesnešu sastāvā.

Bez tā, ka apgabaltiesa ir pārsūdzības instance par mirtiesas spriedumiem, tā iztiesā lietas, kas nepiekrīt mirtiesai — smagāki krimināldarījumi un prasības, augstākas par Ls 1000,—. Lietu iztiesāšanai apgabaltiesa sadalīta vairākās nodaļās. Pārsūdzības instance par apgabaltiesas spriedumiem (kas nenāk no mirtiesas) ir Tiesu palāta. Pēdējās kasācijas iestāde ir atkal senāts. Tas iedalās 3 departamentos: civilā, kriminālā un administratīvā. Senāts ir augstākā tiesu instance, un tā lēmumi nav pārsūdzāmi. Uz Tieslietu ministrijas priekšlikumu tiesnešus apstiprina Saeima, un tie nav atceļami.

Īpatas tiesas ir pagasttiesas, bāriņu tiesas un kaŗa tiesa.

Pagasttiesas kompetences attiecas uz visiem pagasta iedzīvotājiem. Tai piekrīt mantojuma apsargāšana (pēc mirtiesas lēmuma), aizbildnības un adoptāciju lietas, aktu aplieci-

nāšana, palīdzība mantojumu lietu kārtošānā un citu tiesu spriedumu izpildīšana par summām līdz Ls 500.—.

Pilsētās aizbildnības lietas kārtō bāriņu tiesas. Tās pastāv pie pilsētu valdēm un pakļautas apgabaltiesas uzraudzībai.

Kaŗa tiesa iztiesā kaŗavīru lietas, tāpat ar speciālu kaŗa un tieslietu ministru lēmumu smagus civilpersonu noziegumus, piem., slepkavības. Apelācijas un kasācijas instance kaŗa tiesai ir kaŗa pirmstiesā.

Prokurori ir tiesu amatpersonas, kas raugās, lai tiktu pildīti likumi, ievāc ziņas par pārkāpumiem un uztur tiesā apsūdzību. Prokurori ir pie Senāta, Tiesu palātas un apgabaltiesām. Augstāko instanču prokuroriem ir pārraudzības tiesības par zemākām tiesām. Apgabaltiesas prokurori pārrauga izmeklēšanas tiesnešu darbību un cietumus. Prokurātūra (prokurori ar palīgiem) pakļauta tieslietu ministram kā ģenerālprokuroram.

Tiesu izpildītāji ir pie apgabaltiesām un Tiesu palātas. Viņu uzdevums ir izpildīt tiesu spriedumus civillietās — iekasēt vai piedzīt tiesu piespriestas summas. Viņu darbību uzrauga minētās tiesas.

Zvērināti advokāti kārtō lietas tiesu iestādēs sūdzētāju un apsūdzēto uzdevumā. No sava vidus viņi ievēl zvērināto advokātu padomi. Tā izšķir jautājumus par jaunu locekļu uzņemšanu zvērināto advokātu saimē, par viņu izslēgšanu, atļidzību u. t. t., tāpat nozīmē advokātus, kam bez atļidzības jāvada tiesās maksātnespējīgu personu lietas, ja viņas to lūgušas. Katram zvērinātam advokātam var būt ne vairāk kā 2 palīgi. Bez šiem var būt privātdadvokāti — personas, kas noteiktā kārtībā ieguvušas tiesības lietu kārtōšanai tiesās. Viņu darbību pārrauga apgabaltiesas. Latvijas neatkarības pēdējos gados bija paredzēts privātdadvokātos jaunus locekļus vairs neuzņemt.

Notāri noslēdz aktus, apliecina dokumentu norakstus, personu parakstus, sastāda līgumus. Par notāriālu aktu sauc tādu, kuŗa pirmteksts ierakstīts notāra aktu grāmatā, bet klients dabū tikai norakstu. Dažiem darījumiem jau likums noteic notāriālu formu, piem., mantošanas līgumiem. Notārus ieceļ Tieslietu ministrija. Notārs nevar ieņemt nevienu citu amatu. Notāra amata kandidātiem jāiztura pārbaudījums pie apgabaltiesas. Notāru skaits ir noteikts un viņu darbību pārrauga apgabaltiesa, kuŗas rajonā viņš darbojas.

Izglītības ministrija pārzināja mācības iestādes. To tiešais kārtotājs bija Skolu departaments, kas sazarojās tautskolu, vidusskolu un arodskolu direkcijā. Tautskolas pārraudzīja apriņķu un pilsētu tautskolu inspektori. Lielākos apriņķos un pilsētās bija vairāki tautskolu inspektoru rajoni. Augstskolām — universitātei, konservātorijai, mākslas akadēmijai un lauksaimniecības akadēmijai, ko Ulmaņa laikā nodalīja no universitātes, bija

diezgan autonoma (patstāvīga) iekārta. Ievērojams kultūru veicinātājs iekārtojums bija 1920. g. dibinātais Kultūras fonds. Tani ieskaitīja speciālas piemaksas no alkoholiskiem dzērieniem, dzelzceļa un sarikojumu biļetēm u. c. ienākumiem. Sanāca lielas summas, ko izlietoja kultūrāliem mērķiem. Tā Kultūras fonds iekārtojās vairāk kā 2000 bibliotēku, godalgojis labākos darbus zinātnē, rakstniecībā, mūzikā, glezniecībā, līdzējis celt daudz tautas namu un skolu, pabalstījis teātrus, biedrības u. c. kultūrālus pasākumus, atbalstījis mazturīgus skolniekus un studentus, piešķīris zinātniekiem un māksliniekiem ārzemju komandējumus un tamlīdzīgi. Tāpat liela nozīme bija K. Ulmaņa Draudzīgajam aicinājumam, kas iestādēm, organizācijām un atsevišķām personām lika pie sirds atcerēties skolu un vispāri kultūras iestādes, un dāvēt tām grāmatas, mācības līdzekļus un mākslas priekšmetus. Aicinājums rada lielu atsaucību un iznākamā skolas guva daudz grāmatu, mācības līdzekļu un izdaiļojās gleznām.

Latvijas izglītības līmenis bija augsts. Studentu skaita ziņā (30 studentu uz katriem 10.000 iedzīvotājiem) Latvija ieņēma pirmo vietu, pēc izdodamo grāmatu skaita uz katru iedzīvotāju — otro vietu pasaulē. 1920. gadā 78,5% iedzīvotāju bija lasītpratēji, bet 1935. g. — jau 92,4%. Tautas izglītībai tika izdoti caurmērā 15% valsts budžeta, kamēr Eiropas caurmērs tolaik bija 12%.

Mūsu skolu un izglītības stāvoklis progresēja tik strauji, ka radās pat jautājums par inteliģences pārprodukciju. Mēs ievedām ārzemju laukstrādniekus, lauksaimniecībā darba roku sāka trūkt, kamēr valsts un pašvaldību iestādes vairs nevarēja nodarbināt visus skolotos cilvēkus, kas meklēja ierēdņu vietu „pie rakstu darbiem”. Te tā tad bija darbinieku pārpalikums. Tāda parādība bija vērojama pie mums Latvijā un pie tādas var nonākt visur, kur izglītība strauji progresē. Pieņemsim, ka Latvijā visi ir beiguši vidusskolu. Kas tad strādās melno darbu? Vai izglītību apzināti ierobežot? Tas nebūtu pareizais atrisinājums. Izglītībai gan dodams veselīgs virziens. Proti, vidusskolā nav jāaug baltroči, teorētiķi, kas var tikai sēdēt pie rakstāmgalda un klabināt rakstāmmašīnu. Vai tad melnā darba darītājam katrā ziņā jābūt neizglītotam, neapzinīgam, tumšam cilvēkam? Arī skolotam cilvēkam vajadzības gadījumā jāgrib un jāvar strādāt fizisks darbs. Ja viņam, piemēram, ir lauku mājas, tad dabīgi, ka pēc skolas viņš atgriežas lauku darbā. Izņēmums varētu būt tikai tie gadījumi, kur kādas izcilas spējas liek izraudzīt citu darba lauku. Tālāk pastiprināma arodizglītība. Mums vēl bija ļoti daudz amatu, speciālu darba nozaļu, daudz un neizmantotu iespēju, kur trūka kvalificētu darbinieku. Beidzot — melnstrādnieka dzīves un darba apstākļi veidojami tā, lai tur

varētu iedzīvoties arī izglītots cilvēks: jāveicina tīrība, ērtības un kultūrālas dzīves iespējas, kā tas vairākkārt jau agrāk norādīts.

Intelīgenes pārprodukcijas jautājums būs jāatrisina nākotnē. Še tas raksturo Latvijas augsto izglītības līmeni.

Zemkopības ministrija kārtoja mūsu lauksaimniecības jautājumus. Zemākās un vidējās lauksaimniecības skolas pārzināja Lauksaimniecības departaments. Valsts zemju pārzināšanu un apsaimniekošanu veica Zemju departaments. Valsts meži bija Mežu departamenta ziņā.

Vienreizējs darbs, ko veica Zemkopības ministrija, bija agrārā jeb zemes iekārtas likuma īstenošana. Vēl pirms 1. Pasaules kara apmēram puse visas Latvijas zemes bija dažu simtu muižnieku īpašumā. Ar šo likumu Latvijas Satversmes Sapulce līdzšinējo muižnieku zemi bez atlīdzības atsaivināja un ieskaitīja valsts zemes fondā. No šā fonda izdalīja ap 90.000 jaunsaimniecību. Ar to bija izlīdzināta latviešu tautai nodarītā netaisnība — zemes atņemšana pirms gadu simteņiem.

1. Pasaules kara laikā Latvijas lauksaimniecība bija stipri cietusi: gandrīz $\frac{1}{2}$ lauksaimniecības ēku, dzīvā un nedzīvā inventāra bija gājusi bojā, $\frac{1}{4}$ aŗamzemes bija atmatā. Tam visam Latvijas lauksaimniecība tika nevien pāri, bet vēl ievērojami pārsniedza pirmskara līmeni: sējumu platība bija cēlusies vairāk kā par 100%, raža par 120%. Caurmēra raža no 1 ha vairāk kā divkāŗšojusies. No labības importa zemē Latvija tapa par eksporta zemi. Tā arī lauksaimniecība Latvijas neatkarības laikā uzrāda spoŗu augŗšpeŗu.

Tautas labklāŗības ministrija rūpēŗās par pilsoņiem, kas dažādu iemeslu dēŗ nokŗuvuŗši materiāŗās grŗtībās un paŗi saviem spēŗkiem nevar tās pāŗvarēt. Tie ir slimie, negadījumos cietuŗie, vecie, bērni, kam nav vecāku (bāŗeņi, atradeņi), pakāŗpalicēŗi pēŗ piederigo nāves. Valsts uzdevums ir visām řim katēgorijām nodroŗināt cilvēcīgu eksistenci, lai neviens netiek pamests trūkumā un postā, nevienam trūkuma dēŗ nav jāzog vai jāubago. Tam nolūkam kalpoja dažādi iestādiŗumi Tautas labklāŗības ministrijas vadībā un uzraudzībā.

Visi valsts, pašvaldību un privāto iestāŗu darbinieki bija apdroŗināti slimo kasēs. Slimības gadījumā viņi saŗēma brīvu (vai ļoti lētu) āŗsta palīdzību, medikamentus un vairākus mēneŗus arī algu. Nāves gadījumā viņu piederīgie saŗēma vienreizēŗu pabalstu. Mātes tika atbrīvotas pirms un pēŗ dzemdībām no darba, dabūja brīvu slimnīcu un naudas pabalstu. Atseviŗķas darbinieku katēgorijas līdzīgā kāŗtā bija apdroŗinātas arī pret negadījumiem. Valsts un pašvaldību darbinieki bija apdroŗināti arī pensiju kasēs. Pensijas izmaksāja jau pēŗ 15 gadu nokalpoŗanas, ja darbinieks bija sasnēdzis 50 gadu vecumu.

Līdzekļus slimo, negadījumu un pensiju kases guva no pašu darbinieku iemaksām, darba devēju iemaksām un valsts piemaksām.

Arstēšanu un medikamentus saņēma arī visi pārējie mazturīgie iedzīvotāji. $\frac{1}{4}$ no šiem izdevumiem sedza pašvaldība, pārējo valsts. Kara un darba invalīdi saņēma valsts pensijas, kuņu lielumu noteica invaliditātes pakāpe.

Atradeņiem un bāriņiem bija zīdaiņu patversmes un bērnu nami, kur bērnus audzināja līdz 16 gadu vecumam un sūtīja arī skolā. Bērnus izsniedza audzināt arī ģimenēm, kas to vēlējās, iepriekš pārbaudot, vai ģimenei var bērnu uzticēt un kontrolējot viņu uzturēšanu un audzināšanu arī vēlāk.

Vecuma nodrošināšana pensiju kasēs neapdrošinātiem mazturīgiem pilsoņiem bija pašvaldību pienākums. Viņi vai nu saņēma naudas pabalstu vai tika uzturēti nespējnieku patversmēs. Viņu uztura, dzīvokļa un sanitārie apstākļi nedrīkstēja būt zem noteikta līmeņa.

Uz īpašu notekumu pamata darbojās Latvijas Sarkanais Krusts. Ienākumus tas guva no naudas loterijām, spēļu kartīm u. c. avotiem. Sarkanais Krusts uzturēja slimnīcas, sanatorijas u. c. dziedniecības iestādes.

Sociālās apgādības laikā Latvija bija paraugs, ar ko tikai reta valsts varēja mēroties.

Kara ministrija rūpējās par bruņotiem spēkiem valsts aizsardzībai. Jāpasvītro aizsardzībai, jo uzbrukt Latvija nevienam negribēja. Tā netikoja svešu zemju, koloniju un iespaida sfairu, kā tas dažkārt mēdz būt ar lielām un vidējām valstīm. Karaklausība bija katra garīgi un fiziski vesela pilsoņa pienākums, atskaitot nelielus izņēmumus, piemēram, garīdzniekus. Ir valstis, kur šie izņēmumi attiecas uz diezgan lielām privilēģētām iedzīvotāju grupām. Kara ministrija rūpējās par armijas apmācību, uzturu un apbruņojumu. Armijas kadru veidoja virsnieki un instruktori. Pārējie pēc obligātoriskā karaklausības laika tika ieskaitīti rezervē. Šad un tad rezervistus iesauca uz nelielu laiku apmācībās. Virsniekus sagatavoja kara skola, instruktorus — instruktoru rotas.

Satiksmes ministrija rūpējās par visāda veida ceļiem un satiksmi. Tā Dzelzceļu virsvalde pārzināja dzelzceļus. Tā sakārtoja kara laikā paputējušās dzelzceļa līnijas un staciju ēkas. Latvija izbūvēja vairākas jaunas dzelzceļa līnijas (Glūda-Liepāja, Rīga-Limbaži-Rūjiena), Rīga-Ērgļi un Madona-Lubāna) un uz cēla daudz jaunu piestātņu ēku. Šoseju un zemes ceļu departaments sekmīgi gādāja par ceļiem un šosejām. Tika izbūvēts daudz jaunu šoseju, vecās uzlaboja, asfaltēja, un vispāri arī šinī ziņā bija liels progress. Satiksmes ministrijas ziņā bija arī pasta, telefons un telegrafs. Daudzos Latvijas novados pirms 1. Pasaules kara pastu saņēma 1—2 reizes nedēļā. Lat-

vijas pēdējā laikā maz bija tādu vietu, kur pasts nepienāca katru dienu. Telefons, kas Latvijas sākumā laukos bija diezgan sveša lieta, bija jau daudzās lauku mājās. Radio, kas arī darbojās Satiksmes ministrijas vadībā, izplatījās strauji. Beidzot — dzelzceļi, pasts, telegrafs, telefons un radio Latvijā bija samērā lēts un tāpēc pieejams plašām masām.

Finanču ministrija kārtoja valsts saimniecību. Darbinieku algošanai, armijas uzturēšanai, izglītības veicināšanai, sociāliem pabalstiem, ēku celšanai, ceļu iekārtošanai un citiem uzdevumiem vajadzīga nauda. Valstij ir izdevumi, tāpēc jārod arī ienākumi. Valsts saimniecība ir tik plaša, ka nevar labi kārtoties bez iepriekš izstrādāta plāna. Jāparedz ieņēmumi un izdevumi un tie jāsakāpo: nevar paredzēt izdevumus, ja tiem pretī nestāv droši ienākumi, citādi saimniecībā iestāsies traucējumi. Valsts ieņēmumu un izdevumu plānu noteiktam laikam sauc par valsts budžetu. Kurmet prāvāks uzņēmums nevar bez budžeta droši saimniekot, bet lielajai valsts saimniecībai tas pilnīgi nepieciešams. Tāpēc mūsu laikos neviena valsts nesaimnieko bez budžeta. Mūsu valsts budžets aptvēra 1 saimniecības gadu — laiku no 1. aprīļa līdz nākamā gada 31. martam ieskaitot. Valsts budžetu izstrādāja valdība, to apstiprināja Saeima, iepriekš to grozījusi un papildinājusi pēc saviem ieskatiem.

Valsts ieņēmumi sastādās galvenokārt no nodokļiem un monopolkiem. Latvijai, sevišķi sākuma gados, ļoti liels ienākumu avots bija arī valsts meži. Nodokļi ir tieši un netieši. Tiešie nodokļi ir tie, ko uzliek nodokļu maksātājam tieši. Valstij tāds nodoklis ir izdevīgs tai ziņā, ka maksātāji zināmi un arī summa jau iepriekš aplēšama. Šā nodokļa trūkums ir tas, ka visiem nodokļu maksātājiem, nabagiem un bagātiem, jāmaksā viena un tā pati summa, kaut gan viņu maksāšanas spējas ir ļoti dažādas. Bagātam tad faktiski ir daudz mazāks nodoklis. Lai nodokļi būtu taisnīgāki, tos uzliek progresīvi, t. i. jo lielāka apliekamā summa, jo lielāks procents no tās tiek aprēķināts nodoklim. Tāds bija mūsu progresīvais ienākuma nodoklis.

Valstij ir svarīgi ieņemt vairāk, lai ieņemtās summas izlietotu labklājības celšanai, t. i. valsts pilsoņu labā. Bet pilsoņiem dabīgi netiek maksāt lielus nodokļus. Neapzinīgi pilsoņi pat cenšas izvairīties vai samazināt nodokli, piemēram, noslēpjot daļu savu ienākumu. Tāpēc blakus tiešiem nodokļiem ir netiešie, kur nodokli uzliek dažādām patēriņa precēm. Tur šo nodokli samaksā preces pircējs. Demokratiskās valstis cenšas neaplikt vai aplikt iespējami maz tā sauc. nepieciešamās preces, piemēram, pārtikas līdzekļus, lai tās nesadārdzinātu un nedarītu grūti pieejamas plašām mazturīgākām iedzīvotāju aprindām. Totiesu ar lielām likmēm apliek tā sauc. luksusa preces, kas nav nepieciešamas — ārzemju dzērienus, kafiju, zīda drānas, smaržas un tamlīdzīgus.

Pirkdamas šīs preces, turīgākās aprindas reizē samaksā netiešo nodokli un iepludina valsts kasē lielas summas. Tā Latvijā netiešie nodokļi deva ap 4 reizes vairāk nekā tiešie. Taču pārspīlēt nevar arī netiešos nodokļus: ja tos saceļ pārāk augstus, samazinās patēriņš, un arī valsts kase iegūst mazāk.

Bez tiešiem un netiešiem nodokļiem valsts ieņēmumiem daudz dod valsts monopoli, t. i. tirdzniecība ar tām precēm, ko valsts pārņēmusi savā ziņā — Latvijā lini, spirts, cukurs.

Ārlietu ministrija uztura sakarus ar citām valstīm: pārzina sūtniecības un konsulātus, deleģē pārstāvjus starptautiskās organizācijās (piemēram, Tautu savienībā) un sanāksmēs, slēdz līgumus ar citām valstīm. Pēdējiem gan bija nepieciešams Saeimas apstiprinājums (ratificēšana).

Arī Latvijas ārpolitika uzrāda labus panākumus.

Valsts kontrole bija pārraudzības orgāns, kas katrā laikā bez iepriekšējas pieteikšanas pēc sava ieskata varēja revidēt valsts un pašvaldību iestādes, galvenokārt to kases, ieņēmumus un izdevumus. Valsts kontrole bija neatkarīga iestāde. Tās locekļus (valsts kontrolieņus) iecēla Saeima uz noteiktu laiku. Šai laikā viņus varēja atcelt no amata tikai uz tiesas sprieduma pamata (par noziedzīgiem darījumiem).

Tā satversmes ietvaros darbojās mūsu valsts un pašvaldību iestādes. Darbojās sekmīgi. Taču bija latvieši un ir vēl šodien, kas Latvijas satversmi atzīst kļūdainu, neizdevušos. Bez šaubām, satversmi var kritizēt, tās trūkumus vajaga novērst, kaut arī nekādā ziņā nedrīkst ar to spēlēties un vieglprātīgi grozīt.

Īsumā esam apskatījuši Latvijas valsts satversmi un iestāžu darbību, reizē atzīmēdami valsts veikumus. Bez pārspīlējuma tu vari būt lepns uz savu valsti: šajā pastāvēšanas laikā tā sasniegusi vairāk nekā daudzas vecas un lielas valstis. Tas liecina, ka mums, latviešiem, ir pilnas tiesības uz savu neatkarīgu dzīvi, ka varam un spējam paši veidot savus likteņus. Tev ir pienākums arī no savas puses censties, lai savu valsti atkal atgūtu un izveidotu to pilnā krāšņumā.

14. TICĪBAS NOZĪME

Trīs lietas mani moca no mazotnes:
Kas biju, kas būšu un esmu kas es?
(Fr. Bārda)

Augstu dzied cīrulītis
Par visiem putniņiem,
Gudrāks Dieva padomiņš
Par visiem padomiem. (T. dz.)

Nepiesātināms nerimējs ir cilvēka gars. Visu tas grib izprast, iztulkot, visas miklas atminēt. Vienu atminējis, viņš uzstāda tās vietā citas. Vienu jautājumu atrisinājis, ar skubu metas pie nākamā. Tā tas gan teorētiskās, gan praktiskās nozarēs. Zinātniskos kabinetos un laboratorijās cilvēks ar dažādu ierīču palīdzību izdara dažādus mēģinājumus. Viņš izgudrojis teleskopu, lai izsekotu ķermeņiem izplatījumā, izgudrojis mikroskopu, lai iespiestos sīkbūtnu pasaulē. Cilvēks nolaižas jūras dzelmēs, paceļas stratosfairā un cenšas nodibināt sakarus ar citiem ķermeņiem pasaules telpā. Cilvēks iet gadu tūkstošus un tūkstošu desmitus atpakaļ pagātnē un tiecas ieskatīties nākotnē. Nerimējs gars mūžam alkst jaunu atklājumu un atziņu.

Vispirms jau par sevi pašu.

Pētītājam garam nepietiek pazīt savu ķermeni un raksturu, par ko runājām iepriekš; tas meklējas vairāk, tālāk, dziļāk. Līdzī Fr. Bārdam, tas risina arī jautājumus, „kas biju, kas esmu un būšu kas es”.

„No zemes tu esi ņemts, par zemi tev atkal jātop,” tiek sacīts, nododot augumu zemei. Tiešām, pēc nāves ķermenis sadalās savās sastāvdaļās. Tur nav nekas liels: daži litri ūdens, dzelzs, no kā varētu pagatavot dažas naglas, kāds kilograms kaļķu, vēl mazāk fosfora, sēra, kalija, natrija un citu vielu. Visu to var nopirkt par dažiem latiem, tik lēts ir vieliskais cilvēks. Tad jau daudz vērtīgākas ir cilvēka izgudrotās brīnišķīgās mašīnas, kas tiešām veic sarežģītus uzdevumus un atgādina dzīvas, saprātīgas būtnes. Robots var sacensties ar pašu cilvēku: rēķināšanas mašīna precīzi saskaita, atņem, reizina un dala. Techniski

ir iespējams pagatavot olu, kas gan pēc izskata, gan satura atbilst istai olai. Trūkst tikai dzīvības. Bez tās ir tikai nedzīva viela, bet kur tā ir, tur ir jau dzīvs organisms. Augstākās pakāpēs (cilvēks un attīstītākie dzīvnieki) šis organisms apzinās pats sevi, domā un jūt, priecājas, cieš, mīl un nīst. Tur izpaužas gars, kas tiecas izprast, atzīt.

Kur tad ir robeža, kur beidzas nedzīvā viela un sākas dzīvība? Kā tas notiek? Kas vielu dara dzīvu? Un tālāk — kur tad cilvēkā ir tas gars? Mediķis labi pārzina cilvēka ķermeni, bet to nevar pateikt. Ja cilvēkam ir liels, spēcīgs augums, tad tam vajadzētu būt arī spēcīgam garā, bet diezgan bieži tā nav. Tā tad gars neatbilst vieliskā cilvēka vērtībai. Pēc nāves ķermenis sadalās sastāvdaļās, bet kur paliek dzīvība, kur gars? Kaut kas taču paliek. Dziesminieks un mūziķis beiguši savu laicīgo mūžu, bet viņu darbi palikuši, un tur ieguldītās domas un jūtas saviļņo citas audzes vēl gadu simteņiem.

No kurienes mēs nākam, uz kuriem ejam? Kas liek mums nākt un iet? Dzīvības brīnums un nāves noslēpums ir mīklas, kur gudrais cilvēks apstājas neziņā.

Cilvēks skatās ap sevi, vēro dzīvo un nedzīvo dabu visdažādākos veidos un norisēs. Pats piederēdams dabai, pakļauts tās likumiem, alkātīgā atziņu kārā gara dzīts, cilvēks cenšas izlasīt un izprast lielo dabas grāmatu. Atlaidies zālē, cilvēks vēro augus, to lapas un ziedus. Tur ir smalkas dzīslīņas, trauki, pa kuriem pēc kapilāritātes likuma kāpj augšup sakņu uzsūktā sula. Tas ir tīri mehānisks likums, kas darbojas arī nedzīvajā dabā: tā sūcas augšup eļļa lampas deglī (daktī). Tas ir daudzkārt novērots un izmēģināts. Bet kāpēc tas tā notiek, kas kapilāritātei liek darboties? To cilvēks nezina. Viņš vēro stādu audus — apbrīnojams pareizs audums! Viņš vēro sniega pārslas — kristalli pareizās ģeometriskās formās. Viņš paņem rokā gludu strauta oli un klausās tā stāstu. Kādreiz tas bijis gāzveida stāvoklī, kādā vēl tagad ir vielas zemes lodes centrā, tad šķidrā. Vulkāniski spēki to izmeta zemes virspusē, tas atdzisa un sacietēja akmenī. Ūdens sūcās tā spraugās un plaisās, sasalstot pletās un radīja jaunus ieplisumus; temperatūras maiņas tāpat; stādu saknes spiedās spraugās un kausēja. Sīks, nemanāms process, bet gadu tūkstošos tas nodrupināja vienu gabalu pēc otra. Šļūdonis, kas izāra upes un ezerus, kādu gabaliņu aiznesa tālu promjām. Nokļuvis upes gultnē, tas gadu simteņus trinās gar citiem akmeņiem, līdz kļuva apaļš un gluds. Izrādās, šis nieks ir gaužam vecs — tikpat vecs kā zeme. Tiesa dainai:

Dzīvoš' ilgi, nedzīvošu,
Saules mūžu nedzīvošu.
Udentīnš, akmentīnš —
Tie dzīvos saules mūžu.

Tā mazais akmentiņš var aizvest tālos laikos un dziļās pārdomās. Atsevišķa dzīva organisma mūžs ir ierobežots, bet viela pastāv mūžīgi. Tā neiznīkst, tā tikai maina veidu, pāriedama no viena stāvokļa otrā. Malka, kas sadeg, nav izgaisusi, tikai pārveidojusies, lai cik dažāda tā šķiet, matērijā ir tikai daži desmiti pamatvielu, elementu, no kā celta visa daudzveidīgā dzīvā un nedzīvā radība. Vielai piemīt spēks, enerģija. Tā malka sadegdamā izraisa siltuma enerģiju. Tā savukārt var pāriet citos enerģijas (piem., kustības) veidos. Mūsu akmentiņš ilgi, gadu tūkstošus un varbūt, miljonus ir palicis akmeņa stāvoklī, bet ūdens savu stāvokli maina ātri — iztvaiko, top varbūt, rožains mākonis, kas aizslīd debesu zilgmē, atkal sabiezē ūdenī, nolīst un sasilst ledū. Tā šis nemierīgais elements mūžam maina savu veidu. Kas devis tos likumus, kas noteic matērijas un enerģijas norises? Kāds tam uzdevums, kāda jēga?

Līdzī tam rožainam mākonim cilvēka skats un domas aizklist neizmērojamā pasaules telpā. Gadu tūkstošus jau viņš ir vērojis un apbrīnojis tos daudzos spīdekļus, kas tur slaidos lokos riņķo savus ceļus. Arī seno latvieti bija nodarbinājusi saules koka, saules sistēmas mikla:

Ik rītiņa saule lēca
Sarkanā kociņā;
Jauni puīši veci tapa,
To kociņu meklēdami.
(Nomirst veci, piedzimst jauni,
Tā kociņa neatrod.) (T. dz.)

Ar teleskopa palīdzību cilvēks atklāja, ka tie ir milzīgi ķermeņi, daudzi daudzkārt pārsniedz mūsu zemes lielumu. Tos šķīr milzu attālumi; tik milzīgi, ka gaismai vajaga tūkstošiem gadu, lai atskriētu līdz mums. Tie riņķo noteiktā kārtībā, un astronoms precīzi aprēķina to ceļus gadus tūkstošiem uz priekšu, paredzēdams to aptumsumus.

Rīt telpā sauļu miljoni,
Rīt planētas, rīt elektroni.
Kā dzejā ritmā ietverts viss —
Vai kosmu dzejnieks radijis? (A. Kaugars)

Tā ir satriecoši varena aina, kas tur atklājas. Nav brīnums, ka tā valdzina un modina pārdomas.

Kad visam šitam	Visam, kam veids un viela,
Bija iesākums?	Ir sākums,
Kur visam šitam	Ir ilgums,
Bij iesākums?	Ir beigas. (R. Blaumanis)

Pasaules sākums un gals ir jautājumi, kas nodarbinājuši domātājus tālā senatnē un nodarbina arī tagad. Zinātne

daudz ko atklājusi un noskaidrojusi, taču jautājuma būtībai cilvēks nav ticis tuvāk. Ar šo saistās arī laika un telpas jautājums. Zinātne aptuveni aplēš zemes vecumu, bet kas bija pirms tam, kur sākums laikam, kur gals? Tā ir tā mūžība, kam neesot ne sākuma, ne gala. Tāpat ir ar telpu, izplatījumu — kur tā sākas un kur beidzas? To nevaram izdomāt.

Cilvēks pievēršas mikrokosmam, tai neapņēdami mazajai pasaulei, ko var saskatīt tikai tūkstoškārt un vairāk palielinot. Arī te zinātne guvusi lieliskus panākumus: cilvēks tā iepazīs pat vielas sīkāko daļiņu — atomu, ka spēj to „skaldīt”, atraisot milzīgo enerģiju, kas tanī snauž. Tā ir atomenerģija, kas radījusi savu vareno spēku atombumbā, bet ko varēsot izmantot arī dzīves celšanas nolūkiem. Mikrokosms ir tiešām vesela pasaule, kas pilda zinātnieku ar apbrīnu. Tā celta gluži tāpat kā neapņēdami lielais makrokosms, pakļauta tai pašai likumībai. Izrādās, visa pasaule no vislielākiem apjomiem līdz vis-sīkākajiem ir veidota pilnīgi vienādi un saskanīgi, mikrokosms un makrokosms ir kā viena meistara darinājumi.

Kas tos veidojis? Ar kādu nolūku un uzdevumu?

Un tā domātājs cilvēks savā pētīšanas un atziņas gājumā atdurās pret daudzām mīklām. Vai pasaule ir tikai neapņēdami liels chaotisks vielas un enerģijas krājums, kas nezin kāpēc nemitīgi pāriet no viena veida otrā? Mēs jau zinām, ka viens stāvoklis dabīgi izraisa otru, viena parādība ir cēlonis otrai, un viss tas noris pēc nemainīgiem ķīmijas un fizikas likumiem. Tā kustība izraisa siltumu, siltums ķermeņu izplešanos. Bet kas iekustināja šīs maiņas, vai un ar ko tās beigsies? Ja beigsies, kas tad sekos šim beigām? Un kāda tad šais lielajās visuma norisēs ir vieta un nozīme cilvēka mūžam, viņa pūliņiem, meklējumiem, cīņām, sapņiem un priekiem, mīlestībai un naidam?

Starp divām mūžībām, starp divām māsām maigām,
Ir gals un sākums zemes bērnu staigām.

Tās vienas klēpi atstāja viņš dzimstot,

Tā otra viņu saņem, sirdij rimstot.

Ir divas mūžības, ir divas laipnas māsas,

Starp viņam dzīves nežēlīgās krāsas. (K. Skalbe)

Bet vai tad maz vērts iznirt no vienas tumsas, lai pēc neliela laiciņa nogrimtu otrā? Atceries, ko teicis Ed. Veidenbaums:

Velti ir strādāt,

Veltīgs ir darbs:

Galā tak zemē

Grauž tevi tārpš.

Tas pats Veidenbaums citā vietā saka:

Vēl desmit, divdesmit gadu,
Un lugai būs pienācis gals:
Vai raudājis esi, vai smējies,
Reiz trūdēt sauc likteņa balss.

Gudrais cilvēka prāts, šis apbrīnojamais gaismeklis, kas tik daudz jautājumu atrisinājis, atkāpjas nevarīgs šo mūžīgo jautājumu priekšā. Vēl reiz jācītē Veidenbaums, kas atdzejojis senā romiešu dzejnieka Harācija vārsmu:

Daudz varam runāt un spriest, kāds uzdevums
cilvēka dzīvei;

Tomēr pie gala nekad netiksim, tici man, draugs.

Skaidrību mirstīgam prātam ir slēpuši augstāka vara,
Cerēt un minēt var daudz, saprast un zināt — neko.

Tā domāja izglītots romietis pirms vairāk kā divi tūkstoš gadiem, un šodien cilvēks šais jautājumos nav ticis tālāk, kaut arī zinātne ir ļoti progresējusi.

Tikai viens ceļš ved vēl tālāk — ticības ceļš. Ticība tai augstākai varai — Dievam atrisina to jautājumu mudžekli, kur prāts pinās kā putns cilpās un nevarēja atbrīvoties. Lai cik likumoti un smagi cilvēka dzīves ceļi, lai vēsturē daudzkreiz triumfē netaisnība, vara un viltus, lai dabas likums liek vienai dzīvībai saplosīt otru — visu vada Visuvarenā roka uz vienu gala mērķi un piepildījumu — apskaidrību un svētlaimību. Bez šādas ticības dzīvei tiešām nav jēgas un satura. Ja pāri izmērojamai vielai, matērijai neatzīstam nekā garīga, augstāka, tad atkrīt arī taisnība, mīlestība, draudzība, pienākums, daļums, jo tās taču nav materiālās lietas. Tad rauj, ko vari un kur vari, jo vienīgā taisnība un tiesības tad ir — spēks. Baudi šo īso dzīvi, lai aizmirstos, noreibtu un nebūtu jājūt — drausmīgais tukšums tevī pašā un ap tevi. Tā arī cilvēki ir darijuši vienmēr un visur, kur nav bijis ticības gara vērtībām. Bet kur ir ticība, tur cilvēks top atraisīts no savtības, jo istas ticības gaismā tas, kā tu tā alksti, ir tikai mirdzoši nieki, kas nenozīmē vairāk kā bērnam rotaļlietas. Atkrīt naidis, jo apskaidrotais cilvēks redz un jūt, ka tas otrs tāpat arī cīnās un plosās un dzenas iegūt to, kā arī tu tikoji, pirms tev uzausa lielā gaisma. Viņam tāpat sāp kā tev. Tu raugies uz viņu kā uz sagražojušos bērnu, kas savā gražībā plēš rotaļlietas.

No tavām acīm krīt kā zvīņas,
Kad sāpes tevi ved pie jaunām vērtībām:
Ir kaut kas augstāks nekā visas cīņas
Dēļ maizes un dēļ ērtībām.

Ir kaut kas augstāks nekā zelts un slava,
Kas šodien tevi lutina, bet zūd jau rīt.
Ir kaut kas augstāks, kuŗam vārda nava,
Ko just var, bet ne izsacīt. (Ed. Treimanis)

Cilvēks atbrīvojas no bailēm. Kas gan ļauns var notikt? Var viņam atņemt mantu, nepatiesi apvainot, viņu var nonāvēt. Lai! Tās visas viņam ir diezgan nenozīmīgas lietas pret vareno vairogu un sargu — Dievu. Ja Dieva prāts tā līcis, tad tas nekas tik ļauns, tik briesmīgs nevar būt; lai tad ar notiek kā notikdams. „Ne kā es, bet kā tu gribi, Tēvs!” Tāpēc ticīgais cilvēks mierīgi iet pat nāvē, kā to darīja, piemēram, kristiešu mocekļi. Neticīgais nevar izprast tādu izturēšanos, tā viņam liekas lielākā aprobežotība un vientiesība. Ne velti ticīgos cilvēkus pielīdzina bērniem un tiek pat sludināts: „Ja jūs netopiet kā bērni...” Šis bērnišķīgais cilvēks ir brīvs no savtības, naida un bailēm. Viņš viegli nes dzīves likstas un grūtumus, jo stāv pāri dzīvei un apstākļiem. Tas ir augstākais, ko cilvēks savā attīstībā var sasniegt. Nav daudz to, kam tas izdevies, taču pēc tā jācenšas.

Ir dzirdēts, ka ticība sākas tur, kur beidzas zināšana. Ticība un zinātne esot nesamierināmas pretinieces. Kur zinātne iededzot savu gaismu, tur ticībai vairs neesot vietas. Jo vairāk uzplaukst zinātne, jo vairāk ticībai jāsaraujas un jāatvelkas malā. Agrāk cilvēks nezinājis pārkoņa un zibeņa cēloni un saistījis to ar dieviem; tagad cilvēks zina, ka tā ir elektrība, un nu šī dabas norise izņemta no ticības jomas. Tā arī pārējās nozarēs: ar laiku zinātne visu noskaidros. Cilvēks „zinās vēl ij nezināmo” (J. Rainis). Tad ticības laiks būšot beidzies un valdīšot tikai zinātne.

Ir tiesa, ka ticība sākas tur, kur apdziest zinātnes gaisma. Ja es zinu, kas ir blakus istabā, tad tur nekādas ticības nevajaga. Bet tas ir paviršs un sekls prātiņš, kas domā, ka kādreiz visi jautājumi būs atrisināti; tas nav nevienā jautājumā iedziļinājies un nav izdomājis līdz galam. Lielo mūžības jautājumu būtībai cilvēks nav ticis daudz tuvāk kā viņos tālos laikos, kad tie pirmoreiz sāka viņu nodarbināt. Pārkoņa un zibeņa cēloni gan zinātne ir noskaidrojusi, bet elektrības būtība ir arī šodien mīkla. Ar pēdējām atziņām ir apmēram tā, kā ar horicontu: jo tām tuvojamies, jo tās virzās tālāk. Tāpēc nekad netrūks darba lauka zinātnē, netrūks arī ticībai. Nav arī tiesa, ka zinātne un ticība ir naidnieces, jo, kā redzējām, nekad neviena no abām neklūs lieka, nevajadzīga. Daudzi jo daudzi izcili zinātnieki ir ļoti reliģiozi cilvēki. Viņi arī pazemīgi atzīst, ka viņi nevar visus jautājumus atrisināt un atbildēt. Tikai viszinis — dievlīdzējs iedomājas visu zinām. Lai viņš neļauņojas, ja citi viņa zināšanu tomēr apšaubā.

Gan augdami visos laikos no vienas un tās pašas saknes, arī cilvēka ticējumi un to ārējie izpaudumi laiku gājumā mainās un veidojas. Vecie drūp un tiek atmesti, bet to vietā stājas jauni. Varenie dabas spēki — zemestrīces, vulkāni, pērkons iedvesa pirmatnējam cilvēkam bailes. Tas bija „stiprs un dusmīgs Dievs”, kas tās izraisīja. Tas bija kungs, kam bez iebildumiem jāklausa, pret kuru cilvēks jutās nevarīgs kalps. Šis kungs varēja balvot un pazudināt: balvoja paklausību un dzīvi pēc viņa likuma un sodīja nepaklausību un negodīgu dzīvi. Ar laiku sākotnējo bailu vietā stājas godbijība, svētbi-
jība, Dieva varenības apbrīnošana. Kristus apzīmē Dievu par tēvu, un kunga-kalpa attiecību vietā kristiešiem stājas tēva un bērna attiecības. Viņš izjūt pret vareno Debesstēvu nevien-
godbijību, bet arī bērna mīlestību un palāvību tā vadi-
bai. Taču arī mūsu dienās dažreiz var vērot diezgan pirmatnēju
nostāju ticības ziņā: labos laikos un apstākļos, kad nekādi grū-
tumi nespiež, cilvēks dažkārt dzīvo bez Dieva un ticības. Bet
kad kara vai bēdu laikos sabrūk labklājība, kad nekur vairs nav
nekāda balsta un palīdzības, cilvēks meklē un lūdz Dieva palī-
dzību. Kad pasaules vara izrādās nevarīga, pasaules tiesa ne-
taisna, tad atliek vairs tikai Dieva vara un taisnība. Tā vecais
Indrāntēvs, zaudējis tiesā, satriekts, vēršās pret debesīm.

Sirds tiecas saraut saitu

Ar nīkno pasauli

Un viņas viltus gaitu,

Jo nepatīk man šī.

Uz spožu debesēku

Stāv ilgodamies prāts;

Kas šeitān nīda grēku,

Tas tur tiks godināts. (R. Blaumanis)

Tā ir pēdējā cerība, kad cilvēks pazemots, nelaimīgs, cietis
pārestību, un pasaulē nav varas un taisnības, kas to novērstu.

Dievu un svētumu cilvēks saistījis ar lietām (svētie akmeņi,
koki, talismani), stādiem (svētkie koki); dzīvniekiem (svētās
govis, krokodīli, putni) un cilvēku (grieķu dievi, senlatvju dievs,
svētie). Beidzot Kristus saka, ka Dievs ir gars un pielūdzams
garā un patiesībā. Neskatīsimies uz senajiem ticējumiem ar lielu
pārākuma apziņu: arī mums ir svētas lietas, kaut vai krusts, un
labi, ka tā ir.

Atkarā no Dieva uztveres un svētuma izjūtas ir izveidojušies
dažādi tempļi, baznīcas, Dieva pielūgšanas veidi, dievkalpojuma
ceremoniāli un izdarības. Protams, svarīgi ir tas, ko lūdzējs ar
visu to grib izteikt un ko pie tā izjūt. Vai tā ir krusta mešana,
vai zemošanās ceļos, vai kāda cita zīme un izdarība — ja tā
atraisa cilvēku patiesai svētuma izjūtai, paceļ viņu no zemes

niecības un nīcības, ~~skaidro~~, atkausē un atver sirdi mīlestībai uz Dievu, citiem cilvēkiem un pasauli — tā savu augsto nolūku sasniegusi. Ja tā nav — ir tikai ārēja forma bez satura.

Arī atsevišķa cilvēka ticība un nostāja ticības lietās mainās un veidojas atkarībā no viņa vispārējās attīstības, piedzīvojumiem, pārdzīvojumiem un vērtējumiem. Var gadīties, ka, sairstot vientiesīgai bērnam ticībai, viņš nerod ceļu tālāk uz nākamām ticības pakāpēm. Viņa attīstība šai virzienā tad ir apstājusies, kā var apstāties, piemēram, viņa mūzikālā attīstība. Liela starpība gan ir nozīmes ziņā: ja cilvēks ir nemūzikāls, nav tik liela nelaime, jo mūzika aptver tikai vienu gara dzīves nozari, ko var atsvērt citas. Ticība ietekmē visu cilvēka gara dzīvi — viņa domāšanu, izjūtas, pasaules uzskatu, tāpat viņa nostāju vīrsdažādākos gadījumos dzīves praksē. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai šai ziņā viņš nepaliek neizkopts, nenoiet aplamus ceļus un nezaudē to vareno gaišo spēku, ko ticība var dot. Mēdz būt arī tā, ka jaunībā cilvēks ir vienaldzīgs pret ticību, mazticīgs vai pat izteikti neticīgs. Taču vēlāk piedzīvojumi, pārdomas, dzīves un pasaules vērtēšana viņu pievērš ticībai. Viņš ir audzis un veidojies arī šīn ziņā.

Vienas ticības locekļi organizējas draudzēs un lielākās vienībās. Tām ir sava saīversme un sava vadība. Pēdējā lielāko tiesu ir garīdznieku rokās, un tai var būt gan vienvadības, gan tautvadības raksturs. Ir bijuši laiki un zemes, kur baznīcai piederēja arī ļoti liela laicīgā vara un noteikšana, un nevien „mazais cilvēks”, bet pat laicīgie valdnieki bija spiesti klausīt baznīcas vadībai. Cilvēkam bija obligāti jātic, jātic tā, kā norādīja baznīca, un jāpilda visi tās rīkojumi. Kā laicīgā vara mēdz darīt, tā toreiz arī garīgā vara uzmanīgi sekoja, vai kur nav vērojami nepaklausīgi atkritēji, kas uzdrošinās citādi ticēt. Tādus bargi sodīja, bieži pat ar nāvi. Ticību izplatīja un uzspieda ar uguni un zobenu, kaut vai mūsu senčiem. Ticības apkaņoja viena otru ieročiem. Bet katra varmācība krāj pret sevi īgnumu un naidu, arī baznīcas. Tā vēl mūsu dienās ir cilvēki, kas savu pretreligisko noskaņojumu un stāju izskaidro un attaisno ar to, ka, lūk, baznīca bijusi varmācīga, izlējusi daudz asinū, kaut gan tas noticis pirms gaļu simteņiem. Vēl citi atsauca uz garīdzniekiem, kas neesot sava augstā uzdevuma cienīgi: esot mantkāriģi, dzeņot u. t. t. Patiesībā tā ir tikai izrunāšanās atrunāšanās, bet ne izskaidrojums un attaisnojums neticībai. Baznīca ir ticīgo organizācija, cilvēku iestādījums, ārējā forma, trauks. Tā var noiet arī aplamus ceļus, bet līdz ar nederīgo trauku nav aizmetams arī vērtīgais saturs. Tāpat mācītājs ir cilvēks, un var gadīties, ka viņam piemīt kādas cilvēcīgas vājbības. Ja dārznieks neder, tas taču nenožīmē, ka atmetams dārzns un

dārza kopšana vispāri. Kas meklē lietu būtību, kam alkst skaidrības, tā skatu šīs ēnas nevar aptumšot.

Kā redzējām, dažādos laikos, dažādās zemēs un tautās cilvēks ir dažādi uztvēris un izjutis, godinājis un lūdzis Dievu. Sakarā ar to ir izveidojušās dažādas ticības, konfesijas un sektes. Kuŗa labākā? Par to jāizšķiras tev pašam. Bieži tās ir tikai samērā nelielas un diezgan nenozīmīgas differences, kas šķir vienu no otras. Pamats, būtība ir viens un tas pāts. Labi ir visi ceļi, kas tuvina Dievam. Tā kādas celtnes vērtību un daiļumu nenoteic tās stils. Pret visām ticībām jāizturas ar lielāko smalkjūtību un godbijību. Kur otrs pilda savas ticības rituālu, saliek rokas lūgšanā, tur vietā ir vislielākā cīnība. Lai vairotu valdošās ticības locekļu skaitu, krievu cara valdība kādreiz noteica, ka, ja viens no vecākiem ir pareizticīgs, tad arī bērni ir pareizticīgi. Tas ir aplamas pieejas paraugs. Tikai patiesa, izjusta ticība nes svētību, ar varu to nekādā ziņā nedrīkst uzspiest. Tas nekā laba nedod ne tam, kam ticību uzspiež, ne arī tai draudzei, kuŗā ar varu ievēl. Kas tā rīkojas, tam pašam sveša īsta, godīga ticība. Kā politikā, tā reliģijā fanātisms, kas pieķeras tikai vienam virzienam un akli nīst un apkaŗo pārējos, nodara daudz ļauna. Latvieši pieder 3 lielām konfesijām un vairākām sektēm. Ja tās savstarpēji fanātiski apkaŗotos, tas ļoti kavētu tautas vienību, tautas un valsts kopīgo mērķu un pasākumu īstenošanu. Ticības brīvība, kur godbijīgi izturas pret visām ticībām, nevienu no tām neapkaŗo un nevienu neuzspiež, atļauj pilsoņiem brīvu izvēli, ir godīgākais, taisnīgākais un gudrākais atrisinājums.

15. LAIME

Gāju lauka gabaliņu,
Ar Laimiņu runājos;
Mīļi lūdzu Laimiņai,
Kāds mūžiņš dzīvojos.

Mīļā Laima atsacīja:
Atradīsi dzīvojos.

Bēdu, manu lielu bēdu,
Es par bēdu nebēdāju!
Līku bēdu zem akmens,
Pāri gāju dziedādama. (T. dz.)

Kas gan ir tas, kā cilvēks tiecas visu mūžu? Tā ir laime. Tas ir tas brīnišķīgais putns, zelta ābols vai princese, ko tēva dēli meklē pasakās. Dzīvē tās alkst un meklē visi — lieli un mazi, veci un jauni — ikviens pēc savas izpratnes, kā mācēdams un varēdams. Ikviens grib justies laimīgs. Dzīve esot laimes medības. Tāpēc jau, sākot jaunu gadu, iesvētes un laulību gadījumā, tāpat dzimšanas un vārda dienā mēdz vēlēt daudz laimes. Laime nozīmē izdošanos, panākumus, ieguvumus, prieku. Senlatvietim bija pat dieviete Laima, „mūža licēja“, kas gādāja, lai neviens cilvēks nepaliktu gluži tukšinieks.

Laimes pretstats ir nelaime. Senos laikos mēdza teikt, ka dievi esot skaudīgi: tie neļaujot cilvēkam dzīvot nepārtrauktā laimē, bet laiku pa laikam uzsūtot nelaimi — slimības, tuvinieku nāvi, dažādus zaudējumus un klizmas. Un tā nabaga cilvēks diezgan bieži tiek mests sāpēs un mokās. Gadās, ka gaišā laime un tumšā nelaime iet rokrokā kā divi māsas; gluži kā diena un nakts, dzīvība un nāve dabā. Dažam būtu viss, ko cilvēks dzīvē var vēlēties — laba ģimene, pārticība, bet nav veselības; mūžam viņam jācinās ar savu varbūt neārstējamo slimību, zinot, ka nav vairs tālu tā diena, kad slimība viņu pieveiks pavisam. Līdzīgu piemēru nav mazums.

Dievi esot skaudīgi. Bet ja jautājumā iedziļināmies un izdomājam līdz galam, tad jānāk pie atzinuma, ka tā nav dievu skaudība, bet drīzāk gan liela gudrība, kas cilvēkam sūta nevien

laimi, bet arī nelaimi. Caur to dzīve un pasaule mirdz krāšņā daudzveidībā, bez tās pasaule būtu sastingusi neledomājamā vienmūļībā. Lieta tā, ka pasauli mēs uztveram tikai pretstatos. No dzimšanas neredzīgs cilvēks nevar iedomāties gaismu un tumsu, jo ir dzīvojis tikai tumsā un nevar to salīdzināt ar pretstatu — gaismu. Līdzīgi būtu ar cilvēku, kas nekad nebūtu redzējis tumsu. Ja cilvēks vienmēr būtu dzīvojis tikai vienā temperatūrā, nekad nebūtu ne salis, ne karsis, tam nebūtu jēgas par šo pasaules nozari. Un ja cilvēks nekad nebūtu mocijies sāpēs, cietis zaudējumus, neveiksmes un vispāri nekādas kļūmes, viņš būtu truls, apātisks radījums, kas neapzinās un neizjūt arī savu laimi. Cīnoties par savu laimi, jūdoties smagā darbā, cenšoties pārvarēt nelaimes, viņš asina savus juteklus, attīsta spējas, izkopj jūtas un prātu, apzinās un atzīst pats sevi un pasauli, bauda to, priecājas par to. Bez nelaimes tā nebūtu.

Plēš arkl(i)s zemes krūti,
Lai augļus dotu tā;
To, kad tev atkal grūti,
Sirds mana, iedomā. (A. Saulietis)

Vai:

Cik dīvaini: sāpēm un mokām tic sirds —
Tik gājis caur uguni, zelts spoži mirdz. (A. Saulietis)

Un vēl:

Es zinu, cik tam debess dārga,
Kam pasaulē viss svētums ņemts:
Kam sirds sen salauzta un vārga,
Tā acīm tālu redzēt lemts. (J. Poruks)

Tā ir. Ciešanas dara cilvēku tālāk redzētāju, dziļāk domātāju, vairāk atver arī citu ciešanām. Tādā kārtā nelaimes svētība ir daudz nozīmīgāka un lielāka nekā to varētu domāt.

Bet nu par pašu laimi. Kas tad cilvēku dara laimīgu? Liela daļa cilvēku par pirmo laimes noteikumu uzskata bagātību. Cilvēks pūlās un plēšas, lai gūtu naudu un mantu. To dēļ cilvēks top pat par noziedznieku — zөг, slepkavo, krāpj, dēļ tām cilvēki ķīvējas un tiesājas; mantojumu dalot, sanāk naidā pat brāļi un māsas. Cilvēki aizmirst, ka nauda un manta nav mērķis, bet tikai līdzeklis, lai dzīvotu. Nemaz tik daudz tās nevajag, un normālos laikos tik daudz var nopelnīt katrs darba spējīgs cilvēks. Apetīte augot ar ēšanu. Tā mēdz būt arī ar bagātību: jo ir, jo gribas vēl vairāk, un retais vien apzinās, ka viņam jau sen ir vairāk kā pietiekami.

Tautas pasaka stāsta par nepiepildāmo ubagu. Laime gribējusi to aplaimot un bērusi tā kulē zeltu. Iepriekš brīdinājusi, ka ja kule plīsīs un zelts izbīrs zemē, tas pārvērtīsies par mēsliem, tāpēc lai nekāro pārmērīgi daudz. Un kaut gan Laima brīdinā-

jumu atkārtojusi, ubags neatlaidies, līdz kule tiešām pārplisusi, zelts izbīris un pārvērties mēslos.

Līdzīgi ir ar bagāto Ansi Skalbes Pasakā par vērdu — tas ir kalps un vergs savai mantai. Blaumaņa lugā „Jaunais gars” vecā māte domā, ka naudai līdz ejot kāds ļauns gars. Luga rāda, ka tiešām tā ir: bagātība lielā mērā atraisa un ņieicina cilvēkā jaunas īpašības — iedomību, uzpūtību, varas kāri, cietsirdību, mulķību. Vajaga diezgan stipra un krietna rakstura, lai bagātībā neaugtu arī šīs vājības. Senlaiku vēsture stāsta par Līdijas ķēniņu bagāto Krēzu, kuŗa vārdā vēl tagad mēdz saukt lielus bagātniekus. Ļaudis viņu turējuši par laimīgāko cilvēku pasaulē viņa milzīgās bagātības dēļ, un arī pats Krēzs tā domājis. Kad gudrais grieķis Solons neatzinis viņu laimīgāko cilvēku pasaulē, viņš to nav varējis saprast un domājis, ka grieķis ir skaudīgs. Vēlāk Līdijas valsti iekaroja persieši, un Krēzs tika saņemts gūstā. Nu gan viņš atzinis, ka bagātība vēl nav istā laime. Nese- nais kaŗš rādīja, cik nepastāvīga un neuzticama ir manta: pavisam īsā laikā cilvēks var zaudēt visu savu bagātību. Bagāt- nieks to jūt un tāpēc bieži dzīvo bailēs no zagļiem, laupītā- ģiem, skauģiem, ugunsnelaimes, kas varētu atņemt vai iznīcināt viņa mantu. Un tad — kaut gan apgalvo, ka nauda ir spēks, vara, taču ir daudz kā tāda, ko par naudu nevar gūt. Kāds Ame- rikas multimiljonārs vilcis nožēlojamas vecumdienas: kuņģa kaites dēļ viņš gandrīz nekā nevarējis ēst. Ar visu savu ārkār- tīgo bagātību viņš nav varējis atgūt veselību. Mērnieku laiku Prātnieks bija turīgs saimnieks, taču ar to nevarēja gūt Lienes mīlestību. Kas bagāts, tas gudrs, apgalvo paruna. Patiesībā tā nav. Viņš gan var atļauties vienu otru aplamību un iztapīgi cilvēki to ārēji teiks par gudrību, taču tas viņa mulķību nedara mazāku. Gudrību par naudu nevar pirkt. Tāpēc jau senatnes domātāji ir atzinuši, ka bagātība nav laimes avots, dažreiz tā ir pat nelaimes nesēja. Piemēram, atkal jāmin kāda pasaka. Kāda princese gauži saslimusi. Ārsti atzinuši, ka viņa izveselosies tikai tad, ja uzvilks laimīga cilvēka kreklus. Nu meklējuši laimīgu cilvēku. Ilgi nevarējuši atrast, jo katram bijusi sava lielāka vai mazāka ķibe. Beidzot atrasts cilvēks, kas atzinis sevi tiešām laimīgu, bet tas izrādījies tik nabags, ka viņam krekla nav bijis. Un tā mums jāatzīst, ka bagātība ir apšaubāms līdzeklis kļūt laimīgam.

Daudzus cilvēkus valdzina vara. Vēsture uzrāda nemītīgas cīņas dēļ varas. Bieži tās ir nežēlīgas cīņas, kur izliets daudz asiņu. Tur neskaitāmas sazvērestības, nodevības un intrīgas, tur strādā duncis un inde. Tādā baismīgā vidē daudziem spējīgiem cilvēkiem ir izdevies nobīdīt malā savus līdzsacensoņus un iegūt milzīgu varu par daudzām zemēm un ļaužu miljoniem. Viņu rokās ir tautu un valstu likteņi, viņi var žēlot un pazudināt,

izlemt mieru vai karu. Tiem glaimo, tiem iztop, izteic padevību, tos cildina vietā un nevietā, pelnīti un nepelnīti. Tos filmē un fotografē, vēro un uztver katru viņu vārdu un žestu. Ap viņiem ir spožums un greznība. Liekas, šie nu ir tiešām apskaužāmi cilvēki, kas sasnieguši tik izcilu stāvokli. Ak, bieži tikai tā liekas, tā ir žilbinošā āriene. Ja ieskatāmies dziļāk, nereti redzam — nožēlojamus cilvēkus — nogurušus, izmocītus, nedrošus, kas dienu un nakti baidās par savu varu un savu personīgo drošību. Viņi nezina, kam uzticēties, kas draugs un piekritējs un kur zem maskas slēpjas sazvērnieks, kas gaida izdevīgu brīdi uzbrukumam. Spiegi uzmanīgi vēro, vai kur nemana nodevību, viņus apsargā pārbaudīta sardze, un tomēr daudzas jo daudzas varas nesēju galvas ripo. Mazais korsikānis Napoleons Bonaparts, viens no spožākajiem vēstures meteoriem, savas un Francijas lielākās varas kaldinātājs, beidza mūžu kā gūsteknis vientuļā salā. Nesenā pagātnē varas augstumos pacēlās Benito Musolini un Ādolfs Hitlers, noreiba un krita. Ārkārtīga, pārmērīga vara atsevišķa cilvēka rokās bieži nozīmē kā viņa paša, tā tautas traģēdiju.

Tie ir izcili gadījumi, ko atzīmē vēsture. Līdzīga cīņa dēļ varas, tikai mazākos apmēros, notiek nevien galmos ap ķeizaru troniem un prezidentu sēdekļiem, nevien valdībās, bet arī pārējā dzīvē. Pat ģimenē var izpausties cilvēka varaskāre. Iestādēs, biedrībās varas kāre dzen cilvēkus ķert vadītāju posteņus un iespējami lielu noteikšanu. Tad ceļas ķildas, tiek piekoptas intrīgas. Ir tikai viens varas attaisnojums — nesavtīga, godīga, taisnīga kalpošana sabiedrībai, tautai, cilvēcei. Tā ir brīva no personīgas varas kāres. Vara uzliek atbildību un tāpēc smalkjūtīgs cilvēks, kam pietiekami pienākuma apziņas un paškritikas, to viegli neuzņemas.

Vai vara dara cilvēku laimīgu? Valdītārs cilvēks no tās noreibst un skurbumā tiešām var justies laimīgs. Kā redzējam, atmoda mēdz būt bēdīga, sevišķi, ja tas ir bijis necienīgs, patmilīgs varas nesējs.

Rokrokā ar varu iet gods, slava. Godkāre arī ir liels rosinātājs dzinējspēks. Kāds mazums godkāres ir vai katrām cilvēkam: katram tik atzinība — skolniekam, skatuves māksliniekam, rakstniekam, valstsvīram, katram darbiniekam. Cilvēkiem tik, ja viņus sevišķi ievēro un izceļ, par viņiem runā un raksta, un viņi sāk pēc tā apzināti censties. Slava ir ļoti svārstīga. Lai dzīvo un — nost! Oziannā un — sit viņu krustā! Tie ir pūļa saucieni, kas viegli un ātri seko viens otram. Vēsture uzrāda piemērus, kur cildinātie varoņi vēlāk tiek zaimoti. Ja cilvēks nesirgst ar pārmērīgu godkāri, viņš dara savu darbu, pilda savu pienākumu pēc labākās apziņas, nerūpēdamies par to, vai atzinība nāks vai nē.

Varas un goda kārei kalpo nevien atsevišķi cilvēki, bet arī partijas, konfesijas, šķiras un pat vēselas tautas. Tāda partija vai konfesija tura sevi vienīgo un nemaldīgo patiesības paudēju, visi pārējie uzskati ir aplami un apkaļojami. Tās kultivē aklu neiecietību un naidu pret visiem, kas citādi domā. Šodien tāds spilgti izteikts paraugs ir komunistu partija. Goda un varas kāra šķira nesēn bija muižnieki un aristokrāti. Tie uzskatīja sevi izredzētus vadīt un valdīt citas šķiras — zemniekus, strādniekus, amatniekus, ko viņi nicināja un neturēja par pilniem cilvēkiem. Šaurā uzpūtībā viņi domāja un domā, ka tiem nezin kāpēc pienākas kādas sevišķas tiesības un priekšrocības, kādu citiem cilvēkiem nav. Ja vara un godkāre pārņem tautu, tā sāk iedomāties sevi izredzētu, kam it kā būtu kādas tiesības uzkundzēties citām. Protams, tās citas tad tiek uzskatītas necienīgas un mazvērtīgas, ko var kalpināt un pat iznīcināt. Tādu apmātību redzam jau pie senjūdiem „Un tu aprīsi visas tās tautas, ko tas Kungs, tavs Dievs, tev nodos. Tava acs lai viņas nežēlo!” Tā lasām Vecajā derībā, un šī nav pēdējā reize, kur varmācībā atsaucas arī uz Dievu. Mūslaikos tāds piemērs bija vācieši Hitlera laikā, kad sevišķi tika sludināts, ka vāci ir izredzēta kungu tauta, kam piederas valdīt citas tautas.

Tādas mācības sekas ir uzpūtība, iedomība un paškritikas trūkums. Atsevišķs cilvēks iedomājas sevi esam gudru, taisnu un labu jau tāpēc vien, ka pieder tādai partijai, šķirai vai tautai. Ja tāds noskaņojums pārņem mazu tautu, tā top vienkārši smieklīga. Daudz ļaunāk ir, ja tas apstulbo lielu tautu: goda un varas kāre, slēpdamās aiz patriotisma segas un solidama laimi vismaz savai tautai, ierauj to asinainos kāros un nes daudz posta gan „izredzētai” tautai, gan citām tautām.

Bagātība, vara, slava viegli zūd. Bet —

Ko vari zaudēt, vai tā laime ir,
Kad tik daudz jātrīc, kaut tā nepazustu?

(J. Rainis)

Tas nav drošs pamats gūt laimi ne atsevišķam cilvēkam, ne tautām.

Varbūt baudas? Vismaz lāgiem aizmirsties, atrauties no dzīves smaguma un pelēcības! Tā dažreiz dzird spriežam. Praksē šīs baudas nozīmē uzdziņi, dzeršanu, plēgurošanu vai vieglas mīlas dēkas,

Un griežas kuls un siena,
Un sajūk nakts un diena. (J. Ezeriņš)

Ja neaizmiglotām acīm raugāmies uz šo „aizmirstanos”, redzam to nožēlojamu, dažreiz pat pretīgu. Tai seko pagīras, bieži liela tukšuma, apnikuma un apsūkuma sajūta. To jau apskatījām un novērtējām nodaļā par atpūtu un izpriecām. Tā nedod istu laimi.

Veselība esot dārgākā manta. Tiešām, tā ir liels laimes priekšnoteikums. Slimīgs cilvēks parasti ir arī nospiestā, idzīgā gara stāvoklī un jūtas nelaimīgs. Taču pārmērīgas rūpes par veselību var radīt agrāk apskatīto slimošanas ieradumu. Ir arī cilvēki ar vāju veselību, bet spēcīgu garu un — laimīgi. Veselība nav pašmērķis, bet līdzeklis augstāku vērtību un īstākas laimes sasniegšanai.

Vai tad lai atsakāmies no dzīves pavisam? Lai esam nabagi, ejam tuksneša vai kalnu vientulībā, ieslēdzamies klosterī un dzīvojam tikai kādai citai nākamai dzīvei, debesu valstībai?

Mūža laime tam tik mirdz,

Kam no dzīves šķirta sirds. (Aspazija)

Atsacīšanās ir praviešu un svēto daļa. Tie ir atzinuši, ka „ir kaut kas augstāks nekā visas cīņas dēļ maizes un dēļ ērtībām; ir kaut kas augstāks nekā zelts un slava, kas šodien tevi lutina, bet zūd jau rīt.” Tie dzīvo šim augstākam, kalpo savam Dievam. Kas tik tālu nonācis, lai dara tā. No katra to nevar un nevajag prasīt, un kāda piespiesta vai liekuļota atteikšanās no dzīves nenestu svētību un laimi ne tev pašam, ne citiem. Tāpēc centies dzīvot ērti, patīkami, turīgi, dailā dzīvoklī, ģērbties labi. Centies sasniegt labu stāvokli, nodibināt krietnu ģimeni, saglabāt ziedošu veselību. Bet zini: kādā jaunā dienā viss tas var tikt tev atņemts. Var zust tava manta un ģimene, var tev atraut dzimteni, var pašu sakropļot. Ko tu biji mīlējis, ko iecerējis nākotnē, ko ilgām un grūtām pūlēm guvis, viss tas var tikt atņemts, izpostīts. Kaŗa un juku laikā to piedzīvojuši tūkstoši un atkal tūkstoši. Nu tu būsi galīgs tukšinieks, pamests vismelnākā nelaimē, pilnīgi salauzts un nevarīgs panest savu postu, ja tev nebūs augstāku vērtību. Tās vienīgās tad vēl var glābt.

Tavs atziņu kārais, redzīgais gars tad lai rāda, kas ir īstās vērtības, patiesas laimes nesējas un kas tikai mirdzoši nieki un mānīgi vizuļi. Laime jau nav nekas absolūts, noteikts: kas vienu aplaimo, ar to otram nepietiek. Vienam pietiek labi paēst, piedzerties un tad iztrakoties, otrs no tā novēršas. Viens visu mūžu krāj mantu, otrs savu naudu izdod, piemēram, ceļojumos, koncertos, pērk grāmatas un mākslas priekšmetus. Pat viens un tas pats ieguvums, kas kādreiz darija laimīgu, vēlāk var tapt vienaldzīgs vai pat pretīgs. Rotallīeta, kas bērnu ļoti iepriecināja, pēc dažām dienām jau ir aizmirsta. Mīļotais cilvēks ar laiku var kļūt vienaldzīgs vai pat neieredzēts. Laime tā tad ir cilvēka gaumes un personības lieta: jo vairāk viņš attīstīts, jo mazāk to apmierina materiālas vērtības, piemēram, bagātība. Kā redzējam, tas nav pastāvīgs, drošs pamats laimei. Tāpēc šķīrojot vērtības, vērīgs un dziļi domātājs cilvēks atzīst, ka pāri mate-

riālām vērtībām ir gara vērtības. Tās dod istāku, pastāvīgāku laimi. Senlaiku vēsture stāsta par savdabīgo, gudro grieķi Diogenu un pasaules iekārotāju Aleksandru Lielo. Vare- nais kara vadonis uzmeklēja Diogenu. Tā gudrie spriedumi vald- niekam ļoti patikuši un viņš gribējis tam rādīt sevišķu labvēlību un pagodinājumu. Lai Diogens vēloties, ko vien gribot, ķēniņš viņa vēlēšanos izpildīšot. Nabadzīgais prātnieks nu varēja kļūt bagāts vai tikt augstā amatā. Bet viņš lūdza valdnieku — pavir- zities mazliet sānis, lai neaizēnotu viņam, Diogenam, sauli. Pre- tim varenajam pasaules valdniekam stāvēja varens valdnieks gara pasaulē. Tās mantas, ko parastais cilvēks augstu vērtē, viņam šķita mazvērtīgi nieki; citas vērtības pildīja viņa dzīvi un darija viņu laimīgu.

Tā tad gara pasaule sniedz augstākas vērtības, istāku, pastā- vīgāku laimi.

Vispirms jau agrāk minētais optimisms, saulainais pasau- les un dzīves skatījums, priecīgā prāta tikums mūsu tautas dziesmās. Pasaule ir tāda, kādu tu to redzi. Pretēji pesimismam gaišais skats rāda visu krietno un daiļo. Tas novērš sapīkumu, īghumu, dusmas, kaut arī tu zini, ka pasaulē netrūkst arī ļaunu- ma. Tad līdz ar dzejnieku varēsi liecināt:

Dieva pasaule,
Cik skaista tu esi!
Raibā dzīve,
Cik tū man mīla! (R. Blaumanis)

Vispāratzīta ir mīlestības laime. Iemīlēties cilvēks ir laimīgs. Vēl vecumā, atskatoties uz nodzīvoto mūžu, cilvēks bieži apliecina, ka mīlestība viņam devusi lielāko laimi. Neaprobe- žojies tikai ar mīlestību pret savu iemīloto draugu un savu ģimeni, — tā var būt arī ļoti savtīga mīlestība. Ieslēdz savā mīlestībā cilvēkus vispār un visu radību. Tas dos daudz laimes tev pašam un citiem. Ap tevi tad būs gaiša pasaule, un nejaušs cilvēks, ar ko tik mazu laiku esi kopā, dzīvnieks un stāds atvērs tev to jauko, kas viņos ir, tiklīdz viņi jutīs pret sevi tavu mīlu un laipnību. Jo: dots devējam atdodas, un —

Kur griezies pasaulē, kur veries vai ko dari —
Kā spoguļi pats sevi vērot vari:
Ja visus mīli, visi tevi mīlo. (J. Jaunsudrabiņš)

To pašu pauž arī J. Rainis savā pēdējā dzejolī:

Ko zaļai jaunībai lai saka sirmais?
— Ved dzīvi tā, lai pēc nav jāteic: vīla!
Kā panākt to? Ir bauslis visupirmais
Un visupēdējais — ir tikai mīla.

Mīlestība, kas iet pāri šaurajam ģimenes lokam, kas arī citas konfesijas, šķiras un tautības cilvēku uzskata līdztiesīgu un līdzvērtīgu, tiešām darītu dzīvi jaukāku un cilvēci laimīgāku.

Katrs cilvēks kaut kam kalpo: viens mantai, otrs varai, trešais slava, ceturtais mākslai, piektais zinātnēi, sestais politiķiem un sabiedriskiem ideāliem, ko viņš uzskata svarīgus un pareizus, septītais reliģiskām atziņām u. t. t. Ir kalpošana, kas patura acīs tikai sevi pašu un varbūt savus tuvākos piederīgos, un ir arī tāda, kas neraugās uz to, kam no šīs kalpošanas tiks kāds ieguvums. Pirmā ir savtīga, patmīlīga, otra nesavtīga kalpošana. Ja kalpošana ir sekmīga, panākumiem bagāta, ja zemiņš ievāc labu ražu, strādniekam ļābi padodas darbs un viņš tiek ļābi atalgots, varas kalps gūst varu, skolotājs izaudzina krietnu jauno paaudzi, mākslinieks dod vērtīgus mākslas darbus u. t. t., tad cilvēka pūles ir atalgotas un viņš jūtas laimīgs. Nav šaubu, ka daudz cildenāka ir nesavtīga kalpošana augstākām gara vērtībām, mākslai, patiesībai, taisnībai. Tā arī dod cildenāku laimi pašam un citiem.

Kalpot nozīmē strādāt. Kā jau agrāk redzējām, darbs nes svētību pats par sevi un pat tad, ja neizdodas.

Mans vārds ir viens, tas liksies skarbs:

Kad gars tev ir kūtrs un saīdzis,

Kad pats sev par nastu tu palicis,

Viens vienīgs tad ir līdzeklis —

Darbs.

(J. Rainis)

Tam nevajaga katrā ziņā būt mākslinieka, zinātnieka, politiķa vai filozofa darbam. Katrs cilvēks, arī neievērojams melnstrādnieks vai amatnieks, kas savu darbu dara ar mīlestību un ieliek tanī savu labāko, netieši kalpo augstākām vērtībām. Viņš tad arī bauda darba laimi un svētību, kādas diēdienim nav.

Bet visaugstākais, ko cilvēks var sasniegt, ir nostāties pāri apstākļiem. Viss ir gaistošs, pārejošs, viss zūd, ar laiku visu pāraug zāle.

Visu, kas deva reiz mānīgu prieku,

Birstošā smiltī kā kapenē lieku. (E. Stērste)

Arī tu pats reiz aiziesi. Šķiršanās stundā varbūt tu citādām acīm pārskatīsi sava mūža guvumus un zaudējumus. Laikam tu atzīsi: kas pastāv, kas nes īstu laimi un svētību, ir tikai augstākās gara vērtības. Ko var atņemt, ko var zaudēt, tas nav nekāds vērtīgais guvums. Cilvēks, ko dzīvē vada šī atziņa, ir brīvs: brīvs no ballēm, ka viņam var ko atņemt, ko ļāunu nodarīt, viņu aprunāt vai pienācīgi nenovērtēt, brīvs no rījības un rāvības pēc mantas, varas u. t. t. Viņš ir stiprs, zaudējumi, pametumi viņu nesaļauž. Viņš nebūt nav nejūtīgs, vienaldzīgs. Arī viņam sāp, zaudējot mīļus cilvēkus, bet viņam ir vērtības, kas atsver zaudē-

jumu un neļauj sabrukt izmisumā. Arī viņš ir sašutis, redzot netaisnību, bet viņš arī zina, ka netaisnības darītājs neko sevišķi vērtīgu negūst. Viņa prieks par puķi, koku, bērnu ceļmalā vai putnu zarā nav mazāks kā otram par savu mantu. Viņam pieder un dod prieku visa pasaule, tam otram — tikai tas, kas ir viņa īpašums.

Viņš ir laimīgs arī šauros apstākļos un nabadzībā. Viņš pat netīko lielas bagātības, jo viņš ir bagātāks par miljonāru, kam agrāk minēto vērtību trūkst. Nav arī teikts, ka viņš ir augsti skolots un mācīts cilvēks, vai ieņem augstu stāvokli. „Skröderdienās Silmačos” ir skats, ko rakstnieks nosaucis „Laime pirtipā”. Jaunais lauku vīrs, algadzis Pičuks, mīl savu sievu un dēlu un dzīvo un strādā tiem. Viņš ir laimīgs, un katru cilvēku viņš gribētu saukt par draugu. Viņš ir devējs, kas visus savus spēkus labprāt veltī citiem. Pelēkā ikdienā viņš ir laimīgs un dod laimi citiem. Tā daudzi neievērojami cilvēki, ko pasaules varenie un arī viņi paši sevi uzskatā par sīkiem cilvēciņiem, patiesībā ir lielāki un laimīgāki par vīriem, kuŗu lielumu neapšaubā ne viņi paši, ne citi. Ja ir šis lielums, tad vajaga ļoti maz, lai būtu laimīgs.

Tā nu beigās izrādās, ka istas laimes avots nav vis kaut kas ārpusē — bet tevī pašā — tavā raksturā, tavā pasaules uztverē un tavā nostājā pret dzīvi un citiem cilvēkiem. Laime nav kaut kur tālu projām, bet tavā tuvākā apkaimē. To piedzivoja arī Sprīdītis: meklējoties Laimīgās zemes, viņš nokļuva atpakaļ mājās. Kā pamāte teica, „kāds aizgāja, tāds pārnāca”: nebija ne pils, ne princeses un arī savu naudu izdalīja citiem. Un tomēr ne tāds: nu viņš ir laimīgs. Viņš zina, ka „pasaulē nemaz tā neiet kā domā: no tālienes liekas diezin kā, bet kad pieiet tuvāk — pavisam citādi.” Tā ir arī ar vērtībām, kas, liekas, varētu nest laimi: tuvāk iepazīstot, iedziļinoties tās bieži izrādās mazvērtīgas.

Lai gūtu laimi, jāveido, jāaudzina pašam sevi. Tu to vari, jo esi vēl jauns. Jaunība jau pati par sevi ir liela laimes balva. Daudzi jo daudzi vecāki cilvēki labprāt ar tevi mainītos tavas jaunības dēļ. Tad veido sevi un savu dzīvi daļu un laimīgu! Esi laimīgs un dari laimīgus arī citus!

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304078894

c.1

c.1

AUTHOR

Kreicers, H.

TITLE

Dzīves macība

(neiesīta)

DATE DUE

BORROWER'S NAME

7/14/78

P. Liebavica

